№. 87. ВТОРНИКЪ, 7 НОЯБРЯ. 1861. WTOREK, 7 LISTOPADA. Nr. 87.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ

ОФФИЦІАЛЬНАЯ ГАЗЕТА.

„ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ“ выходитъ по ВТОРНИКАМЪ и ПЯТНИЦАМЪ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Цѣна за годъ	10 р.
„ „ съ пересылкою	12 „
„ за полъ года	5 „
„ „ съ пересылкою	6 „
„ на четверть года	2 „ 50 к.
„ „ съ пересылкою	3 „
„ за 1 мѣсяцъ	1 „

За объявленія плотится за строку 17 к. сер.

Контора редакціи въ Вильнѣ, на Дворцовой улицѣ, въ Гимназіальномъ домѣ.

KURYER WILEŃSKI

GAZETA URZĘDOWA.

„KURYER WILENSKI“ wychodzi co WTOREK i PIĄTEK.

WARUNKI PRZEDPŁATY.

Cena roczna	rs. 10
„ „ z przesyłką	„ 12
„ półroczna	„ 5
„ „ z przesyłką	„ 6
„ kwartalna	„ 2 k. 50.
„ „ z przesyłką	„ 3
„ miesięczna	„ 1

Za ogłoszenia płaci się za każdy wiersz druku po kop. 17.

Biuro redakcji w Wilnie, przy ulicy Biskupiéj (Dworcowéj), w murach po-uniwersyteckich.

СОДЕРЖАНІЕ:

TREŚĆ.

Часть оффиціальная.

Ст.-Петербургъ, 3 ноября.

— ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ, по положенію Комитета гг. министровъ, въ 20-й день сентября сего года, Высочайше изволилъ разрѣшить дворянину Кобринскаго уѣзда, Гродненской губерніи, коллежскому регистратору Юлію Франковскому переселиться въ Царство Польское на постоянное жительство.

— Указомъ правительствующаго сената 10-го октября, произведены, за выслугу лѣтъ, по департаменту разныхъ податей и сборовъ и его вѣдомству: въ статскіе совѣтники—совѣтникъ Витебской казенной палаты, коллежскій совѣтникъ Иванъ *Сеницкій*; въ коллежскіе совѣтники—совѣтникъ Гродненской казенной палаты надворный совѣтникъ Кириллъ *Лазаревичъ*; въ надворные совѣтники—коллежскіе ассессоры: совѣтники казенныхъ палатъ: Виленской Адамъ *Киркоръ*, Гродненской Александръ *Злобинъ*, Могилевской Петръ *Лидовъ* и Минской Александръ *Столяревскій*.

— Указомъ правительствующаго сената, 11-го октября, за выслугу лѣтъ, произведены: по канцеляріи Виленскаго военнаго, Гродненскаго и Ковенскаго генералъ-губернатора: въ титулярные совѣтники—помощникъ секретаря, коллежскій секретарь Николай *Макаровъ*; въ коллежскіе секретари—губернскіе секретари: канцелярскіе чиновники—Александръ *Букатый*, Эдуардъ-Осипъ *Плевинскій* и Андрей *Еленковскій*; въ губернскіе секретари—коллежскіе регистраторы: канцелярскіе чиновники—Альбинъ *Милашевичъ*, Альфонсъ-Альбинъ *Корызна*, Ромуальдъ-Александръ *Банялевичъ*, Феликсъ *Шишко* и Станиславъ *Антошевскій*; въ коллежскіе регистраторы — канцелярскіе служители: Вацлавъ-Евстафій-Анастазій *Святополкъ-Мирскій* и Ипполитъ *Дыдалевичъ*.

— Приказомъ министра народнаго просвѣщенія 13-го октября, президентъ Виленской евангелическо-реформатской коллегіи, коллежскій совѣтникъ *Курнатовскій*, перемѣщенъ Виленскимъ директоромъ училищъ.

Dział urzędowy.

St. Petersburg, 3 listopada.

— CESARZ JEGO MOŚĆ, po nastałem postanowieniu komitetu pp. ministrów, dnia 20-go września roku ter., Najwyżéj raczył pozwolić szlachcicowi powiatu Kobryńskiego gubernii Grodzieńskiéj, regestratorowi kollegialnemu Julianowi Frankowskiemu, przesiedlić się do Krolestwa Polskiego na mieszkanie stałe.

— Przez ukaz rządzącego senatu, 10-go października, za wysługę lat zostali mianowani: w wydziale departamentu różnych podatków i poborów: radcą stanu—radca Witebskiéj izby skarbowéj, radca kollegjalny Jan *Sienicki*; radcą kollegjalnym—radca Grodzieńskiéj izby skarbowéj, radca dworu Cyrylli *Łazarewicz*; radcami dworu—assesorowie kollegjalni: radcy izb skarbowych: Wileńskiéj Adam *Kirkor*, Grodzieńskiéj Aleksander *Złobin*, Mohilewskiéj Piotr *Lidow* i Mińskiéj Aleksander *Stolarewski*.

— Przez ukaz rządzącego senatu, 11-go października, za wysługę lat zostali mianowani: w kancellarji Wileńskiego wojennego, Grodzieńskiego i Kowieńskiego jenerał-gubernatora: radcą honorowym—pomocnik sekretarza, sekretarz kollegjalny Mikołaj *Makarow*; sekretarzami kollegjalnymi—sekretarze gubernjalni: urzędnicy kancellaryjni: Aleksander *Bukaty*, Edward-Józef *Plewiński* i Andrzéj *Jelenkowski*; sekretarzami gubernjalnymi — regestratorowie kollegjalni: urzędnicy kancellaryjni—Albin *Miłaszewicz*, Alfons-Albin *Koryzna*, Romuald Aleksander *Banialewicz*, Feliks *Szyszko* i Stanisław *Antaszewski*; regestratorowie kollegjalni—kancellarzyści: Wacław-Eustachy-Anastazy *Swiatopełk-Mirski* i Hipolit *Dydalewicz*.

— Przez rozkaz dzienny ministra narodowego oświecenia, 13-go października, prezydent Wileńskiego kollegjum ewangelików reformowanych, radca kollegialny *Kurnatowski*, przemieszczony został na posadę dyrektora Wileńskiego szkół.

ДОКЛАДЪ ПЕРВАГО ОТДѢЛЕНІЯ КОММИССІИ,

ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННОЙ

для пересмотра системы податей и сборовъ.

(Продолженіе).

В. Кромѣ того, въ текущемъ столѣтіи измѣнены частныя повинности казенныхъ крестьянъ и съ помѣщичьихъ имѣній, которыя первоначально, съ изданіемъ общихъ правилъ о земскихъ повинностяхъ, причислены къ симъ послѣднимъ. На казенныхъ крестьянъ падали потребности ихъ волостнаго управленія; но съ учрежденіемъ, въ 1838 г. управленія государственныхъ имуществъ, частныя повинности казенныхъ крестьянъ исключены изъ состава земскихъ, и въ числѣ сихъ послѣднихъ остались частныя повинности только съ помѣщичьихъ имѣній. На эти повинности, уставомъ 1851 г. отнесены: 1) расходы по управленію народнаго продовольствія и 2) удовлетвореніе потребностей сословнаго дворянскаго управленія. Съ изданіемъ въ 1851 г. новыхъ положеній о крестьянахъ, вышедшихъ изъ крѣпостной зависимости, перваго рода расходы, равно издержки на заготовленіе окладныхъ листовъ объ исчисленіи слѣдующихъ съ крестьянъ сборовъ, составили частную повинность крестьянъ, а втораго рода расходы оставлены на помѣщикахъ. Затѣмъ содержаніе мѣстныхъ по крестьянскимъ дѣламъ учрежденій въ губерніяхъ отнесено на общую повинность помѣщиковъ и крестьянъ.

Г. Изъ потребностей для арестантовъ, въ началѣ XIX вѣка на обязанности мѣстныхъ жителей лежало только препровожденіе преступниковъ по назначенію. По собраннымъ свѣдѣніямъ оказалось, что въ этой повинности участвовали, большею частію, только селенія, прилегающія къ путямъ слѣдованія арестантовъ; если же въ нѣкоторыхъ губерніяхъ и распространяли эту повинность на всѣхъ поселянъ, то живущіе вдали отъ упомянутыхъ путей вынуждены были содержать наймомъ, на опредѣленныхъ мѣстахъ, людей и лошадей, въ числѣ, указанномъ полиціею. Для отвращенія такой неуравнительности, указомъ 15-го мая 1817 г., велѣно было учреждать этапныя помѣщенія и команды. Затѣмъ на обязанности мѣстныхъ жителей оставлено (въ 1817—19 годахъ) устройство этапныхъ помѣщеній, отопленіе и освѣщеніе ихъ, равно снабженіе подводами натурою арестантскихъ партій. Сія послѣдняя повинность, до 1851 г., падала преимущественно на обывателей, живущихъ на трактѣ слѣдованія арестантовъ, и хотя для облегченія ея изданы были, въ 1830 году, особыя правила, тѣмъ не менѣе жалобы на отяготительность продолжались.

Многія же другія существенныя потребности арестантовъ, бывшія до того на казнѣ, переведены съ казны на земскіе сборы, какъ-то: содержаніе конно-этапныхъ командъ, арестантовъ, препровождаемыхъ изъ внутреннихъ губерній въ Сибирь, устройство помѣщеній для арестантовъ въ городахъ, отопленіе и освѣщеніе тюремъ и содержаніе тюремныхъ смотрителей, содержаніе (съ 1830 года) арестантскихъ ротъ гражданскаго вѣдомства и (съ 1840 года) особыхъ исправительныхъ заведеній при гарнизонныхъ и линейныхъ батальонахъ. Наконецъ уставомъ 1851 г. къ государственнымъ земскимъ сборамъ отнесены: ссыльно-этапная повинность для удовлетворенія всѣхъ потребностей по препровожденію арестантовъ, равно содержаніе арестантскихъ ротъ и помянутыхъ исправительныхъ отдѣленій, а къ губернскимъ сборамъ—расходы на устройство и содержаніе тюремъ и ихъ смотрителей.

Д. По воинскимъ потребностямъ тоже произошли существенныя измѣненія: а) снабженіе жилыми квартирами воинскихъ чиновъ въ селеніяхъ осталось вездѣ на натуральной повинности, безъ особаго вознагражденія, но въ городахъ, съ самаго начала текущаго столѣтія, обнаружилось стремленіе обратить эту повинность въ денежную. Въ 1808 году (іюня 25-го) по жалобамъ на неуравнительность постоя, учреждены въ городахъ квартирныя коммиссіи изъ полиціймейстера или городничаго и депутатовъ отъ дворянства и городскаго сословія, для назначенія квартиръ войскамъ по очереди. Съ 1814 г. началось постепенное изданіе для городовъ особыхъ положеній объ уравнительномъ отправленіи постойной повинности устройствомъ казармъ на счетъ обывателей, и такимъ образомъ съ тѣхъ поръ донынѣ 48 важнѣйшихъ городовъ имперіи, сообразно желанію жителей и разрѣшенію правительства, перешли къ денежному отбыванію постоя, однако притомъ вся денежная повинность на сей предметъ лежитъ собственно на городахъ, безъ участія прочихъ мѣстностей. Со введеніемъ устава 1851 г., всѣ войска, въ отношеніи къ расходамъ земства на потребности воинскаго управленія, раздѣлены на *постоянно* и *временно* квартирующія въ губерніяхъ. Помѣщеніе заведеній временно квартирующихъ или проходящихъ войскъ равно отводъ имъ пастбищъ и мѣстъ для лагерей относятся на государственный земскій сборъ; устройство же и отводы всякихъ помѣщеній для постоянно квартирующихъ войскъ, если предметъ этотъ не можетъ быть возложенъ на счетъ городовъ, обязанныхъ удовлетворять сію повинность, относятся на губернскій земскій сборъ. Помѣщеніе тѣхъ заведеній войскъ обоего разряда, устройство и наемъ которыхъ не относятся на денежный сборъ, установлено производить натуральною повинностію обывателей; б) подводная повинность для войскъ, въ XIX вѣкѣ, оставалась постоянно въ формѣ натуральной; но увеличеніе оной, съ умноженіемъ числа регулярныхъ войскъ, привело въ необходимости постановить болѣе опредѣлительныя правила о порядкѣ отбыванія сей повинности. Правила сіи изданы въ 1809 г., и по онымъ воинскіе чины раздѣлены на 2 разряда: а) имѣющіе штатный составъ и б) неимѣющіе таковаго; присемъ опредѣлено было количество подводъ, выставляемыхъ обывателями и вмѣстѣ подтверждено о взиманіи войсками подводъ не иначе, какъ за плату прогоновъ наличными деньгами. Но правила сіи потомъ значительно измѣнены тѣмъ, что съ 1822 года постановлено при переходѣ войскъ изъ однѣхъ квартиръ въ другія, не требовать прогоновъ за подъемныя подводы. Въ уставѣ 1851 года положено уплачивать обывателямъ прогоны во всякомъ случаѣ за каждую подводу; способъ уплаты замѣненъ тѣмъ, что вмѣсто наличныхъ денегъ установлены для сего контрамарки экспедиціи заготовленія государственныхъ бумагъ; одна часть денегъ, употребляемыхъ на выкупъ контрамарокъ, обращается на государственное казначейство, другая же засимъ часть падаетъ на сборы общихъ всѣмъ частямъ имперіи земскихъ денежныхъ повинностей.

Е. Наконецъ, въ текущемъ столѣтіи, къ земскимъ повинностямъ отнесены разные другіе предметы, непринадлежащіе къ предъидущимъ потребностямъ. Предметы сіи двоякаго рода: одни относятся постоянно на земскія повинности, другіе возлагались и возлагаются на земство временно впредь до пріисканія новыхъ способовъ для ихъ удовлетворенія. Къ первымъ принадлежатъ: распространеніе оспопрививанія и содержаніе земскихъ случныхъ конюшенъ; суммы на сіи предметы, по уставу 1851 г., относятся на губернскій земскій сборъ. Ко вторымъ—пособія, дѣлаемыя городамъ, по недостатку городскихъ доходовъ на городскія потребности; съ 1851 г., пособія сіи составляютъ въ смѣтахъ особый разрядъ расходовъ, непоименованныхъ въ уставѣ земскихъ повинностей и относимыхъ на земство временно. Но, по изданіи того устава, означенныя пособія, по возможности, отклоняются отъ земства, какъ до него неотносящіяся.

Въ дополненіе изложенной такимъ образомъ первой части сего доклада, содержащей въ себѣ историческій обзоръ развитія земскихъ повинностей, небезполезно будетъ указать на историко-статистическіе выводы о земскихъ повинностяхъ, какъ денежныхъ, такъ и натуральныхъ. Они суть слѣдующіе: а) въ періодѣ времени съ $18^{14}/_{16}$ по 1834 г., смѣтная сумма земскаго сбора уменьшилась, но отъ сего для земства не произошло облегченія, ибо въ этотъ же періодъ учрежденъ былъ особый сборъ, невходившій въ смѣту (9 коп. на пути сообщенія). Въ 1834 году земскій сборъ увеличился на 77%, по случаю учрежденія новыхъ сборовъ на содержаніе земской полиціи и на вспомогательный капиталъ. Возрастаніе это въ 2-хъ трехлѣтіяхъ ниже 20%, если сравнивать каждое трехлѣтіе съ предъидущимъ. Въ текущемъ трехлѣтіи сумма земскаго сбора (слишкомъ 23,500,000 руб.) превышаетъ бывшую въ $18^{14}/_{16}$ г. (4,500,000) въ $5^1/_4$ разъ; все увеличеніе составляетъ съ 1834 по 1861 г. 424%, т.-е среднимъ числомъ въ 16%; б) за раздѣленіемъ, въ 1853 г., повинностей на государственныя и губернскія, въ теченіе послѣднихъ трехъ лѣтъ, первыя постоянно увеличивались, а вторыя—уменьшались. Отъ этого государственныя повинности, составлявшія въ $18^{53}/_{56}$ г. менѣе $^3/_4$ общей суммы земскаго сбора (74%), въ текущемъ трехлѣтіи составляютъ болѣе $^4/_5$ оной (82%). Въ частности же:

Почтовая повинность хотя увеличивалась, но въ меньшей мѣрѣ, чѣмъ общая сумма земскихъ сборовъ: она составляла въ $18^{14}/_{16}$ г. 63%, а въ послѣднія трехлѣтія 28%.

Дорожная повинность увеличилась болѣе общей земской суммы: сначала она составляла 3%—4% общей суммы, а въ послѣднія трехлѣтія около 20%.

Воинская повинность составляла въ 1814—1816 годахъ 20% общей суммы, а въ 1829—1833 годахъ 25%; послѣ сего процентъ уменьшался до 1847 года, когда онъ былъ 12%; въ послѣднія трехлѣтія цифра эта опять возрасла до 24%.

Потребность содержанія земской полиціи почти не измѣнялась, а потому, при возрастаніи общей суммы часть сей повинности становилась постоянно менѣе, именно: съ 31% (въ 1843 г.) понизилась до 8% (въ 1860—61 г.).

Повинность для мѣстнаго управленія, съ 1829 по $18^{53}/_{58}$ г., увеличивалась сильнѣе общей земской суммы, по случаю постепеннаго сложенія этой повинности съ казны на земство; процентъ въ этотъ періодъ возросъ съ 4% до $13^1/_2$%, но въ послѣднія трехлѣтія онъ нѣсколько уменьшился.

Ссыльно-этапная повинность колебалась, по процентному отношенію къ общей суммѣ, между % и 4%.

Содержаніе арестантскихъ ротъ составляло большею частію около 26% общей суммы.

Другіе предметы составляли отъ 3% до 7%.

в) Денежныя повинности раздѣлялись на 3 части: одна часть взималась съ торговаго сословія, другая съ земли и третья съ податнаго населенія.

Способъ опредѣленія каждой части земскаго сбора былъ весьма различенъ: съ торгующаго сословія повинность взималась въ видѣ извѣстнаго процента съ торговыхъ капиталовъ; съ земли опредѣлялся извѣстный окладъ съ десятины, а съ населенія взималась остальная часть общей суммы земскаго сбора, т.-е. за вычетомъ долей, падающихъ на два первые источника.

Въ частности, по трехлѣтіямъ, доля торговаго сословія составляла отъ 4% до 5% общей суммы; поземельный сборъ, до 1853 г., отъ 1 до 2%, а потомъ на 8% и 9% и подушный сборъ до 1853 года отъ 93% до 95%, затѣмъ отъ $86^1/_2$% до 88%.

г) Изъ предъидущаго видно, что часть земскаго сбора, падавшая на населенія, возростала сильнѣе прочей части, взимавшейся съ другихъ источниковъ. Если разсматривать отношеніе въ первой части къ величинѣ населенія, то окажется, что это возрастаніе далеко не соотвѣтствовало приращенію населенія: съ $18^{29}/_{33}$ г. подушный сборъ составлялъ 17 коп. съ души, въ $18^{60}/_{61}$ г. $87^1/_2$ коп. съ души, а съ прибавленіемъ поземельнаго сбора (7 коп.) $94^1/_2$ к. съ души; слѣдовательно въ 5 разъ больше, чѣмъ въ $18^{29}/_{33}$ г.

д) По свѣдѣніямъ кадастровыхъ коммиссій министерства государственныхъ имуществъ за пятидесятые года, общая стоимость всѣхъ натуральныхъ повинностей въ сіи года была $75^1/_2$ коп. на душу, въ томъ числѣ подводная $37^1/_5$ коп., квартирная $22^1/_2$ коп. и дорожная $15^1/_2$ к.

и е) Наконецъ денежный земскій сборъ (подушный и поземельный) составляетъ въ текущемъ столѣтіи, такъ указано выше, 94 коп. на душу, а цѣнность натуральныхъ повинностей $75^1/_5$ коп., итого 1 руб. 70 коп. на душу.

Таковы-историко-статистическія данныя о земскихъ повинностяхъ! Весьма невыгодные результаты сихъ данныхъ для земства доказываютъ, что самое законодательство о земскихъ повинностяхъ было недостаточно и несовершенно. Изложеніе сихъ недостатковъ и составляетъ предметъ 2-й части сего доклада.

(Продолженіе впредь).

Въ циркулярѣ (N. 6) г. попечителя Виленскаго учебнаго округа д. с. с. князя Ширинскаго-Шихматова между прочимъ напечатано:

Объ открытіи училищныхъ библіотекъ для учащихся и объ учрежденіи ученическихъ библіотекъ и вечернихъ чтеній.

(Окончаніе. См. N. 86.)

При слабомъ развитіи книжной торговли въ губерніяхъ, входящихъ въ составъ Виленскаго учебнаго округа, при совершенномъ отсутствіи въ нихъ публичныхъ библіотекъ и кабинетовъ для чтенія, училищныя библіотеки, а особенно въ уѣздныхъ городахъ, представляютъ покуда единственные центры, куда могли бы обращаться любители чтенія за полученіемъ книгъ. Но училищныя библіотеки доступны пока только для преподавателей. Между тѣмъ, чтеніе, по своему вліянію на развитіе учащихся, составляетъ для нихъ такую насущную потребность, что для удовлетворенія ея учебное вѣдомство обязано принять всѣ зависящія отъ него мѣры. И потому, прошу педагогическіе совѣты тѣхъ учебныхъ заведеній, фундаментальныя библіотеки которыхъ еще не открыты для учащихся, обсудить этотъ вопросъ и представить свои соображенія: на какихъ правилахъ признано будетъ возможнымъ допустить выдачу книгъ ученикамъ высшихъ классовъ, конечно, по выбору и назначенію совѣта? Вмѣстѣ съ тѣмъ было бы желательно, чтобы въ гимназіяхъ и прогимназіяхъ, въ пособіе фундаментальнымъ библіотекамъ, составлялись, мало по малу, и ученическія библіотеки изъ собственныхъ средствъ учащихся, по примѣру Виленскаго дворянскаго института и гимназій Бѣлостокской, Виленской и Минской, въ которыхъ ученическія библіотеки находятся въ весьма удовлетворительномъ состояніи, въ особенности въ Бѣлостокской гимназіи, гдѣ, благодаря заботливости ея директора г. Гана и преподавателя Русской словесности г. Балбашевскаго, библіотека устроена отлично и постоянно обогащается новыми полезными сочиненіями. Она замѣтно способствовала развитію въ ученикахъ любви къ чтенію и ознакомила ихъ съ лучшими произведеніями русской литературы. Но такъ какъ учрежденіе этого рода библіотекъ обусловливается средствами и доброю волею воспитанниковъ, по этому непремѣннаго ихъ открытія при всѣхъ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ округа нельзя и требовать. Если же воспитанники какого-либо учебнаго заведенія пожелали бы устроить при немъ библіотеку на счетъ своихъ посильныхъ, добровольныхъ пожертвованій, въ такомъ случаѣ, прошу педагогическій совѣтъ того заведенія принять на себя обязанность руководить молодыхъ людей въ составленіи необходимыхъ по этому предмету правилъ и при выборѣ назначаемыхъ для библіотеки сочиненій и журналовъ, выписка которыхъ равно какъ главное наблюденіе и контроль за дѣйствіями библіотеки должны быть возложены на одного изъ учителей, по назначенію совѣта. Обязанности библіотекаря исполняютъ ученики, по избранію товарищей. Постановленію совѣта по этому предмету, вмѣстѣ съ правилами представляется въ округъ на утвержденіе. Пожертвованія книгами, буде такія поступать будутъ въ ученическія библіотеки, принимать не иначе, какъ по опредѣленію совѣта, основанному на предварительномъ разсмотрѣніи жертвуемыхъ книгъ.

Независимо отъ вышеизложенныхъ мѣръ, имѣющихъ цѣлію способствовать учащимся въ дѣлѣ ихъ собственнаго развитія, весьма было бы полезно устраивать въ гимназіяхъ и прогимназіяхъ, хотя бы по одному разу въ недѣлю, *вечернія ученическія чтенія*. Эти чтенія могли бы быть устроены слѣдующимъ образомъ: въ назначенное время желающіе изъ воспитанниковъ высшихъ классовъ собираются въ общій залъ, гдѣ, въ присутствіи директора, или инспектора и нѣсколькихъ наставниковъ, читаютъ въ слухъ, по очереди, различныя сочиненія, какъ чисто-литературнаго содержанія, такъ и научнаго, оригинальныя и переводныя. Сюда могутъ войти, кромѣ произведеній изящной словесности, сочиненія историческія, этнографическія, біографіи, путешествія, статьи по исторіи литературы и естествовѣдѣнію. Назначаемыя для чтенія статьи, по своему содержанію и изложенію, должны быть общедоступны и занимательны. Въ матеріалахъ недостатка быть не можетъ. Русская литература за послѣдніе годы представитъ для этой цѣли прекрасныя отдѣльныя сочиненія и журнальныя статьи. По окончаніи чтенія преподаватели сообщаютъ читавшему свои мнѣнія по поводу замѣченныхъ ими въ чтеніи недостатковъ и объясняютъ достоинства читанныхъ сочиненій.

Введеніе подобныхъ чтеній принесетъ учащимся несомнѣнную пользу въ научномъ отношеніи. Кромѣ того, пріучая ихъ сосредоточивать свое вниманіе на читаемомъ, образуя ихъ вкусъ, оно научитъ ихъ правильно владѣть языкомъ и хорошо читать вслухъ, что также весьма важно. Независимо отъ пользы, эти чтенія доставятъ воспитанникамъ и пріятное препровожденіе времени.

Прошу педагогическіе совѣты войти по этому предмету въ соображенія и, если гдѣ подобное учрежденіе состоится, подробныя свѣдѣнія о томъ сообщать мнѣ.

ВАРШАВА.

Описаніе безпорядковъ, бывшихъ въ Варшавѣ втеченіе 3 (15) и ночью съ 3 (15) на 4 (16) октября.

Въ оффиціяльной газетѣ царства польскаго напечатано:

„Еще за нѣсколько дней до 3 (15) октябрря (годовщины смерти Ѳаддея Косцюшки) раздаваемы были по улицамъ въ Варшавѣ плакаты, въ которыхъ между прочимъ жители приглашались къ совершенію панихидъ во всѣхъ церквахъ. Для освященія этого дня торжественнымъ воспоминаніемъ, всѣ лавки и магазины въ городѣ должны были быть заперты.

Полученныя черезъ полицію свѣдѣнія обнаружили, что подъ личиною религіозныхъ обрядовъ готовилась на этотъ день враждебная правительству политическая манифестація.

Имѣя въ виду, что общее состояніе царства польскаго требовало во всякомъ случаѣ объявленія страны на военномъ положеніи, мѣстною властью рѣшено было предупредить ожидаемую манифестацію и ускорить приведеніе въ дѣйствіе военнаго положенія, которое и было объявлено ночью съ 1 (13) на 2 (14) октября.

Въ обнародованныхъ для всеобщаго свѣдѣнія правилахъ объявлено было, что запрещается между прочимъ пѣть, гдѣ бы то ни было, революціонные гимны, торжествовать праздники, не установленные отъ церкви, и запирать по этому поводу лавки и магазины. Сверхъ-того, въ особомъ объявленіи, жителей предостерегали соображаться съ вышесказанными запрещеніями преимущественно 3 (15) октября, опредѣлена была отвѣтственность за ослушаніе и поставлена была денежная пеня въ 100 рублей за каждую, запертую въ этотъ день, лавку или магазинъ.

2 (14) числа найдены были въ разныхъ частяхъ города разбросанные плакаты, призывающіе къ торжественному воспоминанію годовщины смерти Косцюшки, не смотря на объявленіе военнаго положенія.

Утромъ, 3 (15) числа, множество людей обоего пола, различнаго возраста, состоянія и вѣроисповѣданія, отправилось въ церкви, при этомъ болѣе другихъ наполнены были церкви бернардиновъ и каѳедральный соборъ св. Іоанна. Въ каѳедральномъ соборѣ, по поводу ежедневныхъ панихидъ, совершаемыхъ по покойномъ архіепископѣ Фіялковскомъ, находился великолѣпный катафалкъ, который долженъ былъ придать болѣе торжества панихидѣ, совершаемой въ воспоминаніе смерти Косцюшки. Въ обѣихъ упомянутыхъ церквахъ собралось около 4,000 человѣкъ.

Лавки и магазины на главныхъ улицахъ, за исключеніемъ не многихъ, открытыхъ въ половину, были всѣ заперты.

Между-тѣмъ начальникамъ частей города предписано было, въ случаѣ, если бы въ церквахъ стали пѣть воспрещенные гимны, окружать церкви войсками и, не входя въ оныя, арестовать выходящихъ изъ нихъ мущинъ, пропуская свободно женщинъ и дѣтей.

Около $10\frac{1}{2}$ часовъ получено было черезъ полицію извѣстіе, что въ разныхъ церквахъ началось возмутительное пѣніе. Немедленно откомандированы были отряды войска, которые однако успѣли окружить совершенно только двѣ церкви—бернардиновъ и св. Іоанна; въ другихъ же народъ, увидѣвъ приближающіяся войска, прервалъ пѣніе и поспѣшно разошелся. Въ церкви же св. Креста почти всѣ присутствовавшіе по окончепіи пѣнія, ушли черезъ выходы, не извѣстные войскамъ.

Къ церквамъ—бернардиновъ и св. Іоанна откомандированы были три роты пѣхоты отъ войскъ, стоявшихъ лагеремъ на площади передъ замкомъ. По занятіи войсками означенныхъ постовъ, пѣніе въ обѣихъ церквахъ не прекратилось. Женщины и дѣти, выходившіе изъ церкви, были пропускаемы свободно.

По окончаніи пѣнія, находившіеся въ обѣихъ церквахъ, увидѣвъ, что они окружены, рѣшились не выходить, и даже женщины съ дѣтьми, за весьма малымъ исключеніемъ, не хотѣли пользоваться дозволеніемъ свободнаго выхода. Всѣ увѣщанія были напрасны, и оставшіеся въ церквахъ даже сами заперли двери изъ внутри.

Въ тоже время усилены были пѣшіе и конные патрули, и имъ приказано было въ особенности не допускать толпамъ собираться на улицахъ. Собирающіяся вблизи окруженныхъ церквей группы людей были разгоняемы. Такъ же поступаемо было на всѣхъ ближайшихъ улицахъ и площадяхъ. Такимъ образомъ въ самомъ началѣ уничтожена была возможность болѣе многочисленныхъ скопленій народа и предупреждены несчастные случаи, которые неминуемо произошли бы вслѣдствіе необхоодимости строгаго исполненія предписаній военнаго положенія и при разогнаніи скопищъ оружіемъ.

Между тѣмъ наступила ночь; а въ обѣихъ церквахъ все оставалось по прежнему. Войска же, стоявшія передъ церквами, были смѣнены другими.

Судя по мѣрѣ оказываемаго до тѣхъ поръ сопротивленія, нельзя было ожидать, чтобы находящіеся въ церквахъ вышли изъ нихъ добровольно. Съ другой стороны оставить все въ такомъ же состояніи до слѣдующаго дня было слишкомъ опасно, потому что получены были точныя извѣстія, что на утро приготовляется большая манифестація, и именно крестный ходъ духовенства, въ сопровожденіи народа, къ окруженнымъ церквамъ. Не подлежитъ никакому сомнѣнію, что это бы довело до кровопролитія и подало бы поводъ къ новымъ упрекамъ, посылаемымъ власти.

При такихъ обстоятельствахъ не оставалось ничего болѣе, какъ испытать еще всѣ средства къ увѣщанію, и въ случаѣ неуспѣха, употребить силу для вывода изъ церквей непослушныхъ.

Начато было съ церкви бернардиновъ.

Послѣ полуночи, вошелъ въ церковь, со стороны монастыря, офицеръ уже и прежде приходившій туда неоднократно съ цѣлью убѣдить находящихся въ церкви удалиться оттуда. Какъ прежде, такъ и теперь, онъ уговаривалъ присутствующихъ выйти добровольно, присовокупляя, что, въ случаѣ ослушанія, солдаты войдутъ въ церковь и арестуютъ мущинъ. Всѣ увѣщанія были напрасны, одни отказались по упрямству, другіе изъ опасенія за свою судьбу или изъ боязни худаго обращенія со стороны солдатъ; нашлись даже такіе, которые рѣшились защищаться. Тогда вошли, подъ камандою упомянутаго офицера, безъ оружія и безъ фуражекъ тридцать солдатъ, которые, переступая порогъ церкви, перекрестились. Собравшіеся толпою у входа, внутри церкви, вооружившись стульями, скамьями и т. п., бросились на солдатъ; послѣдніе было отступили; но были удержаны офицеромъ, который объяснилъ сопротивляющимся въ церкви всю несообразность ихъ нападенія на безоружныхъ солдатъ Затѣмъ дѣйствительнаго сопротивленія не было, но добровольно выходили весьма не многіе и почти всѣхъ выводили изъ церкви по одиночкѣ за руки; по мѣрѣ того, какъ собиралось большое число арестованныхъ, ихъ соединяли въ партіи, по 100 человѣкъ, и отводили подъ конвоемъ сперва въ замокъ, а оттуда въ александровскую цитадель.

Въ каѳедральномъ соборѣ точно также, какъ и въ церкви бернардиновъ, неоднократно приглашали присутствующихъ выйти добровольно и, наконецъ послали въ церковь 6 человѣкъ, изъ числа арестованыхъ у бернардиновъ и освобожденныхъ подъ условіемъ, чтобы они уговорили къ послушанію сопротивляющихся въ кафедральномъ соборѣ: но и это послѣднее средство не имѣло никакого успѣха. Тогда, около 3 часовъ пополуночи, вошло въ церковь 20 солдатъ съ ружьями безъ фуражекъ, подъ командою офицера. Солдатамъ приказано было рѣшительно ни въ какомъ случаѣ не употреблять оружія и только дозволено въ самой крайности угрожать прикладами. Послѣ этого, начали поодиночкѣ выводить изъ церкви мущинъ. Уже значительное число было выведено, когда появился въ церкви священникъ, съ крестомъ въ рукѣ, и сдѣлалъ воззваніе къ оставшимся еще въ церкви, чтобы они не уходили. Священника взяли за руки и, безъ всякого впрочемъ насилія, повели изъ церкви въ замокъ. Послѣ этого, всѣ оставшіеся еще въ церкви вышли сами добровольно и, вмѣстѣ съ прочими, были отведены въ цитадель.

Всѣхъ арестованныхъ въ обѣихъ церквахъ и отведенныхъ въ цитадель оказалось 1678 человѣкъ.

Что касается женщинъ и дѣтей, то нѣкоторыя выходили ночью и, согласно ихъ желанію, были провожаемы домой полицейскими служителями, послѣ же вывода мущинъ дозволено было желающимъ оставаться въ церквахъ до утра.

Немедленно въ обѣ церкви приглашены были мѣстные священники, которые, осмотрѣвши внутренность церквей, засвидѣтельствовали, что войско ничего въ нихъ не испортило.

Для входа въ церкви не было употреблено никакого насилія. Входъ въ церковь бернардиновъ со стороны монастыря оставался все время свободнымъ, а главный входъ въ кафедральный соборъ занятъ былъ войсками въ ту минуту, когда находящіеся внутри добровольно отперли двери, дабы впустить людей, носящихъ воду

Отвѣтственность же за минутный общественный безпорядокъ въ церкви бернардиновъ падаетъ на тѣхъ, ко-

W okolniku (N. 6) p. Kuratora Wileńskiego okręgu naukowego, rzeczywistego radcy stanu księcia Szyryńskiego-Szychmatowa, między innemi czytamy:

O otwarciu bibljotek szkolnych dla uczących się i o urządzeniu bibljotek i czytelni wieczornych młodzieży szkolnéj.

(Dokończenie Ob. N. 86.)

Przy słabém rozwinięciu się handlu książkowego w gubernjach do składu Wileńskiego okręgu naukowego wchodzących, obok zupełnego w nich braku bibljotek i czytelni publicznych, bibljoteki szkolne, a mianowicie w miastach powiatowych, są dotychczas jedyném ogniskiem, do którego miłośnicy czytelnictwa mogli by się udawać dla otrzymania książek; atoli bibljoteki szkolne dotychczas są dostępne jedynie dla nauczycieli. A tymczasem czytanie książek, ze względu na swój wpływ rozwijający umysł młodzieży uczącéj się, jest dla niéj tak nieodbitą codzienną potrzebą, że dla zaspokojenia jéj zwierzchność szkolna powinna wszelkie zależne od siebie środki przedsiębrać. Proszę zatém, iżby rady pedagogiczne tych zakładów naukowych, których bibljoteki porządne nie są jeszcze dla uczących się otwarte, rozważywszy to pytanie przedstawiały pomysły swoje: na jakich warunkach może być pozwolone wydawanie książek uczniom klass wyższych, rozumie się według wyboru i wskazówki rady? Przytém byłoby rzeczą pożądaną, żeby w gimnazjach i progimnazjach, w sposobie pomocniczym do bibljotek zakładowych, urządzały się też pomału księgozbiory uczniów własnemi ich środkami nabyte, na wzór Wileńskiego instytutu szlacheckiego i gimnazjów: Białostockiego, Wileńskiego i Mińskiego, w których bibljoteki uczniów znajdują się w stanie zadawalniającym, szczególniéj w gimnazjum Białostockiém, w którém, dzięki troskliwości jego dyrektora p. Gana i nauczyciela literatury rossyjskiéj p. Bałbaszewskiego, bibljoteka urządzona jest wybornie i nowemi pożytecznemi książkami stale się wzbogaca. Jakoż bibljoteczka ta widocznie przyłożyła się do rozwinienia w uczniach zamiłowania czytelnictwa i oznajomiła ich z celniejszemi utworami literatury rossyjskiéj. Lecz, że urządzenie bibljotek tego rodzaju zależy od środków i dobréj woli młodzieży uczącéj się, przeto koniecznego ich otwarcia przy wszystkich średnich zakładach szkolnych okręgu żądać nie można. Gdyby zaś uczniowie któregokolwiek zakładu naukowego zechcieli urządzić przy nim bibljotekę kosztem własnych dostatecznych ofiar dobrowolnych, w takim razie proszę, by rada pedagogiczna tego zakładu wzięła na siebie obowiązek przewodniczenia młodzieży w ułożeniu potrzebnych w tym przedmiocie przepisów, jako też w wyborze projektowanych dla bibljoteki dzieł i dzienników, których wypisanie, oraz główny nadzór nad bibljoteką i kontrolowanie jéj czynności mają być poruczone jednemu z nauczycieli przez radę na to wyznaczonemu. Obowiązki bibljotekarza pełnią uczniowie, z wyboru swych kolegów. Uchwała rady w tym przedmiocie, wraz z przepisami przesyła się do okręgu na utwierdzenie. Książki ofiarowane, jeżeli te do bibljotek uczniów wpływać będą, przyjmować nieinaczéj, jak w skutek postanowienia rady, opartego na uprzedniém rozpatrzeniu książek ofiarowanych.

Niezależnie od środków wyżéj wymienionych, mających na celu dopomaganie uczącéj się młodzieży ku własnemu ich ukształceniu, byłoby rzeczą bardzo pożyteczną, gdyby w gimnazjach i progimnazjach zaprowadzane były; choćby po jednym razie w tygodniu, *wieczorne czytania uczniów*. Czytania te mogłyby się urządzać w sposób następujący: w czasie naznaczonym, życzący uczniowie klass wyższych zbierają się do sali ogólnéj, gdzie w obecności dyrektora lub inspektora i kilku nauczycieli, czytają w głos, kolejno, dzieła różne, treści tak czysto literackiéj, jako i naukowéj, oryginalne i tłómaczone. Mogą tu być objęte, prócz utworów literatury nadobnéj, dzieła historyczne, etnograficzne, życiorysy, podróże, artykuły tyczące się dziejów piśmiennictwa i historji naturalnéj. Artykuły wybrane do czytania, ze względu na swą treść i sposób wykładu, powinne być dla wszystkich dostępne i zajmujące. Materjałów zabraknąć nie może. Literatura rossyjska za ostatnie lata dostarczy w tym celu szereg dzieł pięknych i artykułów dziennikarskich. Po skończeném czytaniu, nauczyciele winni dawać czytającemu swoje uwagi co do postrzeżonych przez się wad w czytaniu i objaśniać wartość dzieł czytanych.

Zaprowadzenie podobnych czytań przyniesie uczniom niewątpliwą korzyść pod względem naukowym. Nadto, przyzwyczajając do skupiania uwagi nad tém co się czyta i smak wykształcając, przyucza zarazem do należytego wymawiania i pięknego czytania w głos, co także nie małéj jest wagi. Prócz korzyści, uczniowie w takiém czytaniu miłe przepędzenie czasu znajdą.

Rady pedagogiczne niech się zastanowią nad tym przedmiotem, i jeśli się gdzie zaprowadzi taki zakład, proszę o udzielanie mnie o tém wiadomości szczegółowych.

WARSZAWA.

— *Opisanie wypadków, zaszłych w mieście Warszawie w ciągu dnia 3 (15go) października i w nocy z 3go (15go) na 4ty (16ty).*

Już na kilka dni przed 3cim (15tym) października (rocznica śmierci Tadeusza Kościuszki), rozdawano na ulicach Warszawy plakaty, między innemi wzywające mieszkańców do uroczystego obchodzenia dnia tego, a to przez odprawienie we wszystkich kościołach żałobnych nabożeństw, w czasie których miano zamknąć w mieście sklepy i magazyny.

Zebrane przez policję wiadomości potwierdziły, że pod maską religijnych obrzędów, przygotowywa się na ten dzień nieprzyjazna dla Rządu polityczna manifestacja.

Mając na uwadze, że ogólny stan Królestwa Polskiego w każdym razie wymagał ogłoszenia kraju w stanie wojennym, Władza postanowiła, uprzedzając oczekiwaną manifestację, przyśpieszyć przyprowadzenie do skutku stanu wojennego, który ogłoszono w nocy z dnia 1 (13) na 2(14) października.

W obwieszczonych publicznie prawidłach dla zachowania się podczas stanu wojennego, zakazano między innemi; śpiewanie gdziekolwiekbądź rewolucyjnych hymnów, obchodzenie świąt nie ustanowionych przez Kościoł i zamykanie z tego tytułu sklepów i magazynów; nadto osobném ogłoszeniem, szczegółowo na dzień 3 (15) października, zastrzeżono stosowanie się do powyższych zakazów, wskazano odpowiedzialność i zagrożono karą w kwocie 100 rs. za każdy w ciągu dnia tego zamknięty sklep lub magazyn.

Dnia 2go (14go) znaleziono w różnych miejscach miasta podrzucone plakaty, wzywające do uroczystego obchodu rocznicy śmierci Kościuszki, bez względu na ogłoszenie stanu wojennego.

Zrana dnia 3go (15go), znaczna liczba ludzi wszelkiéj płci, stanu, wieku i wyznania, udała się do kościołów, przyczém więcéj nad inne przepełnione zostały kościoły Bernardynów i katedralny ś-go Jana. W kościele ś-go Jana, z powodu codziennych nabożeństw, odprawianych za duszę ś. p. Arcybiskupa Fijałkowskiego, znajdował się paradny katafalk, który miał dodać więcéj uroczystości żałobnéj ceremonji na pamiątkę śmierci Kościuszki. W obydwóch kościołach wspomnionych zebrało się około 4.000 ludzi.

Sklepy i magazyny na głównych ulicach, z wyjątkiem niewielu nawpół otwartych, pozostały zamknięte.

Na wypadek, gdyby śpiewanie zakazanych hymnów miało miejsce w kościołach, postanowiono, w myśl instrukcji danéj naczelnikom części miasta, otaczać wojskiem kościoły i nie wchodząc w takowe, aresztować następnie wychodzących mężczyzn, swobodnie przepuszczając kobiety i dzieci.

Około godziny wpół do jedénastéj, otrzymano zawiadomienie ze strony policji, że w różnych kościołach zaczęły, się podburzające śpiewy; niebawem odkomenderowano oddziały wojska, które jednak zupełnie otoczyć zdążyły tylko dwa kościoły, a mianowicie: Bernardynów i ś-go Jana, ponieważ w innych lud, spostrzegłszy zbliżające się wojsko, śpiewy przerwał i śpiesznie się rozszedł, a w kościele ś-go Krzyża obecni, prawie wszyscy, po skończeniu śpiewów, uszli przez niewiadome wojsku wyjście.

Dla otoczenia kościołów Bernardyńskiego i ś-go Jana, odkomenderowano 3 roty piechoty, z wojsk obozujących na zamkowym placu. Po zajęciu przez wojsko wyznaczonych posterunków, śpiewy w obu kościołach nieustawały, kobiety i dzieci wychodzące wtedy, przepuszczano swobodnie.

Po skończeniu śpiewów, znajdujący się w obu kościołach, spostrzegłszy że są otoczeni, postanowili nie wychodzić, a nawet kobiéty wraz z dziećmi, nie chciały korzystać z pozwolenia swobodnego wyjścia, z którego w ogóle skorzystała tylko bardzo niewielka liczba osób. Napróżne były wszelkie perswazje, pozostali w kościołach uparli się i drzwi sami z wewnątrz pozamykali.

Jednocześnie wzmocniono piesze i konne patrole i rozkazano im szczególniéj, niedozwalać tłumnych zebrań na ulicach. Gruppy ludzi, zbierające się w pobliżu otoczonych kościołów, rozpędzano; podobnież postępowano na wszystkich poblizkich ulicach i placach. Tym sposobem, w samym zawiązku, zniszczono możność zebrania się większych zbiegowisk ludu i uprzedzono nieszczęśliwe wypadki, któreby niechybnie wyniknąć musiały, skutkiem konieczności ścisłego wykonania przepisów stanu wojennego i rozpędzania tłumów orężem. Tymczasem noc nastała, a stan rzeczy w obu kościołach się nie zmienił. Stojące przed kościołami wojsko luzowano świeżém.

Biorąc miarę z okazanego dotąd oporu, niepodobna było spodziewać się, aby znajdujący się w obu kościołach dobrowolnie z nich wyszli; z drugiéj strony, przedłużenie dotychczasowego stanu do dnia następnego, było zbyt niebezpieczném, gdyż z pewnością wiadomém było, że na rano przygotowywa się wielka manifestacja, a mianowicie: processja Duchowieństwa na czele ludu, ku otoczonym kościołom. Nie ulega żadnéj wątpliwości, że to doprowadziłoby do rozlewu krwi i dałoby powód do miotania nowych oskarżeń na Władzę.

W takim stanie rzeczy nie pozostało nic innego, jak tylko raz jeszcze wyczerpawszy wszelkie środki perswazji, siłą wyprowadzić nieposłusznych z kościołów.

Zaczęto od kościoła Bernardyńskiego. Po północy wszedł do kościoła, od klasztoru, posłany oficer, który już poprzednio wielokrotnie wchodził tamtędy, dla przekonania znajdujących się w kościele, aby ustąpili; jak przed tém tak i teraz namawiał on obecnych do dobrowolnego wyjścia, przyczém oświadczył, że w razie nieposłuszeństwa dla przyaresztowania mężczyzn, wojsko do kościoła wprowadzoném będzie; ale napróżno: jedni odmówili z oporu, inni z obawy o los swój, lub też z bojaźni złego obejścia ze strony żołnierzy; znaleźli się nawet tacy, którzy postanowili się bronić. Wtedy wprowadzono, pod dowództwem wzmiankowanego oficera, bez broni i czapek 30stu żołnierzy, którzy się przeżegnali, przestępując próg kościoła. Tłumnie zebrani, około wchodu wewnątrz świątyni, uzbroiwszy się w stołki, ławki i t. p. uderzyli na żołnierzy. Żołnierze ustąpili, lecz w téj saméj chwili oficer energiczném wystąpieniem powstrzymał ich, a z drugiéj strony, wskazał opierającym się w kościele całą niestosowność ich napadu na bezbronnych żołnierzy. Poczém czynny opór ustał, alepomimo to, dobrowolnie wychodziło bardzo niewielu i prawie wszystkich za ręce, pojedyńczo, wyprowadzono z kościoła. W miarę zebrania większéj liczby aresztowanych, łączono ich w partje, około stu ludzi każda, i pod strażą odprowadzano, początkowo do Zamku, a ztamtąd daléj, do Aleksandrowskiéj cytadelli.

W kościele katedralnym, podobnie jak w Bernardyńskim, wielokrotnie wzywano obecnych do dobrowolnego wyjścia, a nakoniec wprowadzono do kościoła sześciu ludzi, z liczby aresztowanych u Bernardynów i oswobodzonych pod warunkiem, aby namawiali do posłuszeństwa opierających się w katedralnym kościele, ale i ten ostatni środek nie skutkował. Wtedy około godziny 3-éj po północy, wprowadzono do kościoła 20-stu żołnierzy z karabinami, bez czapek, pod dowództwem oficera. Żołnierzom stanowczo, bez względu na żadne okoliczności, zakazano użycia broni i dozwolono tylko, w ostatecznym razie, grozić kolbami. Poczém, zaczęto pojedyńczo wyprowadzać mężczyzn z kościoła. Już wyprowadzono znaczną liczbę osób, kiedy w kościele pokazał się ksiądz w komży z krzyżem w ręku, który do pozostałych jeszcze w kościele uczynił wezwanie, aby nie wychodzili; księdza wzięto za ręce i bez żadnego zresztą gwałtu poprowadzono z kościoła do zamku, poczém pozostali dotąd w kościele, sami dobrowolnie wyszli i wszyscy w ogóle odprowadzeni zostali do Cytadelli.

Wszystkich aresztowanych w obu kościołach, naliczono w Cytadelli 1,678.

Co się tyczy kobiét i dzieci, to niektóre wychodziły zaraz w nocy, i stosownie do ich życzenia, były odprowadzane do domów przez policjantów, innym zaś dozwolono pozostać w kościołach do rana.

Do obu kościołów przyzwano niebawem miejscowych KK.; którzy obejrzawszy wnętrzna Świątyń, poświadczyli, że wojsko nic w nich nie naruszyło i niezepsuło. Dla wejścia do kościołów żadnego gwałtu nie użyto; wejście do kościoła Bernardynów ze strony klasztoru cały czas było wolne, a główne drzwi kościoła katedralnego zajęto wojskiem w chwili, kiedy znajdujący się wewnątrz dobrowolnie je otworzyli dla wpuszczenia ludzi przynoszących wodę.

Odpowiedzialność za chwilową zresztą bójkę w Bernardyńskim kościele, spada na tych, którzy znajdując się

торые, находясь въ храмѣ Божьемъ, сами первые бросились на входящихъ туда безоружныхъ солдатъ. Послѣдствія этого нападенія ограничиваются нѣсколькими легкими контузіями и, какъ съ точностію извѣстно, кровопролитія не было и быть не могло, потому что, какъ выше сказано, въ церкви бернардиновъ солдаты были безъ оружія, а въ каѳедральномъ соборѣ приказаніе не употреблять оружія—исполнено было съ точностію.

(*Сѣв. Пч.*).

ВИЛЬНО.

Въ пятницу, 3 ноября, прибылъ въ Вильно изъ Варшавы, по желѣзной дорогѣ черезъ Бѣлостокъ и Гродно, его высокопревосходительство г. военный министръ генералъ-адъютантъ, генералъ отъ артиллеріи *Сухозанетъ*. На слѣдующій день, 4 ноября, посѣтивъ Александровскій кадетскій корпусъ и осмотрѣвъ на каѳедральной площади всѣ войска, расположенныя въ г. Вильнѣ и его окрестностяхъ, его высокопревосходительство отправился въ часъ по полудни по желѣзной дорогѣ въ С. Петербургъ.

w Świątyni Pańskiéj, sami pierwsi uderzyli na wchodzących bezbronnych żołnierzy. Skutki téj bójki ograniczyły się wszakże kilkoma lekkiemi kontuzjami, i jak z pewnością wiadomo, krew przelaną nie była i przelaną być nie mogła, ponieważ, jak powiedziano, u Bernardynów żołnierze nie byli uzbrojeni, w Katedralnym zaś kościele ściśle był wypełniony rozkaz nieużywania broni.

(*Gazeta Polska N. 261.*)

WILNO.

W Piątek t. j. 3 listopada raczył przybyć do Wilna z Warszawy koleją żelazną przez Białystok i Grodno jaśnie wielmożny p. minister wojny, jenerał-adjutant, jenerał-artyllerji *Suchozanet*. D. następującego 4 listopada, p. minister wojny zwiedziwszy Aleksandrowski kadecki korpus i obejrzawszy na placu katedralnym wszystkie wojska konsystujące w Wilnie i jego okolicach odjechał o 1-éj po południu koleją żelazną do Sankt-Petersburga.

Dział nieurzędowy.

Wiadomosci zagraniczne.

POGLĄD OGÓLNY.

Od niejakiego czasu zwracaliśmy uwagę czytelników naszych na nieprawidłowy stan Francji. Mniemanie powszechne trwożyć się poczęło; ludzie szczerze kraj miłujący mieli dość serca otwarcie wypowiedzieć swoje obawy, a głos ich nie był głosem wołających na puszczy. Pomijając na chwilę zwichnięty bieg polityki francuzkiéj, zajęli się głównie odsłonieniem prawdziwego stanu skarbowości. Naród uląkł się zgubnych następstw i raz naprowadzony na drogę roztrząsania błędów rządowych, począł szukać istotnych źródeł obecnych niepewności. Napoleon III, który z niezrównaną przenikliwością umie odgadywać najtajemniejsze drgania myśli narodowéj, przeczuł niebezpieczeństwo i jednym z tych stanowczych kroków, których tyle w życiu swojém już liczy, postanowił zakląć burzę i przywrócić równowagę zwichniętéj ufności między sobą i Francją.

Wie on, jakim językiem do spółziomków należy przemawiać. Skoro przekonał się, że uwagi P r z e g l ą d u d w ó c h ś w i a t ó w były słuszne, wnet począł obmyślać środki zaradcze i uznał, że wstępem do nich być powinno wskrzeszenie ufności narodowéj, która mu tyle wielkich dzieł dokonać pozwoliła. Francja f e r a x v i r o r u m (płodna w ludzi), szczęśliwsza może nad inne kraje, posiada ogromny zastęp mężów niepospolitych we wszystkich gałęziach wiedzy i społecznego uzdolnienia. Wezwany przez cesarza Achilles Fould, zajął się zgłębieniem obecnego stanu skarbowości i obraz jéj tronowi złożył. Może prawda nie wystąpiła w nim bez osłony; może cesarz z rąk dawniejszego swojego ministra dwa oddzielne sprawozdania otrzymał, z których jedno miało okazać się na jaw, a drugie służyć za przedmiot samotnych rozpamiętywań władcy; to jednak pewna, że powaga imienia Achillesa Fould w przedmiotach skarbowych jest tak wielka, przekonanie o jego obywatelskiéj uczciwości tak ustalone, że tam gdzie Fould ma nadzieję, naród rozpaczać nie pocznie. Ale nurtujące wnętrze Francji obawy musiały daléj sięgać nad świat pieniężny, kupiecki i przemysłowy, bo wówczas Napoleon poprzestałby na potwierdzeniu złożonego sobie przez nowego ministra skarbu sprawozdania i na ogłoszeniu podawanych przezeń środków przywrócenia równowagi.

Rozliczne przyczyny obudziły we Francji trwogi innego rodzaju. Zagadkowa polityka cesarza w sprawie rzymskiéj, ubieganie się, może nawet miłości własnéj ludu francuzkiego uwłaczające, o osobiste stosunki z obcymi; ściślejsze niż kiedykolwiek przestrzeganie dworskich wymagań; wybitniejszy niż kiedykolwiek pociąg do przedawnionych podań, gorączkowa działalność rozpraszająca się na najodleglejszych kończynach świata, w Chinach, Japonji, Kochinchinie, Madagaskarze i Meksyku, a obojętność na ościenne zdarzenia, wszystko to wywołało niekorzystne o prawości zamiarów cesarskich domysły. Lud, najsilniejsza ostoja, na któréj Napoleon oparł trwałość swojego dzieła, wątpić o nim począł. Już poszepty, że jego wybraniec chce utrwalić swą władzę na podaniowém braterstwie równych sobie, na zawiekowanych wyobrażeniach, poczęły odwracać od niego umysły najwierniejszych mu dotąd sprzymierzeńców. Widoma niemal sprzeczność w osobistem postępowaniu cesarza z postępowaniem niektórych z jego ministrów, była zbyt uderzająca, aby nie miała obudzić uwagi ludu tak bystrego i przenikliwego, jak francuzki. W kraju silną ręką rządzonym bezładne objawy były niepodobne, ale już musiały wiać w powietrzu zwiastuny burzy, kiedy Napoleon znalazł być właściwem odezwać się do narodu w najniespodziewańszy sposób. W przeszły czwartek dnia 2 (14) listopada hrabia Walewski minister stanu otrzymał od cesarza list niezmiernéj wagi. Jeszcze tekstu jego nie mamy, ale treść, przez telegraf podana przenika głęboką zadumą i przewidywać każe światodziejową zmianę w dotychczasowéj napoleonowskiéj polityce. Załatwiwszy bowiem pytanie skarbowe, uroczyście zapowiedziawszy, że nadal dowolnie nie chce rozrządzać majątkiem narodowym, lecz zawiadowstwo jego ciału dyplomatycznemu wyłącznie zostawi, Napoleon daléj oświadcza: ż e w i e r n y s w e m u p o c z ą t k o w i, p r e r o g a t y w k o r o n y n i e p o c z y t u j e z a ś w i ę t y i n i e t y k a l n y z a k ł a d; ż e n i e c z u j e o b o w i ą z k u o d d a n i a t y c h p r e r o g a t y w n i e u s z c z u p l o n y c h s y n o w i s w o j e m u, j a k p u ś c i z n y p o p r z o d k a c h o d z i e d z i c z o n é j. Ż e b ę d ą c w y b r a ń c e m l u d u i p r z e d s t a w i c i e l e m j e g o p o t r z e b, p o ś w i ę c i d o b r u k r a j u w s z e l k ą z b y t e c z n ą p r e r o g a t y w ę; ż e t y l k o z a c h o w a n i e z ł o m n ą w ł a d z ę k o n i e c z n ą d l a u t r z y m a n i a p o r z ą d k u i s p o k o j n o ś c i k r a j o w é j.

Powtarzamy, że jeszcze same słowa tego pamiętnego oświadczenia, przed pięciu dopiéro dniami wyrzeczonego, nas nie doszły; jutro lub po jutrze dzienniki przyniosą nam ich najprawdziwsze brzmienie; ale w przedmiocie takiéj doniosłości, telegraf myśli cesarskiéj skazić nie mógł.

Skoro Napoleon zapowiada, że z ludem trzymać postanowił, że bynajmniéj mu nie chodzi o przekazanie synowi prerogatyw korony, których za święte i nietykalne nie uznaje; widać, że to oświadczenie stało się niezbędnie koniecznem, dla wyprowadzenia ludu francuzkiego z błędu, że polityka cesarka przybiera dążności wsteczne.

I rzeczywiście czas naglił; dzienniki niedawno jeszcze poufne, głośno opowiadać poczęły potrzebę wstrzymania w swym rozwoju sprawy włoskiéj. Lud widział w tém złożony hołd zasadom innego wieku. Wypowiedziane tak świéżo po widzeniu się z Napoleonem, przez Wilhelma I w Królewcu przekonania, przypisywać poczęto wpływowi tajemnych rozmów w Compiégne między dwóma panującemi; przynajmniéj użyte przez Napoleona wyrazy, jakby żywcem z ust królowi pruskiemu, dla zaprzeczenia im, wyjęte, mimowolnie na tę myśl naprowadzać muszą. Wkrótce francuzkie a zwłaszcza angielskie dzienniki dadzą klucz rzeczywistego znaczenia słów Napoleona, ale w każdym razie spadły one tak niespodzianie i takim ciężarem, że ich inaczéj brać nie podobna, tylko za programmat nowéj drogi, którą Napoleon Francję poprowadzi. Te słowa brzemienne są wypadkami, bo donioslość ich jest nierównie doraźniejszą od owych pamiętnych dekretów listopadowych, przez które Napoleon w roku przeszłym tak rozlegle pomnożył władzę ciał prawodawczych.

Europa dowiedziała się zaledwie przed kilku dniami o owocu dojrzałego zapewne namysłu, ale mężowie zbliżeni do osoby cesarskiéj, jeżeli nie zupełnie wiedzieli, to przynajmniéj musieli już przeczuwać stanowczą zmianę polityki. Hrabia Persigny nierozdzielny towarzysz dobréj i złéj doli cesarza, wysoko przezeń ceniony jako mąż rady, szczerze kochany, jako człowiek gotowy do serdecznych poświęceń, szanowany z wysokich obyczajowych zalet, już od połowy lata odgadnąć musiał co nastąpi, bo stanął w sprzeczności z zewnętrzną polityką pana Thouvenel. Jak minister spraw wewnętrznych miał i możność i wolę zbadania przekonań większości narodu w sprawie władzy świeckiéj papieskiéj. Słusznie czy niesłusznie doszedł jednak z codziennie otrzymywanych doniesień, że ta sprawa potępianą jest przez większość narodu francuzkiego; że tylko na powierzchni, na szczycie społeczeństwa znajduje ona zwolenników; że wyższe duchowieństwo całém sercem jéj sprzyja; że rozrządzając ogromnemi środkami wpływu, pozornie ogromny zastęp wyznawców dla niéj jedna, lecz że zapał jest więcéj sztucznym niż rzeczywistym, że byłoby nieprzebaczonym błędem oddawać się jego migotnym błyskom. Głębiéj przenikając w najtajemniejsze zakątki mniemania powszechnego, ujrzał, że wyższe duchowieństwo francuzkie całą duszą oddane starszéj dzielnicy Burbonów, nigdy przejednać się nie da rządowi cesarskiemu, którego moralna potęga, jeżeli ma być trwałą, oprzeć się powinna na zasadach gallikańskiego kościoła. Wierny duchowi swobody wyznań, hrabia Persigny nie łudził się, aby rozkrzewiony we Francji między duchowieństwem ultramontanizm mógł stłumić, ale chciał zamknąć go przynajmniéj w obrębach teorji; począł więc nad tém przemyśliwać, żeby wstęp mu zagrodzić do czynnego społecznego życia. Okolnik jego 25 października nie miał innego celu, lecz gdy ze stanowiska ministerjalnego zapatrywał się na stowarzyszenia miłosierne, postrzegł, że kierunek tych zwłaszcza, które pod wezwaniem świętych bohaterów chrześcijańskiéj miłości zawiązały się pod opieką kościoła, przeszedł w ręce legitymistów, a więc w koła biskupów; wydobył ze zbrojowni administracyjnéj oręż, w który prawo władzę uzbroiło przeciw wszelkim społecznym nadużyciom. Poruczył przeto prefektom zebrać najdokładniejszą wiadomość o wszystkich zakładach dobroczynnych, tak pod wpływem duchowieństwa, jako też pod kierunkiem wielkiego wolno-mularskiego Wschodu zostających i zobowiązać je do uprawnienia swojego bytu. Minister wyznań p. Rouland ze swojéj strony przedsięwziął wszystko, co tylko do oszczędzenia miłości własnéj, oraz do ułatwienia stosunków między stowarzyszeniami a władzą posłużyć mogło. Obudwóm ministrom o to jedynie chodziło, aby grosz miłosierdzia przeznaczony na ulgę nędzy we Francji, nie płynął, jak to na nieszczęście miało miejsce, do rąk Franciszka II na zasilania neapolitańskiego zbójectwa. Stowarzyszenia miłosierne nie tylko, że okazały się na wezwanie ministrów powolnemi, ale jakby rade, że zetrą z siebie barwę, tak miłosierdziu chrześcijańskiemu niewłaściwą, politycznych namiętności, pośpieszyły ze złożeniem żądanych dowodów prefektom. Ten obrót rzeczy do najwyższego stopnia rozjątrzył wyższe duchowieństwo; zrozumiało one dokąd zmierzał okolnik hrabiego Persigny, wytrwałego pracownika na drodze postępu i gorącego zwolennika sprawy włoskiéj. Z powodu że hr. Persigny w okolniku swoim mówi o stowarzyszeniach miłosiernych pod wezwaniem świętych i orędownictwem wielkiego wolno-mularskiego Wschodu istniejących, biskupi zawołali: b l a s p h e m a v i t! (zbluźnił), i biskup orleański, cnotliwy, uczony, wymówny, ale łatwo gorącością uczucia unoszony ks. Dupanloup wystąpił z ogromnym listem, w którym z najczarniejszéj strony krok ministra przedstawia. Oskarża go, że wszelkie uczucia miłosierdzia w sercach francuzkich chce zabić, że zrywając pieczęć tajemnicy, gwałcąc święte prawidło aby lewica nie wiedziała co daje prawica, odstręcza ludzi pobożnych od spełniania najgłówniejszego przepisu religji; że podciągając pod jedną modłę bezbożny wolno-mularski zakład i chrześcijańskie bractwa, krzywdzi te ostatnie i znieważa *w tém, co przywykły jak świętość szanować*. Daléj jeszcze na téj saméj drodze poszedł ks. biskup z Nimes, który w gwałtownym liście do pana Rouland ministra oświecenia i wyznań dopuścił się najbezwzględniejszych obelg przeciw hrabiemu Persigny, i spół-

CZTERY IDEAŁY.

(KARTKI Z ŻYCIA JMĆ PANA FULGENTEGO).

wydał

Zbigniew.

Kto ja byłem po za sobą?

(Drugi ideał).

(*Ciąg dalszy, ob. N. 86.*)

Mając lat 25, n a z y w a ł e m się dziedzicem trzech wiosek, byłem panem swojéj woli, swoich myśli i czynów (matka bowiem moja już nie żyła).

Po śmierci mojéj pięknéj matki byłem w nieutulonym żalu... patrzałem dokoła tak smętnie i łzawo, jakby z nią razem i świat cały wymarł.

I długo tak, długo byłem niepocieszony.

Ale Bóg dobry, litując się mojéj boleści i mego osamotnienia, zesłał mi serce pełne uczuć przyjaźni. Było to serce lat parę starszego odemnie młodzieńca, blizkiego sąsiada, z którym graniczyliśmy o miedzę.

Imię mu było Henryk.

Tu wypada coś powiedzieć o naszych pozycjach światowych, czyli piedestałach, na których ukazywaliśmy się przed frontonem publiczności zwanéj „wyższe towarzystwo.“

Mówiąc o piedestałach, trzeba naprzód powiedzieć, z jakiego one są kruszcu i jaka ich budowa?

Owóż, piedestał mój był szczero-złoty; miałem bowiem rocznego dochodu ośmdziesiąt tysięcy złotych, nie gospodarując i spuszczając się n a ł a s k ę ekonomów, co przypuścić można, że b e z ł a s k i, dwa razy tyle być mogło.

Alem ja z natury nie cierpiał gospodarstwa i myśli co będzie na obiad? Pozwalałem więc gospodarzyć im, jak się podoba, i dawać mi potrawy jakie oni lubią. Teraz co do budowy mego piedestału: Nie była to rzeźba f i l i g r a n o w a, nie kunsztowne freski arystokratycznego pędzla rodowości, ale po prostu w y s t r u g a n e pracą mozolną ojca mego w s c h o d y, po których jego syn wszedł na stanowisko f i g u r y, błyszczącéj werniksem „dobrego tonu.“

Dziad mój podobno był sobie zagonowym szlachetką, ojciec dzierżawcą i rządcą u któregoś z magnatów, a doszedłszy pracą, staraniem i zmysłem przemysłowym do znacznéj fortuny, ożenił się z panną starożytnego domu, która mu oprócz wdzięków nic w posagu nie przyniosła; ale ojciec kochał ją szalenie, i ani razu mu na myśl nie przyszło nawet, że małżeństwo nie było dobrane: on bowiem pracował, ona trwoniła, ale ojcu memu się zdawało, że t a k b y ć p o w i n n o, a skoro co uznamy za konieczność, nie dziwimy się już temu, że tak jest, a nie inaczéj.

Owóż pomiędzy szlachtą byłem r ó w n y, ale między p a n a m i parwenjuszem; nie martwiło mię to wcale, bom nigdy nie był próżny i nie starałem się o tytuły; wszelako byłem wszędzie przyjęty jako człowiek dobrego funduszu, dobrego wychowania i dobrego serca, — to dosyć na obywatela.

Henryk, mój sąsiad, był daleko starożytniejszego rodu odemnie, ale nie miał i dziesiątéj części tego co ja. Ojciec jego był starostą, a ten starosta był synem kasztelana, a ten kasztelan synem wojewody i t. d., ale starostwo, kasztelaństwo i województwo przepłynęło po fali dziejów, zostawiwszy jedno smugę światła w przestrzeni przeszłości, a prawnuk, wnuk i syn został po prostu dziedzicem sześciu chat na piaskach.

Henryk był człowiekiem czynu, ale nie mniéj i ducha; myślał, kochał, marzył, ale i robił, i w téj wyższości swojéj nademną miał wielką przewagę, radziłem się go i słuchałem we wszystkiém, a choć nigdy czynem nie potrafiłem być jemu równy, wszakże myśli moje i chęci nie ustępowały jego myślom i chęciom.

Zachwycałem się nad jego małym a tak pięknym domkiem, w obec którego moje mury były jakiémś więzieniem, jego ogródek malutki był stokroć powabniejszy jak mój wielki ogród, w którym czterech ogrodników codzień gracowało, irrygowało i anglizowało. Nawet atmosfera jego pokoików miała jakieś ciepło duchowe, w którem tak się lubiłem ogrzewać jak te biedne muszki na słońcu.

W moich pokojach tak było zimno, tak cicho, taka wilgoć tchnęła z każdego kąta, że gdyby nie domek i serce Henryka, jabym tam spleśniał jak grzyb przy murach.

A onże sam? — ileż tam życia, ciepła i woli było! ile świętości i prawdy w duszy, jak umiał wszystko piękne i szlachetne ocenić i ukochać, jak umiał nawet upadłe podnieść, — a sam nigdy nie upadał.

Oh, znałem potem wiele serc szlachetnych, wiele dusz gorących, ale takiéj jak u mego biednego Henryka nigdy już nie spotkałem!

On nie pojmował życia w jednostce, nie rozumiał żalu nad sobą, nie roztkliwiał się nigdy nad własną dolą, a jeśli cierpiał — to cierpieniem mass, jeśli płakał — to łzami narodu, a jeśli kochał — to taką miłością, że już po za nią nic mu nie było na świecie.

W pracy i działalności był żelaznym; chodził nieraz za pługiem na czele s z e ś c i u s w o i c h s y n ó w (jak nazywał gospodarzy), przewodniczył im w sianożęciach, stelmachował i kuł konie, a wszystko z taką dzielnością, ochotą i dobrą wolą, że aż zazdrość brała patrzeć na ten wrzątek życia.

A kiedy czytał, kiedy marzył, kiedy rozwijał idee piękna: o! trzebaż go było słyszeć, jak ten kowal, stelmach, kosarz sprowadzał z nieba białe lilje miłości i okalał niemi skroń bliźniego! Nieraz zasłuchawszy się, patrzałem nań jak na ideał prawdy wcielony.

Przytém Henryk miał dziwnie piękną postać; rysy jego szlachetne miały linje najczystszego typu słowiańskiego, oczy niebieskie nieco smętnego wyrazu, ale takiéj przezroczystéj jasności ducha, że wpatrzywszy się w nie, czułeś ich płyn magnetyczny udzielający się tobie i rodzący dziwny spokój i czystość myśli; usta miał nieco duże, otoczone pięknym blond wąsem, a zawsze gotowe do jakiegoś dowcipu, rozpraszającego innym zły humor, a serce, serce wiecznie się rwące do przyjęcia współki we wszystkich ciężarach doli bliźniego.

Takim był Henryk.

Z tego opisu można wnosić jak go kochałem, jak w niego wierzyłem, i jak los jego żywo mię obchodził.

Ależ ten los był okrutnym dla niego.

W blizkiém sąsiedztwie Henryka mieszkali p.p. Podkomorstwo i mieli jedną córkę cudnéj urody, imieniem S k a b i o z a. Pani Podkomorzyna, kobiéta czytająca i exaltowana n a z i m n o, chciała w swojéj córce widzieć ideał n i e w i n n o ś c i, p o e z j i i n i e z a l e ż n o ś c i. Pozwalała jéj wszystko czytać, wszystko wiedzieć i o wszystkiém rozprawiać.

Skabioza przeto była samowolnie-naiwnie-rozpicszczenie-poetyczną i idealnie wesołą.

A że była przytém cudnie ładną i sztucznie-szczerą, umiała zachować nieskazitelność prostoty tam nawet, gdzie wychowanie kładło pęta.

Pięknéj, dziewiętnastoletniéj dziewczynie tak łatwo być czarodziejką!... tem łatwiéj jeśli gorąca wyobraźnia młodzieńca widzi rusałkę nawet w krynolinie.

Henryk też szalenie kochał Skabiozę; kochał miłością pierwszą, wielką, niespożytą, a tak ognistą, idealną, jak tylko synowie stepów w pieśniach swych kochają!

Chcąc opisać wdzięki Skabiozy, niepodobna użyć gęsiego pióra i atramentu, trzeba by wyrwać piórko kolibra i maczać je w *kolorach* tęczy, w powiewie zefirów, w chmurkach obłoków.

Był to kwiatek jakiś exotyczny, którego jedno dmuchnięcie zdawało się zdolném rozwiać listki. Wzrostu mniéj niż średniego, lekka jak motyl, z twarzyczką blado-różową, oczyma jak dwa czarne brylanty i ustami tak uludnie a roskosznie uśmiechniętemi, że kiedy szczebiotała największe dziecińśtwa, zdawało się, że jéj słowa to perły najdroższéj ceny.

Dziwaczyła się też często i kaprysiła; wymawiała Henrykowi, że taki z i m n y i nieczuły, a potém wpadała w tęsknotę i schyliwszy główkę tonęła w zadumie.

A zawsze i w każdéj pozycji była czarującą!...

Pan Podkomorzy był to zacny i prostoduszny człowiek, ale nie wiele znaczył w domu i był najniższym sługą swéj pani. Kochał on i wielce szanował Henryka, jego jedynym celem było mieć go za zięcia. Żona zaś oceniając ukształcenie umysłowe mego przyjaciela, nie była także przeciwną, chociaż jakoś wyraźnie jeszcze nie wymówiła swego zdania w téj mierze. A Skabioza? — Skabioza była szalenie zakochaną w Henryku: Henryk zaś mało powiedzieć że kochał, — on ją ubóstwiał. Bo też rzeczywiście są kobiety, o których się nie śmie powiedzieć „kocham ją“ — to kocham, to tak małe, tak słabe!... uwielbienie znów, tak zimne; jakże więc odznaczyć to uniesienie ducha dla ducha? chyba ubóstwieniem. Jest to rodzaj czci pogańskiéj ubóstwiać stworzenie w sobie, lub siebie w stworzeniu. Ale doprawdy w tym poganizmie jest część świętości, jeśli przypomnimy, co na obronę miłości powiedział ś. Tomasz z Akwinu: „Jak możecie kochać tego Boga, którego nie widzicie, jeśli nie kochacie braci, których widzicie?“

Owo więc, zubóstwienie stworzenia jest hołdem oddanym Twórcy; kocha on to piękno, tę doskonałość co przeczuwa, choć jéj dotknąć nie może.

— Ona święta — mówił nieraz Henryk do mnie— ja się nie czuję godnym ustami memi dotknąć jéj sukni. Ona tak czysta myślą, tak promienna duchem, że tylko modlić się do niéj!

A ja słysząc tak mówiącego Henryka, padałem na kolana myślą przed ideałem kobiéty i byłem szczęśliwy myślą i wiarą Henryka, bom także kochał i wierzył, kochał w niéj piękno, a wierzył, że ona kocha Henryka.

(*D. c. n.*)

cześnie z wysłaniem listu swojego umieścił go w dziennikach paryzkich i departamentowych. P. Rouland słusznie obrażony odpowiedział dnia 8 listopada w Monitorze. Nie podobna z większym wdziękiem przypomnieć osobie, tak wysoko w społeczeństwie stojącéj, prawideł przyzwoitości. List ten, którego dla braku miejsca nie mogliśmy dziś w Kurjerze podać, czytelnicy znajdą w piątkowym numerze naszego pisma.

Z Austrji i Prus nadeszły niezmiernéj wagi postanowienia rządowe; znajdą je czytelnicy, choć jeszcze nie zupełne, w dzisiejszym Kurjerze; uzupełnimy je w piątek i załączymy nasze uwagi nad prawdopodobieństwem skutków, jakie wywołać powinny.

Włochy.

Neapol 31 października. Dziś z rana o godzinie 8-éj, jenerał La Marmora przybył do Neapolu na parostatku *Constituzione*. Oficerowie gwardji narodowéj i wojska czekali na jego przybycie.

Razem z nim przybył i minister sprawiedliwości pan Mignetti; sekretarz jego p. Eula, obejmie zarząd spraw bieżących wewnętrznych i policji; p. Sacchi, skarbu; sam zaś minister urządzi wydział sprawiedliwości i wyznań.

Kanonik Reali, który przykładem ojca Passaglia wystąpił piórem przeciw naukom ultra-klerykalnym, przez dekret św. kongregacji biskupów i duchowieństwa świeckiego wymazany z liczby kanoników św. Jana Laterańskiego. Dziennik *Campanile* oznajmując o tém, nazywa kanonika *parszywą i nieuleczoną owcą.*

Turyn 5 listopada. Trudno nie widzieć, że Wenecja nie może żyć oderwaną od półwyspu; że bez Wenecji Włochy nie mogą urządzić się ostatecznie; że Wenecja powinna być rękojmią przyszłéj pomyślności jednolitego królestwa. Istnieje w Europie wprawdzie wielkie stronnictwo nieprzyjazne i nowemu państwu i zasadom, na których to państwo spoczywa. Austrja sądzi, że jéj dobro, jéj godność i jéj prawo, nie pozwalają wyrzec się prowincij włoskich. Dziennikarskie spory nie zmienią tego stanu rzeczy. Strony już zostały wysłuchane; dyplomacja jeszcze raz chce doświadczyć, do czego doprowadzić może jéj rozjemstwo, ale koniec końców, sprawę rozstrzygną jenerał Cialdini i Benedek.

Sprawa neapolitańska możeby właściwszy sąd znalazła przed powszechnością; jéj stan właściwiéj mógłby być ze spokojem i bezstronnością rozstrzygnięty; byleby wsunąć zapoznane i skażone sprzecznemi, i namiętnemi doniesieniami istotne położenie rzeczy. Sprawa neapolitańska zatrzymała się nie na wojnie domowéj ale na zbójectwie, którego wytępić nie podobna tylko w Rzymie. Najdzielniejszy i najbieglejszy wódz może zbójectwo otoczyć, ścieśnić, chwilowo potłumić, ale dopóki reakcja stoi z bronią na ramieniu nad granicą, dopóki panowanie austryjackie w Wenecji zostawia, jeżeli nie nadzieję to przynajmniéj ułudę powrotu upadłych książąt, wytępienie do szczętu zbójectwa będzie niemożliwém. Nie zależy to ani od woli, ani od mądrości włoskiego rządu; podjął on ogromne prace, poświęcił całą gorliwość do rozszerzenia pierwiastkowéj oświaty. Są to dwa najskuteczniejsze środki pokonania zbójectwa przez pobudki uczciwości i należycie zrozumianego własnego dobra. Mniemanie powszechne pochwala i dopomaga ministrom na téj drodze, ale wątpliwość objawia się, spory zapalają się co do konieczności stosunków krajów południowych z władzą centralną, co do warunków i wczesności zupełnego ich stożsamienia z krajami całego półwyspu, do którego rząd z taką wytrwałością dąży.

W pierwszych miesiącach rządów namiestniczych dopuszczono się zgubnych błędów. Należało wszelkiemi sposobami skojarzyć ścisłym związkiem wojsko garibaldystowskie z wojskiem prawidłowém; tymczasem zaprzeczyć nie można, że chwycono się wprost przeciwnéj drogi.

W pierwszéj chwili popędu ku jedności, można było ogłosić wszystkie prawa organiczne zarządu, tymczasem pozwolono ostygnąć zapałowi wśród dziecinnych sporów, prawa zaś ogłoszonemi dopiero zostały, kiedy stronnictwa porożniły się i kiedy wszystkiemu zagroziła kardynalna reforma.

Należało zażądać od parlamentu władzy nadzwyczajnéj dla rządzenia Neapolem przez kommissje królewskie, albo otwarcie zagaić rząd konstytucyjny i mianować jednego z członków gabinetu ministrem odpowiedzialnym w sprawach neapolitańskich. Hr. Cavour nie przywykły, aby jego plany roztrząsano lub do dzielenia się władzą, ze wstrętem odpychał ten systemat, który p. Farini mógłby może szczęśliwie zastosować, gdyby mu rąk nie wiązały zatargi z władzą centralną i podziemne knowania tych, co go obalić chcieli, pomyślano potém o użyciu utajonéj dyktatury, ale stąd wynikła dwoista niedogodność. Turyn zachował pozory odpowiedzialności, rzeczywiście zaś dowiadywał się o tém, co się w Neapolu dzieje tylko z wrzasków dziennikarstwa i zażaleń posłów południowych. Nieuchronna konieczność rzeczy, po śmierci hr. Cavour, zmusiła nowego namiestnika hr. San-Martino do przywłaszczenia sobie stanowiska ministra. Przyznać się do tego w Turynie nie chciano, ale to było najprawdziwsza przyczyna wyprawienia jen. Cialdini do Neapolu.

Dziś rząd centralny ściągnął na siebie niepopularność za przedsięwzięte środki wiodące do stożsamienia; ale z wielu gałęziach administracji jednota jeszcze dotąd nie została wprowadzoną, byłoby zaś niedorzecznością wyrzekać się téj korzyści a byłoby równie rzeczą zgubną cofać to co dotąd w duchu jednoty zrobiono. Lecz pocóż ten pośpiech? Czyż nie pozostało już nic do zrobienia, czyż nieco oględności i zwłoki byłoby nierozumném? Jakkolwiek odmowa porównania podatków z krajami północnemi byłaby ze strony Neapolitanów równie niesprawiedliwą jak niewdzięczną, łudzić się wszakże nie należy. Aby otrzymać od nich jakie ofiary, potrzeba im okazać, że korzyści są widome i dotykalne. Czy utrzymanie oddzielnych budżetów dla krajów neapolitańskich, naprzykład: oświecenia narodowego, robót publicznych, więzień i zakładów dobroczynnych, jest rzeczą zupełnie niepodobną?

Parlament nie mógłby odmówić, mniemanie powszechne niemogłoby potępić zaspokojenia najkonieczniejszych potrzeb tych krajów. Któż ośmieli się tak niegodnie potwarzać ludności południowe, żeby je poczytywał za zdolne do wymagania, aby Włochy północne, już i bez tego podatkami przeciążone, miały swym groszem opędzać ich potrzeby. W teorji wszyscy tu pragną decentralizacji, ale w praktyce trudno wierzyć, aby dokonać jéj można bez ogromnéj niedogodności. Wszystko zależy od znalezienia jakiéj znamienitéj osobistości, jakiego męża stanu, któryby podzielając widoki ministrów mógł wzbudzić w nich dosyć ufności, aby zostawiono jego rozstrzygnieniu nieskończoną liczbę zadań miejscowych; męża stanu, zdolnego stanąć w obronie czynności swoich przed izbami. Zgłębiając w dobréj wierze prowadzenie spraw we Włoszech południowych, przyznać należy, że wysocy dostojnicy po kolei wysyłani do Neapolu, śmiało stanąć mogą przed narodem i każdy swój krok usprawiedliwić. Lecz zdaje się, że władza centralna dobrze tego nie zrozumiała, że trwożna o własną odpowiedzialność, powołuje z kolei każdego z namiestników do pojedyńczych sprawozdań, a któż nie widzi jak upokorzającem być musi dla takich mężów, tłómaczenie się nie przed królem, nie przed narodem, nawet nie przed gabinetem, ale przed jakim naczelnikiem wydziału, a choćby przed sekretarzem jeneralnym. Rzeczywiście ileż to razy zdarza się ministrom podpisywać postanowienia oparte na tego rodzaju sprawozdaniach, nawet ich nie czytając! Jenerał La Marmora, który był prezesem rady, którego szanują i zwolennicy i polityczni przeciwnicy, który co chwila może sam zostać ministrem; on, organizator wojska nad Czarną, pod Palestro i San-Martino; któremu bez wahania poruczonoby jutro dowództwo sił narodowych, czyż nie moglibyście powierzyć mu mianowania naczelnika policji, urządzić z ludzi oddanych wyłącznie szczególnym gałęziom służby gabinetu politycznego i rozstrzygać pod własną odpowiedzialnością tego, co ministrowie rozstrzygają na wiarę każdego ze swoich podrzędnych pomocników? Łatwo przewidzieć zarzut, lecz odpowiedź jest na to nie trudna; nie chodzi tu wcale o utrzymanie odrębnego państwa; bo wszystko co ściąga się do długu narodowego, do wojska, zostało już zjednoczone, z czego wszyscy głośno wynurzają swą radość. Z drugiéj strony byłoby rzeczą najniewłaściwszą wracać do systematu zarządu Włoch według oddzielnych krajów. Chodzi raczéj o stan wyjątkowy, przechodni, nakazany przez niezbędną konieczność. Przeciwnie zaś doradzano zaprowadzić zarząd pojedyńczych krajów jako organizację stałą i powszechną. Nakoniec ponieważ wbrew twierdzeniom potwarczym pierwiastek wyborowy już jest tak silnym w krajach południowych, lękać się nie należy, aby skupienie władzy w jednym ręku zakrawało na dyktaturę. Nakoniec warto skorzystać z przykładu wielkich przemian w innych państwach. Francja w skutek rewolucji poczyniła niezmierne poświęcenia, aby cały kraj ztożsamić. Anglja postępowała w tejże robocie zwolna krok za krokiem, wszakże widok swobód angielskich zwycięzko przemawia za tym ostatnim systematem.

Turyn 5 listopada. Piszą z tego miasta, że baron Ricasoli zaniechał zamiaru ogłoszenia papierów ściągających się do sprawy rzymskiéj, lecz że postanowił złożyć te papiery izbom i czekać na wyrok parlamentu.

Tymczasem nim izby otworzą się, baron Ricasoli zajęty jest kierunkiem 3-ch wydziałów: spraw zagranicznych, wewnętrznych i sprawiedliwości; tym ostatnim zarządzać będzie do powrótu p. Mighetti z Neapolu.

Z 8-miu ministrów, pięciu tylko jest w Turynie; pan Peruzzi zwiedza Toskanję, p. de Sanctis Marchję, a pan Mighetti, kraje Obojga Sycylji. W téj niezupełności gabinetu żadne wielkie polityczne postanowienia rozstrzygnięte być nie mogą i tylko sprawy potoczne załatwiane są w prawidłowym swym biegu.

Dwa ministerstwa, których prac nie przerywają wieści o zmianach lub przesileniach są: ministerstwa wojny i marynarki. Pierwsze wytęża całe siły, by doprowadzić Włochy do najpotężniejszego uzbrojenia; codzień mnożą się zapasy gospodarstwa wojennego, codzień zwiększa się liczba żołnierzy. Drugie podobnież pracuje w swoim wydziale i zamierza królestwo uczynić mocarstwem morskiem. Oprócz statków pancernych budowanych w Ameryce, w Anglji i w Tulonie, jen. Menabrea rozkazał urządzić w arsenałach południowych dwie fregaty *Gaeta i Messina*, tak, że liczba statków wojennych, budujących się dla floty królestwa włoskiego, podniosła się do 10-ciu.

Lecz potrzeba dla tak zwiększonéj floty przygotować właściwe stanowisko, bo ani Ankona, ani Gaeta, ani Genua, ani Neapol, nie mogą uważać się za porty odpowiednie nowemu rozwojowi siły morskiéj włoskiéj. Oddawna mówiono o zamianie zatoki Spezzia na wielki port wojenny; lecz dotąd jeszcze do tego nie przystąpiono. Jen. Menabrea chce nakoniec zespolić swe imię z tém ogromném przedsięwzięciem. Za jego staraniem już kosztorysy tych robót wygotowano, pod koniec zaś miesiąca, przedsięwzięcie będzie oddane z pospolitego targu. Roboty mają kosztować 30 miljonów i ukończone być powinny we 4 lata.

Kilka dni temu zdarzyły się przykłady niekarności wojennéj w Medjolanie i Piacencji. Przed głównemi koszarami potworzyły się zbiegowiska i żołnierze przeciągali po ulicach wołając: *albo na wojnę, albo do domów.*

Wdanie się zwierzchności natychmiast uśmierzyło wzburzenie i rozproszyło zbiegowiska. Cokolwiekbądź minister wydał surowe rozkazy skarcenia tego nieporządku i przeprowadzenia na inne załogi tych półków, między któremi dały się słyszeć wymienione okrzyki.

Za kilka dni będą już wiadome mianowania prefektów. Nikt jeszcze nie jest naznaczony na prefekta Medjolanu. Posadę florencką przyjął Sycylijczyk margr. Torrearsa; genueńską margr. d'Affiita były gubernator neapolitański. Rząd kłopoci się z wyborem prefekta bolońskiego, gdzie zaburzenia ponawiają się od kilku dni.

Baron Ricasoli, widząc korzyści połączenia władzy cywilnéj z wojenną w Neapolu i Palermo, chciałby doświadczyć tegoż środka i w Bolonji. Odezwał się w téj mierze do jenerała Brignone, trudno jednak spodziewać się, aby ten mąż stanu, który odmówił namiestnikostwa w Neapolu i w Sycylji, zgodził się przyjąć prefekturę w mieście 2-go rzędu, jakiem jest Bolonja.

Najświeższe wiadomości z Sycylji zwiastują, że popis wojskowy znajduje tam nierównie mniéj trudności niż sądzono. Jen. Pettinengo pisze, że za kilka dni wyszle na stały ląd kilkuset młodych wyśpiarzy, zwłaszcza takich, którzy okazują niezadowolenie z tego, że los skazał ich na wojenną służbę.

Turyn 6 listopada. Zaprzeczyć niepodobna, że powszechność troszczy się o dwa wielkie zadania ciągle zawieszone nad jéj głową, które nie tylko, że nie zbliżają się do końca, ale w miarę rozwoju zdarzeń zewnętrznych i uporu rządu francuzkiego, zdają się odsuwać rozwiązanie na czas jeszcze bardzo odległy. Mylonoby się atoli sądząc, że dwa pytania: weneckie i rzymskie, pochłaniają w téj chwili ogólną uwagę; jest jeszcze jedno pytanie, które nad obydwóma panuje, a mianowicie stanowisko ministrów względem parlamentu, mającego się pod koniec miesiąca otworzyć.

Potrzeba być ślepym i głuchym, by nieuznać, że położenie barona Ricasoli i jego gabinetu jest zachwiane. Zbiegło się wiele okoliczności do przygotowania tego stanu rzeczy, pod wszystkiemi względami arcy-kłopotliwego. Dla sprawiedliwego ocenienia skutków należy zgłębić przyczyny.

Wiadomo wszystkim, że prawdziwą potęgę hrabiego Cavour w obec kraju i parlamentu, stanowiły, nie otaczający go urok, nie zdolności, nie ogromne usługi, oddane sprawie włoskiéj, nie jego szczęście ani wpływ który mu przypisywano w radach wielkiego przyjaźnego mocarstwa, ale te wszystkie okoliczności razem wzięte uczyniły go *człowiekiem potrzebnym* i przyoblekły go pewnym rodzajem dyktatury moralnéj, któréj nikt nieśmiał odrzucać. Izba wyborcza, złożona w znacznéj większości z ludzi miłujących porządek i szczerze pragnących dobra Włoch, nie pochwalała bezwarunkowo ogółu czynności hrabiego Cavour; jak naprzykład tego co działo się w Neapolu i rozwiązania obu wojsk południowych; a jednak po każdym błędzie i wśród powszechnych nagan, zawsze kończono na tém: *jest to człowiek potrzebny.*

Po niespodzianéj i nieodżałowanéj śmierci hr. Cavour, oczy wszystkich zwróciły się ku panu Ricasoli; bo jego prace w Toskanji, wysokie stanowisko zdobyte w parlamencie, wskazywały go mniemaniu powszechnemu, jako jedynego męża zdolnego dźwignąć tak wielkie i niebezpieczne spadkobierstwo. Dosyć przebiedz pamięcią wszystkie uchwały izby poselskiéj w ciągu dwóch miesięcy po zgonie hr. Cavour, aby przekonać się z jak ogromną większością przedstawiciele narodu przyjmowali wszystkie projekta rządowe. I baron Ricasoli przez te 2 miesiące poczytany został za człowieka potrzebnego. Nienależy bowiem zapominać, że Włochy nie mogą obejść się bez takich ludzi, że nie weszły jeszcze one w stan zwykły i prawidłowy, w którym mierne nawet zdolności wystarczają; Włochy jeszcze przez pewny czas potrzebować będą ludzi nadzwyczajnych i bohaterów.

Cóż zaszło od zamknięcia izb, co wpłynęło na zmianę stanowiska? w czém baron Ricasoli nie usprawiedliwił ufności kraju? Co jemu i jego spółpracownikom zarzucają? Łatwo na to w kilku słowach odpowiedzieć.

Słusznie mówiono, że hr. Cavour w czas umarł dla swéj chwały. Rzeczywiście przez wielkie dzieło zjednoczenia Włoch, do którego przyczynił się tak potężnie, dosięgnął jéj szczytu, lecz wkrótce miał stanąć w obec nierównie trudniejszego zadania, to jest w obec pracy uzupełnienia i utrwalenia téj jedności. Umierając przekazał tę ogromną trudność swoim następcom. Co do pierwszego zadania, to jest, co do uzupełnienia Włoch, czyli do zadania zewnętrznego, wszyscy, prócz stronnictw skrajnych zgadzają się, że niezależało ono wyłącznie od woli ministrów.

Tym czasem zarzucają baronowi Ricasoli, że w stosunkach swoich z Francją nie był dość trafnym, oględnym i podatnym; że nie umiał natchnąć rządowi cesarskiemu téj nieograniczonéj ufności, jakiéj używał hr. Cavour. Naganiają nawet okólniki tak wzniosłe, oświadczenia tak czyste i uczciwe, w których przed izbami wyłożył dalszą drogę postępowania. Są to oskarżenia nieokreślone, niezasłużone, obrażające uczucia narodowe a w niczem nie zdolne polepszyć stosunków naszych z Francją; bo ci co myślą, że Napoleon daje się powodować poziomemi pobudkami osobistego spółczucia lub wstrętu, bynajmniéj go nieznają. Nadto baron Ricasoli łatwo się z tych oskarżeń usprawiedliwi przed parlamentem, bo nie pochodzą one od opozycji, ale od zwolenników pana Farini i to z pobudek nie trudnych do odgadnienia. Co do sprawy weneckiéj, gdy wszystko zależy od przygotowań wojennych, nad któremi ministerstwo wojny pod dzielném i przezorném natchnieniem jenerała della Rovere, pracuje z najwytrwalszą działalnością, nikt niema nic do zarzucenia, wyjąwszy wszakże niepoprawnych Bertanistów, którzy nieprzestają na dobre w 1861 r. marzyć *o narodzie uzbrojonym, o miljonie ochotników, o miljonie strzelb* i t. podobnych bałamuctwach. Aby raz skończyć ze stosunkami zewnętrznemi, zarzucają jeszcze baronowi Ricasoli, że wcale nie zajmuje się wyborem osób dyplomatycznych, że wszystko w tym względzie zostawił jeneralnemu sekretarzowi panu Carutti, człowiekowi bardzo godnemu, ale poglądów ścieśnionych, który nigdy daléj za Turyn nie wyjeżdżał, który obraża wszystkich, dopuszcza się krzyczących niesprawiedliwości, bo nie wierzy w jednolite Włochy. Te oskarżenia byłyby zabójcze, gdyby były uzasadnione, trudno w téj mierze wyrokować; dosyć, że istnieją; głównie występują z niemi posłowie krajów południowych, żalący się na domierzane krzywdy użytym kilku dyplomatom neapolitańskim i na dawane pierwszeństwo dyplomatom piemontskim. Wszakże i te skargi, choćby były prawdziwemi, pośrednio tylko dotykać mogą barona Ricasoli.

Co do stosunków wewnętrznych, nikt nie zaprzecza, żeby od 5-ciu miesięcy nie zaszło wielkie w nich polepszenie. Posłannictwo jen. Cialdini powiodło się najzupełniéj w Neapolu, ale przez jakie środki? wołają deputowani strony prawéj. Oto przez podanie ręki stronnictwu ruchu, to co w ich oczach jest nieprzebaczonem przestępstwem. W ostatku, żalą się oni na brak sprężystości nadewszystko w zarządzie policji; nieodmawiają baronowi Ricasoli tęgości, lecz mówią, że to jest tęgość skały opornéj, lecz nieruchoméj; tęgość doskonała, gdyby chodziło o zachowanie tego co istnieje, lecz niedostateczna tam, gdzie trzeba ulepszać i urządzać. Słychać jeszcze inne zażalenia a mianowicie, że w wydziale spraw wewnętrznych baron Ricasoli wprowadził nieład.

Z tego wszystkiego wynika, że stanowisko gabinetu zdaje się być zachwiane i nadwątlone. *Zdaje się,* bo ufać należy patryotyzmowi deputowanych zachowawczych, którzy zgromadzeni w zdrowéj i pokrzepiającéj parlamentowéj atmosferze, odrzucą na stronę osobiste lub podrzędne urazy i pośpieszą na pomoc władzy potrzebującéj w chwili tak uroczystéj siły i stałości. Nakoniec jakiż gabinet byłby dziś możliwym? Oto jeden z troistego składu: Farini-Minghetti; Ratazzi-Pepoli i Ricasoli-Ratazzi.

Pierwszy z nich nie zapowiada długiego życia, byłby bowiem tylko wspierany przez część strony prawéj; drugi podobnież mógłby jedynie liczyć na środek lewicy, nie nader liczny; trzeci nakoniec byłby możliwy, lecz złożenie tego gabinetu jest trudniejszem niż kto myśli.

Nie dla tego, aby polityka dzisiejszego gabinetu tak dalece różniła się od polityki pana Ratazzi; nie dla tego, aby lewica środkowa nie była równie konstytucyjną, dynastyczną i pragnącą jedności jak jéj towarzysze środka i prawicy; różni je tylko pogląd na niektóre szczegóły skarbowe i gospodarcze. Można o nich powiedzieć, że są peelistami włoskiego parlamentu; mają dużo wodzów, ale mało żołnierzy. Dodać jeszcze należy, że p. Ratazzi posiada i poważanie i ufność korony, ale mimo to wszystko imię jego tak jest wstrętne dla większości izby, że gdyby sam jeden stanął na czele gabinetu musiałby rozwiązać izbę, co w téj chwili byłoby nie tylko nierozsądkiem, ale prawdziwem szaleństwem. Jego zespolenie się z baronem Ricasoli byłoby wprawdzie możliwem nawet pożądanem, gdyby zgodził się wejść do gabinetu sam jeden i przyjąć wydział spraw wewnętrznych, lub gdyby poprzestał tylko na wprowadzeniu do gabinetu margr. Pepoli, który byłby bardzo pożytecznym ministrem rolnictwa i handlu; ale trudności okazałyby się niesłychane, skoroby chciał dać szerszy udział w rządzie swoim przyjaciołom. Wszystko razem wziąwszy, najlepszy skład gabinetu dla Włoch jest taki, jaki dziś istnieje, należałoby tylko mianować osóbnego ministra spraw wewnętrznych, aby baron Ricasoli wyłącznie oddał się kierunkowi spraw zagranicznych.

Zapewniają tu stanowczo, że rząd Wiktora-Emmanuela, wyjednał oddalenie Franciszka II z Rzymu. Jedni mówią, lecz trudno temu wierzyć, że były król osiądzie w Nizza; drudzy posyłają go do Wenecji; inni nakoniec, co jest najpodobniejszem do prawdy do Monachjum.

Oj. Passaglia, przebywający teraz w Turynie, oddał do druku nową broszurę, mającą się wkrótce ukazać. Jest ona wymierzoną przeciw kongregacji indexu.

Z tego powodu, czytelnicy przypomną sobie, że dzienniki klerykalne bijąc na świeże broszury oj. Passaglia twierdziły, że wsławiony ex jezuita, mimo to, że był professorem w Sapienza, jest ladajakim i bardzo lekce ważonym teologiem w Rzymie. Ciekawą jest rzeczą porównać to potępienie dzienników, ze zdaniem Piusa IX, o nauce i zdolności tego pisarza; zdaniem, objawionem w następnem breve, umieszczone na czele 3-go tomu dzieła oj. Passaglia o *Niepokalanem poczęciu:*

Do ukochanego syna, męża zakonnego Karola Passaglia, kapłana towarzystwa Jezusowego, professora teologji w kollegjum rzymskiem.

Papież Pius IX.

„Ukochany synu, mężu zakonny, pozdrowienie i błogosławieństwo apostolskie. Z największą rozkoszą otrzymaliśmy 2 tomy dzieła pod napisem: *Komentarz nad Niepokalanem poczęciem Matki Boskiéj, zawsze Dziewicy,* dzieła, które w języku łacińskim ogłosiłeś i nam przypisałeś. Zajęci bez przestanku i upadający pod brzemieniem prac wymaganych przez najwyższe pasterstwo, niemogliśmy w zupełności przeczytać tych dwóch tomów, ale cośmy z nich wyczytali, sprawiło nam najżywsze zadowolenie.

Przekonaliśmy się z jaką pobożnością, umiejętnością i nauką, z jakim powabem wysłowienia ta praca dokonaną została; podziwialiśmy staranność w zebraniu z ksiąg świętych i z pism ojców kościoła, wszystkich potrzebnych dowodów na uwielbienie Najbłogosławieńszéj Matki Boskiéj i wszystkich miejsc świadczących o Jéj Niepokalanem poczęciu. Gdy nic nie może być dla nas milszem, nad rozkrzewienie czci najbłogosławieńszéj Dziewicy, uszczęśliwiło nas znalezienie w twojem dziele osnowy, mogącéj dostarczyć obfitéj treści duchownym do przemawiania z powagą o Dziewicy Matce Boskiéj i do uwielbienia Jéj zalet i pochwał. Wyglądamy, ukochany synu 3-go tomu, który zapewne wyrówna 2-m pierwszym; winszujemy tobie, że poświęciłeś zdolności swoje i wysoki rozum na uwielbienie Marji Dziewicy, gorąco zagrzewamy, abyś nieustawał w pracy i poświęcił swój genjusz na pisanie podobnych dzieł tak pożytecznych dla katolickiego kościoła. Nakoniec, w zadatku naszéj osobliwéj życzliwości i jako zapowiedź oczekujących cię darów niebieskich, przyjmij błogosławieństwo apostolskie, które ukochany synu przesyłam tobie z głębi mojego serca.

Dan w Rzymie.

14 grudnia 1854 r. „*Pius IX.*"

Francja.

Paryż, 6-go listopada. Czytamy w liście pisanym z Paryża: Dziennik *Ojczyzna,* stara się przekonać czytelników, że pan de la Gueronnière jest przedstawicielem osobistej polityki Napoleona i ze stronic Konstytucjonisty rzucać będzie pociski na ministrów, by dowieść istniejącą sprzeczność między cesarzem a gabinetem. Dowodzenie to jest zupełnie fałszywe. Wiadoma małomówność cesarza, który, od czasu zagajenia sprawy rzymskiéj stał się bardziej milczącym. Trzej tylko ludzie a mianowicie: dawny przyjaciel cesarza hr. Persigny, pierwszy jego lekarz p. Conneau i były prefekt policji p. Pietri, sądzą się być powiernikami Napoleona III, jego planów na przyszłość albo przynajmniéj środków do ich dopięcia, zależnych wprawdzie po większej części od nieprzewidzianych okoliczności.

Hr. Persigny znanym jest naszym czytelnikom, ale o dwóch ostatnich nie będzie zbytecznem kilka słów powiedzieć. Doktor Conneau w zaufaniu cesarza zajmuje też samo miejsce co i hrabia Persigny z tą różnicą, że z tym ostatnim Napoleon często wchodzi w rozumowania, przed pierwszym zas wynurza swoje myśli i uczucia. Doktor nie zatrudnia się polityką, a chociaż Włochem jest z rodu przez matkę, mało go obchodzi pytanie rzymskie i inne zadania polityczne. Dla niego istnieje jeden tylko człowiek na świecie, syn królowej Hortensji. Ten syn z kolei był księciem, kapitanem artylerji, więźniem, wygnańcem i cesarzem, ale Kaleb domu Bonapartego troszczył się tylko o to, by dziecię, następnie młodzieniec, nakoniec mąż dojrzały, był zdrów na ciele i duszy. Co dzień z rana p. Conneau odwiedza cesarza, kiedy ten się goli, siada przy nim i najczęściéj nie mówiąc ani słowa, cieszy się, że patrzy na przedmiot swego uwielbienia. Jeśli Napoleon cóś przemówi, doktor słucha wcale nie dla dowiedzenia się myśli i zamiarów swego bożyszcza lecz jedynie, by zauważać dźwięk głosu i wyraz twarzy. Wesołość, zdrowie cesarza, jego dobry humor, stanowią całe zadanie doktora. Ztąd ma się rozumieć nie podobna p. Conneau zaliczać do rzędu powierników politycznych. Co się zaś tycze pana Pietri, ten bez zaprzeczenia zatrzymuje w pamięci wiele ważnych myśli i kombinacij, które ze zręcznością umie w danym razie zastosować do okoliczności i uskuteczniać. Zdanie, jakie cesarz rzuci choćby mimowolnie, pan Pietri, mocno zachowuje w pamięci a przy zdarzeniu, kiedy idzie o rozstrzygnienie jakiego pytania, były prefekt w porę oświadcza się z usługami, przypominając, że cesarz przed półrokiem to lub owo mu nadmienił.

Wyjąwszy te trzy osoby, dla reszty a mianowicie dla ministrów cesarz jest istnym sfinksem. Kiedy zasiada w radzie, wówczas tylko słucha gryząc pióra albo też cóś rysując na rogu stołu. Rzadko zapytuje, często się uśmiecha, nigdy prawie nie wdaje się w sprzeczkę, a jeśli to kiedy się zdarzy, wówczas myśl swoją objawia jedném słowem, lub jedną frazą krótką, nierozwlekłą. Zawsze gotów słuchać ale nie wywnętrzać się z swych myśli. Nadto, nie wierzy w korzyść, jaką by spory miały przynieść, według jego zdania, jedyną korzystną pracą jest redagowanie. Dla tego też często się zdarza, że cesarz przerywa mówcę, myślącego, że go uważnie słuchają, temi słowy: „proszę wejść z raportem," to znaczy: mówisz za rozwlekle, ale myśl jest dobrą.

Z tego wszystkiego łatwo zrozumieć, że p. de la Gueronnière nie jest wcale przedstawicielem gabinetu Napoleona.

8-go listopada. Biskupi francuzcy rozpoczęli nową wojnę krzyżową. Okolnik hr. Persigny 25-go października, żądający, aby wszystkie zgromadzenia pobożno-dobroczynne prosiły o upoważnienie rządowe do dalszego swego bytu, posłużył za pozór do tego nowego wystąpienia. Dziś ksiądz Dupanloup biskup orleański ogłosił ogromny list, którego *Gazeta Francji* powtórzyła część pierwszą. Niezwykła obszerność tego pisma niepozwoli zapewne dziennikom umieścić go w zupełności w swych słupach. Rzeczony list nie rzuca nowego światła na okolnik, nie naucza też nikogo szczegółów nieznanych; oddaje celowi, jaki sobie stowarzyszenie św. Wincentego à Paulo zamierzyło i używanym przez toż stowarzyszenie środkom zasłużoną sprawiedliwość. Aż dotąd każdy chętnie zgodzi się z wymównym biskupem; ale kiedy ks. Dupanloup, widzi w okolniku 25 października cios zabójczy, zadany towarzystwu, jako zgromadzeniu miłosiernemu, rzeczywistość zupełnie to twierdzenie zbija. Członkowie, którzy weszli do niego powodowani głosem sumienia, aby ich miłość chrześcjańska stała się przez to skuteczniejszą, zapewne zeń nie wyjdą. Jeżeli są tacy, którzy weszli do towarzystwa w innych widokach, mniejsza o nich; ich oddalenie się można będzie uważać za oczyszczenie z mętów tego dobroczynnego zakładu. Zobaczymy czy te protestacje nie osłaniają innych widoków.

Donoszą z Londynu, że p. Ledru Rollin, ciężko jest dotknięty chorobą sercową, zostawującą małą nadzieję wyzdrowienia.

Książe Magenta wrócił zawczoraj z Berlina i udał się natychmiast do Compiègne.

Książe rozdał znaczne nagrody pieniężne urzędnikom, którzy oddani byli pod jego rozporządzenie w Królewcu. Posłał hojną jałmużnę szpitalowi katolickiemu w Berlinie i innym dobroczynnym zakładom, paziowi zaś dodanemu do zostawania przy jego osobie, podczas koronacji, przesłał przy

bardzo uprzejmym liście cygarnicę, którą miał w kieszeni swego munduru przy uderzeniu na Sewastopol i w czasie bitwy pod Magenta.

9-go listopada. Dziś zaproszeni goście 1-go oddziału powrócili z Compiègne. W poniedziałek 11-go, drugi oddział uda się do tego pałacu, gdzie zabawi tydzień to jest do dnia 18-go.

Między zaproszonymi tego drugiego oddziału znajdują się: książe i księżna Metternich, hrabia i hrabinia Walewscy, książe Reuss, hrabia i hrabina de Lagrange, hr. Kisielew, hrabia i hrabina Montebello, i minister Billault. Z literatów p. Kamill Doucet.

Przyjęcia w Compiègne trwać będą do 4 grudnia, najjaśniejsi państwo wrócą do Tuilleries 5-go.

Hrabina Zofja z Potockich Kisielew uwiadamia, że zwłoki jéj siostry pani Olgi z Potockich, Naryszkin, tymczasowie złożone zostały w sklepie kościoła św. Filipa de Roule, mają zaś być pogrzebione w kościele zbudowanym przez panią Naryszkin, w jéj dobrach na Podolu zwanych Talne.

Z powodu oświadczenia umieszczonego w Monitorze powszechnym, że rząd francuzki niema i mieć niechce dzienników pół-urzędowych, czasopisma: *Konstytucionista, Kraj* i *Ojczyzna*, które dotąd uchodziły za organa poufne, czerpające natchnienia swoje w sferach rządowych, musiały nietylko poczynić rozmaite zmiany co do osób kierujących redakcją polityczną rzeczonych dzienników, ale nadto wytłómaczyć się przed powszechnością, jakich zasad nadal trzymać się i z jakiego stanowiska na bieg zdarzeń zapatrywać się będą. Dotąd powszechność wiedziała, że jeżeli myśl rzeczonych dzienników niezawsze była niezależną, to przynajmniéj czytelnicy szukali w nich myśli rządowej. Dziś potrzeba będzie pewnego czasu do wyrozumienia rzeczywistego kierunku, jakiego każdy z wymienionych dzienników trzymać się postanowił. Ciekawemi są zatém a nawet pod pewnym względem ważnemi spory toczące się między nowymi redaktorami; gdy zaś w ich liczbie znajdują się osobistości tak wybitne jak doktor Veron i wice hrabia de la Gueronniére oraz p. Dela-marre, niemożemy pominąć pism, które z tego powodu ukazały się na jaw. I tak np. *Dziennik Ojczyzna* umieścił następną odpowiedź: „W dzisiejszym Konstytucjoniście 3-go listopada, p. Veron czyni nam dwa następne pytania:

1) Czy p. Delamarre jest jedynym właścicielem dziennika *Ojczyzna?*— Tak jest.

2) Czy znaczne części téj własności nie znajdują się w rękach obcych?— Nie.

Co do uczęstnictwa pana de la Gueronnière jest ono zupełnie takim, jak je sam tłómaczy i będącém prostą wynikłością jego stopnia, sposobu myślenia i naszych przyjacielskich z nim stosunków.“

Delamarre.

Wice hrabia senator de la Gueronnièrre napisał list następny:

Do pana Veron, dyrektora politycznego Konstytucjonisty.

„Powtarzając artykuł dziennika *Mniemanie narodowe* włożyłeś pan na mnie powinność żądania, abyś umieścił w *Konstitucjoniście* odpowiedź moją panu Gueroult.

Ten list odpowiada także na dzisiejszy pański artykuł. Niewiem jakie pobudki skłoniły pana do napastnej przeciw mnie polemiki, nigdy bowiem nic przeciw panu nie pisałem. Lecz nie potrafisz pan wyprowadzić mię ze spokoju, który w życiu politycznym stanowi godność człowieka; nie zniżę się, idąc za panem do osobistości mogących mieć powab dla poziomych tylko namiętnostek niegodnych ani mnie, ani pana.“

Proszę przyjąć i t. d.

A. de la Gueronniere.

Do pana Gueroult naczelnego redaktora dziennika Mniemanie powszechne.

„Umieszczony przez *Mniemanie powszechne*, a powtórzony z wyraźnym zamiarem przez *Konstytucjonistę* artykuł, wyzywa mię do rozprawy. Lubo sprzeciwia się to i moim upodobaniom i zwyczajom, zajmować powszechność osobistém mojém położeniem, sądzę wszakże, że powinienem przełożyć kilka objaśnień, równie prostych jak wyraźnych. Zapytujesz mię pan publicznie, czy to prawda, jak wiele dzienników utrzymuje, że czasopismo *Ojczyzna* odtąd przeszło pod mój kierunek, i po zapisaniu téj wieści zapytujesz znowu sam siebie, czy znamię przypisywane przez powszechność niektórym pismom moim, a mianowicie moim broszurom w sprawie włoskiéj, nie upoważni do odnoszenia nierównie wyżéj nademnie odpowiedzialności za moje pomysły.

Na te dwa pytania określone w taki sposób, mogę bez żadnego kłopotu odpowiedzieć. Nie znajduję żadnego posłannictwa być szlachetniejszém i ważniejszém, od posłannictwa sumiennego pisarza, który codzień przemawia do powszechności, aby ją oświecał o postępie wyobrażeń i wypadków. Spełniałem je niegdyś i poczytywać to będę za zaszczyt całego mojego życia; nigdy nie zapomnę, że winienem jedynie dziennikarstwu i sile pracy, cześć wezwania mię do kolejnego zasiadania we 3-ch tak znakomitych zgromadzeniach, jakiemi są: ciało prawodawcze, rada stanu i senat. Lecz mimo całą żywość skłonności mojéj do tych walk, zawsze tak świeżych jak jest świeżym umysł ludzki co je karmi, nigdy nie myślałem przyjmować odpowiedzialności za kierownictwo naczelnej redakcji, albo nawet za stałe spół-pracownictwo w jakim dzienniku.

Lecz oto co zaszło: wspomnienia i uczucia wiążące mię z moim dawnym towarzyszem i przyjacielem panem Delamarre, spowodowały między nami stosunek, uczyniony łatwym przez spólność wyobrażeń i poświęceń, upoważniły mię do składania w dzienniku, którego jest właścicielem, cząstki moich rad i natchnień, a jeślibym uważał to za potrzebne, i osobistéj pracy w niektórych zdarzeniach.

To stanowisko zostawuje mi zupełną wolność; pozwala mi występować w obronie moich wyobrażeń; to stanowisko jest jedynem, jakie przyzwoitość przyjąć mi pozwalała. Kiedy pan sądzisz, że w mojéj osobistości utonąć powinni pisarze poważni, dla których tchnę przyjaźnią, ale którzy nie wyzuwają się przez to ze swéj samoistności, jesteś w zupełnym błędzie i niechcąc, poniżasz ludzi znamienitych, pod każdym względem zasługujących na uszanowanie, jakie szczególniéj jest powinnością zachować w każdym sporze. Jeżeli ci pisarze odwołają się do rad moich, nigdy im ich nie odmówię; ale sam zbyt wysoko pan cenisz godność dziennikarstwa, abyś nie miał przyznać, że dziś kiedy każdy artykuły swoje podpisywać powinien, dziennikarstwo będące niegdyś siłą zbiorową i bezimienną otworzyło szersze wrota indywidualności charakteru i talentu i że odpowiedzialność lubo cięży na kierowniku również i przedewszystkiem dosięga tego co pisał i co artykuł podpisał.

A więc cóż pan widzieć powinieneś w natchnieniach i w pracach odemnie pochodzących? Oświadczam najwyraźniéj: powinieneś w nich widzieć tylko moje własne mniemania. Dawniejsze pisma moje, które pan przypominasz, zapewne nabyły niejakiéj powagi, stąd że zgadzały się z ogólną myślą polityki francuzkiéj; ale tłómaczyłem i popierałem tę politykę, ponieważ sumienie mówiło mi, że była sprawiedliwą, rozumną i wielką.

Sądzę, że w przejawie wyzwoleńszej, w jaką rząd cesarski tak szczęśliwie wstąpił, ważną jest rzeczą, aby kraj powoli wszedł w wykonywanie i prerogatywy wolności.

Przyzwyczajono się widzieć w dziennikach przywiązanych, tylko posłuszne echo urzędowego kierunku. To co z takiem światłem hr. Persigny zagaił, położyło koniec temu stanowi rzeczy. Pożyteczném więc będzie, aby zewnątrz gabinetu ludzie co nie są ministrami, lecz mają stanowiska w kraju i państwie, dawali słyszeć swój głos, wynurzali nawet różnicę swego zdania z pełną uszanowania otwartością, skoro ujrzą tego potrzebę. Dla takich właśnie prawych objawów myśli publicznéj, konstytucja utworzyła senat i ciało prawodawcze; tak a nie inaczej pojmuję posłannictwo moje, na mównicy i w dziennikarstwie.

To stanowisko jest zbyt proste, zbyt uczciwe, aby mniemanie powszechne przyjąć go nie miało. Podnosi ono politykę wyżej nad wszelkie pytania osobiste; odpycha zwłaszcza to niedorzeczne twierdzenie, którego jednak nie wahano się wynurzyć, że dziennik piszący pod mojém natchnieniem, służyć będzie do kłócenia z sobą ludzi znakomitych w rządzie i żyć natchnieniami jednego z członków gabinetu przeciw ministrowi, którego miałem zaszczyt być spółpracownikiem. Podobne przypuszczenie krzywdzi tak dalece i prawdę i najgłębsze moje uczucie, że nie potrzebuje być zbijaném, jest bowiem równie fałszywém jak nieprawdopodobném. Zdajesz się pan obawiać, aby dziennik *Ojczyzna* pod mojém natchnieniem nie przybrał stanowiska rozjemcy. Ta obawa może mieć swą zasadę. Wierzę najmocniéj, że rozjemstwo jest najpewniejszém prawidłem w polityce, szczególniéj w rządach silnych. Ale nie lękaj się pan, abym kiedykolwiek odstąpił tego, czego dotąd broniłem. Jak pan chociaż inaczéj, broniłem Włoch. Mieliśmy jednostajne przekonania, jednostajną miłość dla téj ziemi, nie rozumiem że cel nasz był różny. Myślę razem z panem, że ostateczne urządzenie półwyspu nierozerwalnie jest związane z cywilizacją Europy i wpływem Francji. Razem z panem opłakiwałem omdlenie, wahania się i nierozum pragnące wstrzymać popęd cesarza, kiedy szło o rozstrzygnienie między przemocą Austrji a niepodległością ludu. Dziś jeszcze razem z panem myślę, że za nic w świecie pełne sławy wypadki Solferyńskie nie powinne być nadwerężone i że nasza dyplomacja, obowiązaną jest pielęgnować i wzmagać, aż do ostatniego uzupełnienia to dzieło, które zagaiła; ale patryotyzm mój i sumienie protestują przeciw możliwości upadku téj wielkiéj instytucji papiestwa, która jest żywotną częścią chrześciańskiego społeczeństwa, a którą wtrącił byś pan bez wątpienia w otchłań przez bezpośrednie odwołanie wojsk naszych, gdy tymczasem rozwiązanie téj sprawy niemoże być inaczej otrzymaném, jak przez mądrość ludzi stanu i przy pomocy czasu. Nie mogę być podejrzanym, ja który imie moje wydałem na wszystkie napaści, za to, że broniłem Włochy i rząd mojego kraju przeciw oporowi dworu rzymskiego albo przeciw zarzutom jego zwolenników; lecz nie przestaję wierzyć że wolność włoską należy ustalić w ten sposób, aby niezależność papieska była najniezłomniéj zabezpieczoną. W tym przedmiocie cała różnica między panem i mną na tém jedném polega.“

Proszę przyjąć i t. d.

A. de la Gueronnière.

Paryż 5 listopada Czytamy w *Monitorze Powszechnym:* Dzienniki zagraniczne wdały się w rozmaite wywody z powodu ukazania się garstki żandarmów i żołnierzy francuzkich we wsi Cressonnières należącéj do doliny Dappes; jest rzeczą istotną określić właściwą ważność tego zdarzenia. Niemamy jeszcze wszystkich wiadomości o tém, co spowodowało obecność oddziału wojska w tém miejscu; nie doszły nas jeszcze zażalenia rady związkowéj, ale rząd cesarski nigdy nie myślał o rozstrzygnieniu przemocą tego sporu.

Compiègne 6 listopada. Cesarz otrzymał dziś list króla bawarskiego, z powodu odwołania margr. de Banneville ministra pełnomocnego cesarskiego w Monachium, tudzież sultana z powodu odbytego przez hr. Montebello poselstwa w Konstantynopolu.

Tegoż dnia złożony został cesarzowi list książęcia Sasko-Meiningskiego o urodzeniu wnuka.

Anglja.

Londyn, 10 listopada. Lord-major londyński i szeryowie dali wczoraj w Guildhall wielki urzędowy bankiet, zaszczycony obecnością książęcia Cambridge. Największa część ministrów i wielu członków ciała dyplomatycznego przyjęli zaprosiny miasta.

Depesza prywatna z Londynu daje dziś krótki opis téj uczty. Lord-major wniósł przezdrowie ciała dyplomatycznego; zwracając uwagę na okres kłopotów, jakie przebywa teraz Ameryka północna. Minister Stanów Zjednoczonych oświadczył w swéj odpowiedzi, że poselstwo jego zmierza do wzrostu i utrwalenia stosunków przyjaznych jego krajn z Anglją.

Z kolei lord Palmerston głos zabrał i oddawszy pochwałę ochotnikom zapewnił, że Anglja niezłomna w postanowieniu bronienia swéj ziemi, najmocniéj też starać się będzie o utrzymanie pokoju. Pierwszy minister dotknął też handlu bawełną i starał się przepowiedzieć przemysłowi bawełnicznemu nader korzystną przyszłość z obecnego przesilenia. „Lubo niedostatek bawełny, mówił, sprawia tymczasem wielką niedogodność, powinien jednak wywołać trwałe dobro, bo Anglja znajdzie możność opatrywania się bawełną gdzieindziéj i wyzwoli się od zależności jedynego kraju, skąd dotąd ją sprowadzała.“ Rzeczywiście usiłowania rękodzielników manczesterskich z pełną zasługi działalnością nad tém pracują; czas przejścia jest ciężki, zagraża być długim; zmniejszenie pracy naraża ludność roboczą na dotkliwe cierpienia.

Co do Stanów Zjednoczonych, lord Palmerston oświadczył, że lud angielski ze smutkiem widzi dolegliwości swoich amerykańskich krewnych, i że rząd królowéj spodziewa się powrotu pokoju.

Podług dzienników angielskich, ks. Walji zaczął 20-ty rok życia, urodził się bowiem 9 listopada 1841 r. Jego kr. wysokość opuścił Cambridge, dla przepędzenia dnia urodzin w Windsor z rodzicami. Dnia 10 listopada książe opuści Cambridge, następnie uda się do Konstantynopola, odbędzie podróż po Turcji i wróci znowu do Cambridge, w maju, dla zdania egzaminu na stopień uniwersytecki.

Austrja.

Wiedeń, 6 listopada. Gazeta wiedeńska ogłasza następny list cesarski. Kochany hrabio Forgach! Nieuległość rad miejskich i ziemskich w Węgrzech, ich opor blizki rokoszu przeciw wszelkim rozporządzeniom dążącym do przywrócenia stanu prawidłowego, są pełnemi niebezpieczeństwa groźbami dla utrzymania porządku w ogólności; władza zaś w jéj obecnym składzie nie jest dostatecznie zapewnioną przeciw opłakanym i przez większość poddanych moich potępianym napaściom, które przez zastosowanie krajowych praw karnych, tak jak też prawa są dziś spełniane, nie mogą być równie jak co raz wzrastające nieposłuszeństwo, poskromionemi.

Jest powinnością moją, jak panującego i nieodzowną wolą, położyć koniec tym przywłaszczeniom i nanowo umocnić przez przywrócenie prawidłowego porządku rzeczy należne posłuszeństwo i powagę władzy.

Zważywszy wszakże, że zastosowanie środków wyjątkowych, nakazywanych przez konieczność niezgodne jest z obecną organizacją, opartą na prawach 1,723 i 1,790 mojéj królewskiéj namiestniczéj rady, zważywszy z drugiéj strony, że nadzieja możliwości zwołania na nowo sejmu królestwa mojego węgierskiego, końcem rozstrzygnienia, w drodze konstytucyjnéj zadań jeszcze niezałatwionych, dopóty ziścić się nie może, dopóki przywrócenie prawidłowego zarządu, nie przedstawi pożądanych warunków; rozkazuję na pewny czas i aż do przywrócenia zawichrzonego pospolitego porządku zawiesić działalność polityczną wskrzeszonéj przez moje postanowienia dnia 20 października w myśl praw wyżéj przytoczonych mojéj królewskiéj namiestniczéj rady, podobnież zawiesić działalność rad krajowych miejskich i ziemskich, oraz rozwiązać wszystkie kommissje jeszcze istniejące po komitatach i powiatach, jako też przedstawicielstwa wolnych miast królewskich.

Poruczając wam wykonanie niniejszego mojego rozkazu i w oczekiwaniu późniejszych waszych przedstawień, co do wyboru osób, mogących być, w skutek nieuchronnych zmian, wezwanemi do przyszłego zarządu komitatów, poruczam wam staranie o nieprzerwany bieg spraw potocznych w zarządach komitatów i miast wolnych aż do wprowadzenia w obowiązek nowych urzędów. Co nim nastąpi, dotychczasowi urzędnicy pod osobistą odpowiedzialnością, powinni sprawy potoczne załatwiać, aby służba publiczna nie doznała najmniejszéj przerwy.

Królewskie namiestnictwo moje, naderspanowie, administratorowie tudzież inni naczelnicy komitatów, burmistrze stolic Budy i Pesztu, winni są najściśléj i bez oporu być posłusznymi namiestnikowi mojemu w królestwie węgierskiem, którego dziś mianowałem, we wszystkich rozporządzeniach, które przedsięweźmie w publicznym zarządzie kraju.

Otrzymacie przy niniejszém rozkazy spółcześnie przezemnie wydane ministrowi wojny względem sądów i wyroków, mających się ogłaszać przez sądy wojenne w rzeczy zbrodni i przestępstw określonych a nadwerężających porządek pospolity lub bezpieczeństwo osób i własności.

O ile nieodzownie postanowiłem, przywrócić w najprędszym czasie, przez wyżéj wymienione wyjątkowe i tymczasowe środki, porządek pospolity zawichrzony w mojém królestwie, przez opłakane knowania, aby dójść do możności rozwiązania w drodze konstytucyjnéj toczących się jeszcze sporów, o tyle sądzę być moją powinnością objawić na nowo niezmienne moje postanowienie utrzymania na przyszłość najzupełniéj i bez najmniejszego pogwałcenia wszystkich nadań uczynionych w moc mojego dyplomatu 20 października mojemu węgierskiemu królestwu, tak pod względem wskrzeszenia jego konstytucji, jego praw i swobód, jako też pod względem przywrócenia, jego sejmu i municypalnych ustanowień. Wiedeń, 5 listopada 1861.

Franciszek Józef m. p.

Kochany feldmarszałku-poruczniku hrabio Palffy, mianuję was namiestnikiem mojego królestwa węgierskiego. Wiedeń, 5 listopada 1861.

Franciszek Józef m. p.

Wiedeń, 7 listopada. Królowa Marja neapolitańska siostra cesarzowéj oczekiwana jest w Wenecji.

Deputacja rumuńska z Siedmiogrodzia złożyła cesarzowi dnia 31 października protestację przeciw postanowieniom rządu królewskiego, co do zwołania siedmiogrodzkiego sejmu. Rzeczony dokument dowodzi, że naród rumuński, przewodniczony przez swoich duchownych ojców wyznania greckiego, doprasza się o udzielność w zarządzie i zupełne połączenie z cesarstwem.

Izba poselska będzie musiała wkrótce rozstrzygnąć rzecz o pociągnieniu do sądu jednego z tyrolskich księży za obelgę rady cesarstwa. Rzeczony ksiądz nazwał to wysokie zgromadzenie, zamiast *Reichsrath*, t. j. rada cesarstwa, *Reichsunrath* to jest plugastwo cesarstwa. Pan Hasslwanter jeneralny prokurator tyrolski oświadczył, że podług istniejących prawideł nie może wytoczyć sprawy, żąda więc w tém postanowienia izby. Obrady odbędą się przy zamkniętych drzwiach.

Peszt, 5 listopada. Kanclerz hr. Forgach obwieścił nowym okolnikiem naderspanów, że przy obecnych warunkach wszelki rząd jest niemożliwy; że zatém urzędnicy wyborowi muszą być zastąpieni przez urzędników od korony. Kanclerz przeto zapytuje naderspanów, czy przy dokonaniu téj zmiany zechcą mu być pomocnymi?

Komorn, 2 listopada. Dziś o godzinie 10 z rana miało odbyć się posiedzenie miesięczne rady komitatowéj. Członkowie i obywatele wcześnie zjechali się do Komorna. Dnia wczorajszego zgromadzili się u alispana, dla namowy o tém co nazajutrz czynić wypadnie, już mieli się rozejść, gdy komendant twierdzy podpułkownik Tarkos zawiadomił alispana, że według otrzymanych rozkazów nie może pozwolić na odbycie posiedzenia. alispan odrzekł, że postąpi według nauki prawa. Jakoż dziś o godzinie 9-éj, członkowie komitatu i liczni obywatele, zebrali się w pałacu komitatowym. O godzinie 10-éj otworzo salę, gdy w tém rozległ się krzyk: *wojsko!* Rzeczywiście wojsko otoczyło gmach i osadziło ulice. Podpułkownik Tarkos wszedł do gabinetu alispana; lecz ujrzano go z sali i rozległ się grzmot okrzyków: *niech żyje!* Wice prezes sejmu węgierskiego, p. Ghiczy zabrał głos i wezwał obecnych, aby zachowali się spokojnie, bo roztropność postępowania jest dziś powinnością każdego patryoty. Prezes zajął krzesło, podpułkownik Tarkos pozostał za drzwiami. Okrzyki przeciągle powitały prezesa, skoro zajął miejsce. Oznajmił, że siła zbrojna już przybyła i że doręczono mu dekret rozwiązania. „Wobecnéj chwili, rzekł, nie mamy innéj broni, prócz kodeksu naszych praw, dalsze obrady są niemożliwe.“ „Nie możliwe, zawołano zewsząd, wracajmy do domu!“ Prezes pożegnał wówczas spółobywateli i oznajmił, że urzędnicy widząc niepodobieństwo spełniania obowiązków usunęli się w całym swym składzie. Widzowie opuścili salę śpiewając *Szozat* i rozeszli się śród okrzyków: *Eljen a magyar haza!* (Niech żyje węgierska ojczyzna).

Zagrzeb 6 listopada. Miasto Zagrzeb upraszało sejm na wczorajszem posiedzeniu o wstawienie się za Serbami. Kongregacja hrabstwa Essegskiego przesłała uchwałę zaufania sejmowi, za jego zachowanie się w rzeczy rady cesarstwa.

Baron Kuslan na tém że posiedzeniu zdał sprawę z posłuchania udzielonego przez cesarza deputacji adresowéj.

Wiedeń, 7 listopada. Gazeta wiedeńska ogłasza list cesarski następnéj treści:

„Kochany hrabio Nadasdy,

„Mianuję was moim ministrem i poruczam wam do dalszego rozkazu kierunek mojéj nadwornéj siedmiogrodzkiéj kancelarji.“

Wiedeń 7 listopada 1861.

Franciszek-Józef m. p.

Cesarz przesłał następny list ministrowi wojny:

„Kochany hrabio Degenfeld,

„Dla przywrócenia i zabezpieczenia porządku pospolitego w Węgrzech, rozkazuję przestępstwa wymienione w załączonej tu liście, choćby te spełnionemi zostały przez osoby niewchodzące w skład wojska, odsyłać do sądów wojennych, dla sądzenia ich tam podług rozporządzeń wojennego karnego kodexu, 1855 r. odpowiednich rozporządzeniom kodexu karnego cywilnego 1852 r.

Przesyłając wspomnianą listę, tudzież wykaz mających się zaprowadzić sądów wojennych, poruczam wam wydanie stosownych rozkazów władzom wojennym do których to należeć będzie, a w czém okaże się potrzeba pod względem politycznym porozumieć się z moim kanclerzem królestwa węgierskiego, który spółcześnie został o tém zawiadomiony.“

Wiedeń, 5 listopada.

Franciszek-Józef m. p.

Wiedeń, 8-go listopada. Poseł francuzki książe de Gramont złożył d. 4-go listopada cesarzowi swoje wierzytelne listy.

P. Simon, został mianowany towarzyszem Pawła ks. Esterhazy dziedzicznego naderspana komitatu Oedenburgskiego. Naderspanowie komitatów: nitrańskiego, treńczyńskiego i liptowskiego, hr. Karolyi, Madocsanyi i Szentivanyi, zostali odwołani i zamienieni przez inne osoby. Naderspan dziedziczny komitatu furockiego, baron Revay, został zastąpiony przez administratora Beznaka. Hr. Józef Palffy uwolniony od godności naderspana prezburgskiego.

Peszt, 7-go listopada. Hr. Palffy przybył wczoraj, a dziś objął urzędowanie, mowa jego tchnęła duchem ostatniego reskryptu. Wszystko jest spokojne, ale wytężenie umysłów wielkie.

Zagrzeb, 7-go listopada. Sejm postępuje dalej w rozbiorze prawa o podziale dóbr.

Przedostatnie posiedzenie zajęte było sprawą wojewodyny serbskiéj. P. Kwaternik oświadczył, że rząd nie miał prawa nic stanowić o Serbji bez uczęstnictwa sejmu węgierskiego. Inny mówca oświadczył, że nieprzyznaje rządowi prawa nadawania Serbom wojewodyny, któréj sami nie żądają. Rozprawy nad żądaniem serbskiém zapisano na najbliższy porządek dzienny.

Prusy.

Berlin 7 listopada. Minister spraw wewnętrznych rozesłał dnia 5-b. m: następny okolnik do naczelnych prezesów prowincji, z powodu zbliżających się wyborów:

W okolniku moim z dnia 10 października zapowiedziałem nadesłanie nowych instrukcij, jeśli uznam tego potrzebę co do pomocy, jakiéj rząd w duchu swego okolnika, oczekuje od swoich agentów na przyszłych wyborach, Skutkiem czego udzielam co następuje.

Ze wszystkich nadsyłanych wiadomości okazuje się, że wszędzie obecne wybory są uznane za niezmiernie ważne dla przyszłości kraju, powinienem więc wierzyć, że ponieważ rząd uznał potrzebę zostawienia wyborom zupełnéj i swobodnéj mocy wyrażenia woli kraju, może on liczyć na sumienne współdziałanie władz przy spełnieniu téj czynności.

Znane są krajowi zasady, które najjaśniejszy król jegomość ogłosił dnia 8 listopada 1858, za będące zasadami swojego rządu. Najjaśniejszy pan świeżo jeszcze oznajmić raczył ministrom, że niezłomnie te zasady utrzyma, ale obok tego żąda, aby ich bronić od opacznego wykładu.

Silnie obstając przy tych zasadach rzeczywiście zachowawczych, wyłączających wszystkie kierunki skrajne, tak wsteczne jak gminowładne, rząd starał się ciągle od owego czasu, zamienić je w rzeczywistość—i na dal dążyć będzie do tegoż celu ciągle i statecznie. W przeświadczeniu, że dobro korony i kraju jest nierozdzielne, rząd postępując na drodze żywotnego rozwoju, szanować będzie władzę i prawa korony, ale równie starać się niezaniedba o utrzymanie i utrwalenie oprzysiężonych praw ludowi; w rozwoju prawodawstwa baczyć nieprzestanie na obietnice konstytucyjne i na potrzeby wynurzające się w rozmaitych odroślach politycznego życia. Niezrywając z podaniami przeszłości a mianowicie z epoką odrodzenia Prus w pierwszéj ćwierci upływającego wieku, rząd przy naprawie prawodawstwa będzie miał przed oczami dziejowy rozwój Prus i przyszłość kraju połączy z prawodawstwem, które przygotowało owe odrodzenie; rząd niemniéj potrafi utrzymać to wszystko co istnieje, o ile pokaże się być jeszcze przydatnem do wzmagania dobra pospolitego; ale stanowczo oprze się wymaganiom nowych *nieusprawiedliwionych* ustanowień.

Będzie też obowiązkiem rządu, w obrębach tego co poprzedziło wprowadzenie właściwych odmian w tych ustanowieniach, które jak naprzykład urządzenia prowincjonalne i władza senjoralna (dworska) w prowincjach wschodnich, nieodpowiadają wymaganiom naszego czasu i okazują się sprzecznemi z konstytucją krajową.—Rząd podobnież poczytuje za obowiązek doprowadzenie do stanu opartego na prawie przemiany ustanowień wojskowych, urzeczywistnionych w widoku utrzymania i pomnożenia obronnych sił kraju, wszelkich dołoży starań, by doprowadzić to do końca ze stateczną bacznością na pieniężne zasoby państwa. Tym sposobem potęga i całość Prus, oraz spełnienie ich posłannictwa na rzecz niemieckiéj ojczyzny, nabędą nowych rękojmi.

W tym duchu powinny być pojmowane powyższe zasady; na téj drodze pod królestwem silnem prawem i potęgą, królestwem, jakiego właśnie Prusy wymagają przy uszanowaniu praw konstytucyjnych ludu, pomyślny rozwój ojczyzny osłoniony i uzbrojony na wszelkie wynikłości, zabezpieczonym będzie.—W przeświadczeniu, że każda ostateczność sprzeciwia się wymaganiom rzeczywistości. w żądzy zapewnienia przez spokojny i rozważny postęp, bytu nowéj formy państwa, kraj pójdzie ręka w rękę z rządem, jeżeli władze pracować zechcą nad upowszechnieniem tych przekonań przez światło przedstawienie istoty rzeczy, jeżeli postarają się przez właściwe objaśnienie usunąć nieporozumienia i tym sposobem wpłyną na wybor ludzi, którzy dalecy od ostateczności w obudwu kierunkach okażą gotowość dopomagać rządowi I. k. m. w zastosowaniu tych zasad.—Ten rodzaj więc czynnego wpływu może być wymagany przez władze. Rząd prócz zabezpieczenia krajowi praw konstytucyjnych oraz zupełnéj i całkowitéj swobody wyborów, winien jeszcze dostarczyć wyborcom jasny i zupełny wykład swego postępowania i swych zasad.

A więc pp. naczelni prezesowie i radcy ziemscy w następny sposób działać powinni: ci ostatni zwłaszcza gorliwie i oględnie osobiście przyczyniać się do tego mają; naczelnicy zaś zarządów prowincjonalnych w kierowaniu władz podrzędnych czuwać nad nimi ściśle i sumiennie, aby wszystkie spełniały swój obowiązek.

W okolniku moim dnia 10 października wskazałem w jakich obrębach powinien zamknąć się wpływ organów rządowych. W tych jedynie obrębach rozwijać się powinien w spełnieniu niniejszego mojego rozkazu, unikać też wszelkich nieprawnych środków krępujących wolność zdania wyborców.

Indywidualnie, urzędnicy, tak jak wszyscy obywatele bez wyjątku mają zupełną swobodę iść za swemi osobistemi przekonaniami—Lecz jeżeli te przekonania niesą zgodne z zasadami rządu, należy wymagać od nich, aby sami poddali się pewnym zastrzeżeniom, któreby im dozwoliły pod czas wyborow spełniać urzędowe obowiązki. Uczucie powinności i uczciwość wskażą im drogę, na któréj będą mogli pogodzić służące sobie prawa obywatelskie z powinnościami służby.

Wszakże postępowanie ich na wyborach nigdy niema

brać kierunku sprzecznego z zasadami rządowemi.—Pod tym względem panie prezesie liczę na pańskie współ działanie.

Rozkażesz pan ogłosić niniejsze postanowienie w dziennikach obwodowych i innych czasopismach przeznaczonych na rozpowszechnienie rządowych obwieszczeń, toż samo uczynić należy i z okolnikiem 10 października jeśli to dotąd niemiało miejsca.

Co się ściąga do dzienników, czuwać należy, aby te nieposługiwały wyłącznie stronnictwom otwarcie działającym przeciw dążeniom i zamiarom jawnie przez rząd wypowiedzianym i owszem te dzienniki ogłaszać też powinny wszystkie odezwy rządowe. Jeżeli sprawozdania panów naczelnych prezesów spowodują nowe z méj strony uwagi, nieomieszkam ich następnie udzielić."

Czytamy w liście pisanym z Berlina do jednego z dzienników dnia 5 listopada następne szczegóły: Pismo królewskie d 31 października przesłane ministrom, w którém wyrażone są uczucia wdzięczności Wilhelma 1-go, za oznaki przywiązania, jakich doznał od narodu podczas koronacji, zamknęło całe pasmo uroczystości. Z początku miały one jeszcze się przeciągnąć, gdyż król i królowa, następca tronu i następczyni, mieli 4 listopada udać się do Wrocławia, gdzie już było przygotowane najświetniejsze przyjęcie; gdy nagle ta podróż została odłożoną z powodu niezdrowia, naprzód do 7, a potém do 11-go listopada. Dotąd nieukazały się lekarskie biuletyny, wnosić więc wypada, że choroba królewska nie jest zatrważającą, ale wiek ma swoje prawa. Już w Królewcu król dwa razy zapadał i tylko tęga wola dozwoliła mu pokonać słabnące siły. Powszechność nie przestaje na tém prostém objaśnieniu odkładu podróży, żądała/y innego; co dało obszerne pole do domysłów. Wnet po rozszerzonéj pogłosce o przybyciu cesarza austryjackiego do Wrocławia, rozniosła się inna, że książe Magenta miał towarzyszyć królowi w podróży do Szląska, za pozór do tego służyć miał pobyt pewnéj znakomitéj rodziny, zostającéj w stosunkach pokrewieństwa z marszałkiem Mac Mahon. Wiele osob sądziło, że podróż umyślnie dla tego odłożono, aby książęciu odjąć możność jechania razem z królem, ale ponieważ poseł cesarza Francuzów d. 3-go listopada wyjechał już do Francji, nie warto więc sprawdzać słuszności tego domysłu.

Dzienniki opisały tylko świetną stronę wspaniałej uczty poselstwa francuzkiego, nie dotykając się wcale odwrótnéj strony medalu, bardzo jednak dla gości dotkliwéj. Przepychu téj uczty niepodobna odmówić, ale złe języki w Berlinie czynią jéj następne zarzuty: Książe wszystko uczynił co tylko złoto i osobista troskliwość uczynić mogły, czego jest dowodem dziękczynna telegraficzna depesza którą król posłał z balu cesarzowi Napoleonowi; ale ponieważ nic niema doskonałego pod słońcem, zdarzyło się, że mimo wspaniałość przystrojenia gmachu, przypominającą cuda tysiąca i jednéj nocy; mimo tysiące świec rozlewających po sali ćmiące niemal światło; goście porządnie ziębnęli w drewnianych przybudowaniach, po których bujał swobodnie wiatr północny. A że wszędzie jaśniały początkowe głoski N. i E. W. i A. jeden z dowcipnych złączywszy je razem powiedział, że bal odbywa się nad Newą. Z wieczerzą zdarzyła się inna niedogodność; najlepsze chęci książęcia rozbiły się o olbrzymią nieuczciwość służby; tak że wielka liczba zgłodniałych gości musiała w późną noc szukać wieczerzy na innych miejscach. Powtarzają się w Berlinie te uwagi i ustnie i na druku. Obiad dyplomatyczny, dany przez posła Wiktora-Emmanuela nie ucierpiał ani od chłodu ani od głodu, bo liczba zaproszonych była nie tak wielka, ale i tu zaszły pewne trudności. Jen. Della Rocca oświadczył, że wniesie przezdrowie króla *pruskiego*, jeżeli otrzyma słowo, że hr. Bernstorf odpowie przezdrowiem na cześć króla *włoskiego*, w przeciwnym razie piłby tylko zdrowie króla Wilhelma. Ale ponieważ dotąd rząd pruski unikał w najdalszy nawet sposób przyznania królestwa Włoskiego, przeto i na ten raz, gdy niemożna było zgodzić się na formę, przezdrowia zupełnie uchylono.

W pośród tych i tym podobnych wspomnień, nadszedł czas wrócenia na zwykły poważny tor politycznego życia, zbieg zaś okoliczności jest taki, iż niejednemu przychodzi głęboko się nad nim zadumać. Wybory już są blizkie, stronnictwo konstytucyjne coraz słabnie, ministrowie nie ogłosili jeszcze swego programmatu, co jednak mogłoby zwiększyć szeregi ich zwolenników. Dopiero wczoraj organ gabinetu, *Pruska powszechna gazeta*, przerwała milczenie i dosyć wyraźnie określiła stanowisko ministrów względem ruchu wyborczego. Wypowiedziano to w sposób tak doraźny, że niezawodnie powstanie wielka burza w dziennikarstwie gminowładném, ale z drugiéj strony, jeśli to nie będzie już zapóźno, głos gazety pruskiéj wywrze znaczny wpływ na wybory. Stronnictwo ministerjalne, jak tego spodziewać się należało, złączyło się bezwarunkowo z konstytucyjném i twierdzi: że zwycięztwo bądź feodalnego, bądź gminowładnego stronnictwa wywoła reakcję a następnie upadek wyzwolonego rządowego systematu. Wypowiedziano to wyraźnie, ale godzi się zapytać, czy to oświadczenie rozejdzie się dość bystro i szeroko we wszystkich stanach ludności, aby mogło okazać skutek; wybory bowiem pierwotne rozpoczną się za dwa tygodnie. Być bardzo może, że dzienniki gminowładne udadzą jakby o tém obwieszczeniu nic nie wiedziały, bo bardzo często i z najlepszém powodzeniem wszystkie stronnictwa używać zwykły podobnéj taktyki. Zapewne, że następstwa długo na siebie czekać nie dadzą; dla Prus mogą nadejść smutne czasy, a to stąd, że w tém państwie wszelkie zatargi między rządem i izbami, grożą wielkiém niebespieczeństwem i pociągają za sobą znaczne zwątlenie jego sił. Lecz te zatargi są nieuchronne, bo stronnictwo postępowe zaleca na posłów wszystkich znakomitych członków lewéj strony narodowego zgromadzenia 1848 r. którym i król i rząd najgłębiéj niedowierzają. A choćby starcie się natychmiast nie wybuchnęło, przyszłoby do niego niezawodnie przy rozbiorze prawa o urządzeniu wojska pruskiego, wszystkie bowiem odcienia szczerego wyzwolonego stronnictwa są za zmniejszeniem wojska czynnego i za skróceniem czasu służby, na co król nigdy się niezgodzi. Byłby to błąd ogromny, gdyby teraz stronnictwo wyzwolone wywołało przesilenie; teraz gdy zaledwie upłynęło 3 lata od zamiany 10-cio letniego reakcyjnego systematu, na dzisiejszy wyzwolony i umiarkowany. W wyższych okręgach politycznego życia usposobienie umysłów daje wiele do myślenia. Uchylenie się od prezesostwa rady ministrów książęcia Hohenzollern, byłoby ogromną stratą dla gabinetu, i chociaż jest dzisiaj pewném, że książe nie składa piastowanéj godności, jednakże kilko- miesięczna nieobecność, równa się niemal zupełnemu usunieniu. Książe chciał natychmiast wyjechać po ukończeniu koronacyjnych uroczystości, ale na prośbę ministrów zasiadał jeszcze na ostatnich radach gabinetowych, na których według twierdzeń gazety *Augsburskiéj* rozstrząsano bardzo ważne przedmioty. Jeśli można wierzyć temu dziennikowi, udało się ministrom przy spółdziałaniu książęcia odprowadzić króla od zamiaru wydania przedwyborowéj proklamacji, i od ogłoszenia gabinetowego rozkazu do ministrów, aby zażądali wyborów zachowawczych. Życie konstytucyjne w Prusiech jest jeszcze tak młode i tak mało ugruntowane, że ciężkie burze i przesilenia są zawsze możliwe; w przeciwnym razie zwycięztwo na wyborach nie mogłoby zagrozić stronnictwu gminowładnemu istotnem niebespieczeństwem. Taż gazeta Augsburska dodaje, iż książe Hohenzollern obraził się, że podczas wojskowych nadreńskich ćwiczeń, odmówiono mu żądanego przezeń dowództwa nad wojskiem. Nierównie jest podobniéjszém do prawdy, że Prussy rozjątrzyły na siebie książęcia koburgskiego, jak wnosić należy z uchylenia się jego od królewieckich i berlińskich koronacyjnych obchodów, a jeszcze więcéj z podanego przezeń planu reorganizacji Związku niemieckiego, z którego jest widoczném, że książe Koburgski przechyla się na stronę Austrji. Dziś z większą niż kiedykolwiek pewnością utrzymują, że jeżeli cesarz austryjacki nie zjedzie się we Wrocławiu z królem Wilhelmem, niepodobna nawet oczekiwać, aby do jakichkolwiek stanowczych odmian w ustawie Związku niemieckiego przyszło. Niezbędne jest bowiem dla tego szczere porozumienie się między dwóma najpotężniejszemi władcami niemieckimi. *Nowa Pruska Gazeta* udzieliła w tych dniach wiadomości o planie ministra Saskiego, pana Beust, a chociaż *Dziennik Drezdeński* im zaprzeczył, wszakże niedalekiemi są od rzeczywistéj myśli dworu saskiego. Daremnem byłoby wchodzić w rozbiór tego planu, wszelki bowiem zamiar podziału Niemiec na 3 części nie może liczyć na poparcie, ani ze strony Prus, ani ze strony Austrji.

Nie zatarło się jeszcze w pamięci to silne wrażenie jakie sprawiło ukazanie się na jaw listów Humboldta do Varnhagena-von-Ense, wydanych przez siestrzenicę tego ostatniego Ludmillę Assing, w których z największą swobodą wyrażony bywał sąd o osobach zbliżonych wówczas do dworu, a równie o biegu spółczesnéj polityki i literatury. Pani Assing nie ustaje w wydawnictwie; niedawno ogłosiła pozostałość czysto-literacką po swoim wuju: a mianowicie 2 tomy jego dziennika, który wywrze daleko mocniejsze jeszcze wrażenie niż pierwsza publikacja. Jak wiadomo Varnhagen należał do dyplomacji Pruskiéj, i gdy wyszedł ze służby, w skutek ścisłych związków z oppozycją badeńską w Karlsruhe, otrzymał wysoką pensję i zamieszkał w Berlinie, skąd utrzymywał stosunki ze wszystkiemi politycznemi i literackiemi znamienitościami, z temi zwłaszcza co podzielały jego polityczne oppozycyjne mniemania. W téj sferze zdarzenia ostatnich lat 30-tu podlegały najostrzejszemu sądowi; Varnhagen zaś w dzienniku swoim z największą dokładnością opisywał co którego dnia zaszło. Pełno tam uwag prawdziwie anegdotycznych i gorzkich żartów. Czasopisma powtórzyły z dziennika Varnhagena najwybitniejsze miejsca, które nieprzyjaciół Prus wielce rozradują, zwłaszcza teraz przed wyborami niepozostaną one bez znacznego wpływu na dzisiejszą politykę.

Przed sześciu laty w pośród najsilniejszéj reakcji, rozeszła się z Drezna książka, obejmująca listę wszystkich osób podejrzanych w Niemczech, na zasadzie doniesień policyjnych; a to w celu, żeby we wszystkich pojedyńczych państwach oddać te osoby pod dozor policji. Rzeczona książka wywołała najmocniejsze oburzenie, z tego zwłaszcza powodu, że umieszczono w niéj nie tylko osoby rzeczywiście niebespieczne dla porządku pospolitego, ale nawet i ludzi najsłuszniejszych. Pokazało się, że autorem téj książki, nazwanéj późniéj *czarną* był jeden z bawarskich policyjnych urzędników nazwiskiem Ranke. W późniejszym czasie straciwszy miejsce znalazł się w rozpaczliwém położeniu. Pod ciężarem przekleństwa *czarnéj księgi*, ścigany pogardą spółziomków, niemógł znaleźć najmniejszego źrzódła do życia; udał się więc niedawno z prośbą do izby poselskiéj bawarskiéj, o wsparcie. Sam opowiedział o sobie to co poprzedziło, sprawozdawca zaś z jego prośby dosłównie dodał: „cała usilność znalezienia sposobu do życia przez nauczanie posiadanych przezemnie języków obcych, roztrąciła się o nazwisko moje okryte pogardą. Nieraz odbiegali mię uczniowie, skoro dowiedzieli się kto jestem. Z rozpaczy chciałem wejść w spółkę z jednym z ulicznych śpiewaków, ale ten powiedział mi: że będzie obrzucany zgniłemi jabłkami skoroby ujrzano go w mojém towarzystwie." Izba nie zgodziła się polecić ministrom prośby tego człowieka, ale uznała, że ze stanowiska ludzkości proszący zasługuje na litość i na pieniężne wsparcie.

Berlin 9-go listopada. Dziennik urzędowy ogłasza dekret królewski podpisany przez wszystkich ministrów, obejmujący ustawę izby panów. Według téj ustawy zmieniającéj dawniejszą z d. 12 października 1854, zgromadzenia prowincjonalne hrabiów i posiadaczy dawnych dóbr ziemskich, którym dotąd służyło prawo mianowania 90-ciu członków, odtąd mianować będą tylko 41-go do izby wyższéj. Wszakże to ścieśnienie działać pocznie w miarę wymierania obecnych członków, których miejsca nie będą zapełnione aż dopiero wtenczas, gdy ich liczba będzie niższą od 41-go. Właściciele dóbr rycerskich będący w rzeczywistém ich posiadaniu więcéj niż od lat 50-ciu, będą mieli także uczęstnictwo w wyborach członków do izby panów, do których dotąd należeli tylko właściciele dóbr posiadanych od lat stu. Nakoniec w wyborach, które dotąd mogły być ważnemi byle przynajmniéj trzech wyborców miało w nich udział, nadal liczba przynajmniéj 10-ciu wyborców będzie wymaganą.

Król Wilhelm do tego stopnia powrócił do sił, że przez ostatnie dwa dni mógł już przechadzać się.

Czytamy *w Gazecie Narodowéj* 6 listopada: Nadzieje pomyślnego zawarcia traktatu handlowego z Francją nagle zasępiły się do tego stopnia, że pełnomocnik francuzki p. de Clercq, powróci do Paryża jeszcze przed końcem tygodnia. Dowiadujemy się, że rząd nasz niespodziewanie zeszedł z drogi toczących się rokowań i przedstawił nowy programmat, który wydał się Francji niepodobnym do przyjęcia. Przyznać należy, że byłoby to smutną wróżbą dla wyzwoleńszéj polityki handlowéj.

Jeden z dzienników niemieckich mówi: że projekt rządu koburgsko-gotajskiego urzędowie przesłany sejmowi niemieckiemu, doradzający zaś spólne wojenne i dyplomatyczne przedstawicielstwo Niemiec, zdaje się być niezgodnym z projektem reformy związkowéj podawanym przez książęcia Ernesta i ogłoszonym przez dziennik wiedeński *Presse*, który jednak twierdzi, że ogłoszony przezeń dokument jest autentycznym. Trudno wszakże przypuścić, aby tego rodzaju przełożenia miały być na dobre podawane; podobniejsze są one do fantazij politycznych godnych Justusa Moesera.

DEPESZE TELEGRAFICZNE.

MADRYT, sobota 9 listopada. P. Martinez de la Rosa został wybrany na prezesa izby poselskiéj 214 głosami. P. Rios Rosas kandydat oppozycji, otrzymał ich tylko 89.

TRIEST, sobota 9 listopada. Okręt, który dziś przypłynął z Cattaro, przywiózł wiadomości z Hercogowiny aż po dzień 5 listopada. Porażki Omer-paszy w potyczkach 24, 26 i 27 października, potwierdzają się. Powstanie w Hercogowinie wzrasta.

RAGUZA, sobota 9 listopada. Przeszłéj nocy powstańcy zajęli dom tureckiéj komory celnéj na granicy w Zarina, niedaleko Raguzy. Arnauci schronili się do Raguzy.

KOPENHAGA, sobota 9 listopada. Rząd duński doręczył w Berlinie depeszę z d. 26 października, obejmującą przełożenia, mogące uspokoić zatargi duńsko-niemieckie; wszakże te przełożenia są treścią tych, jakie sejm w Itzehoe jednomyślnie odrzucił, a które ściągały się do utrzymania stanu tymczasowości w Holsztynie.

WIEDEŃ, sobota 9 listopada. Gazeta urzędowa wieczorna mówi: Depesza telegraficzna marsylska, pochodząca niby z wiadomości nadesłanéj z Konstantynopola, o zawarciu zaczepnego i odpornego przymierza między Austrją i Turcją, została już przez dzienniki wiedeńskie zaprzeczoną, wszakże jesteśmy upoważnieni wyrazić, że ta wieść jest wierutnym wymysłem.

LONDYN, sobota 9 listopada. Zakład Reutera udziela następne wiadomości z New-Yorku z dnia 30 października:

Minister skarbu Stanów oderwanych rozesłał okolnik do kommissarzów, obowiązanych przykładać stęple na wyrobach Stanów, dla oznajmienia im, że podpisy ograniczone zostaną do przychodu otrzymanego z przedaży płodów. Rząd oderwańców uchyla, jako doświadczenie niebezpieczne, nabywanie bawełny, albo zaliczenia na ten towar pieniędzy w zamiarze przyjścia w pomoc plantatorom; wzywa ich, aby raczéj zwrócili się o pożyczkę do banku.

Trybuna new-yorkska donosi, że wojsko związkowe wkrótce zajmie zimowe leże w okolicach Waszyngtonu. Pobudki niezdrowia zmuszą jen. Scott do bezpośredniego ustąpienia ze złuzby.

Tenże dziennik zbija pogłoskę, podług któréj sekretarz dowódzcy wyprawy morskiéj uzbrojonéj przez Stany Zjednoczone, miał uciec na Południe z zapieczętowanemi rozkazami i mappami dowódzcy wyprawy.

Dzienniki New-yorkskie oznajmują, że Garibaldi miał pisać list, w którym wynurza żal z niemożności przybycia do Ameryki. Jeżeli wojna przeciągnie się, Garibaldi pokona wszystkie trudności i pośpieszy do Ameryki bronić ludu, który jest dla niego drogim.

Związkowi coraz posuwają się naprzód w Kentucky.

LONDYN, niedziela 10 listopada. Zakład Reutera udziela następne wiadomości z d. 31 października, jako pochodzące z urzędowego źródła:

Wojska związkowe coraz bardziéj ściskają oderwańców; pół miljona ludzi stoi pod bronią, począwszy od Kansas aż do Hatteras, dla wyparcia zwolna, ale nieodzownie powstańców w głąb Stanów oderwanych.

Ponieważ żniwa już przeszły, liczba więc ochotników pomnaża się, a ogólny duch przemawia za odrzuceniem wszelkich układów o przywrócenie jednoty.

Wybory wszędzie sprzyjają polityce prezydenta.

LIZBONA, niedziela 10 listopada. Gorączka, na którą król choruje, bardzo pogorszyła się. Nakazano powszechne modlitwy. Odbyła się konsultacja lekarska; zwołano ministrów. Stan infanta don Augusto pogorszył się.

MARSYLJA, poniedziałek 11 listopada. Sąd naszego miasta wydał wyrok w sprawie fregat neapolitańskich, o których powrót dopominał się przedstawiciel króla Wiktora-Emmanuela. Sąd przyjął dowody strony odwodowéj i odmówił żądaniu konsula włoskiego.

LIZBONA, wtorek 12 listopada z rana. Król umarł wczoraj o godz. 7-éj wieczorem. Następuje po nim książę Oporto. Aż do przybycia nowego króla Don-Luis, oczekiwanego w dniu jutrzejszym, książę Don Ferdynand jest rejentem państwa. Smutek jest powszechny.

OSTROCHATZ (w Kroacji wojskowéj), wtorek 12 listopada. W przeszłą niedzielę wybuchnęło powstanie w pięciu wsiach nahji ostrochackiéj, kajmakanacie bihackim w Bośnji.

ZAGRZEB, wtorek 12 listopada. Dziś odczytano przed sejmem kroackim reskrypt cesarski w odpowiedź na adres. Reskrypt ułożony jest w wyrazach pojednawczych, przekłada, że tylko potrzeba jednolitego państwa sprzeciwia się żądaniom Kroatów.

Z liczby postanowień przez sejm uchwalonych, uchwała o stosunkach z Węgrami, tudzież uchwała o ustanowieniu osóbnego sądu i kancellarji nadwornéj, zostały potwierdzone. Dostojnicy krajowi są potwierdzeni w swych godnościach. Przeciwnie, obalenie pogranicza wojskowego zostało odmówioném; jednak przyrzeczono, że ten kraj, o ile to będzie możliwém, zostanie zbliżony do Kroacji pod względem zarządu i prawodawstwa. Skoro stosunki Kroacji z państwem jednolitém będzie ustalone, Dalmacja zostanie na nowo wezwaną do obrad, nad połączeniem swojem z Kroacją. Po odczytaniu tego pisma posiedzenie zamknięto, przy obietnicy, że wkrótce nowy sejm będzie zwołany.

PARYŻ, czwartek 14 listopada. Monitor powszechny ogłasza dziś z rana mianowanie p. Foulda ministrem skarbu. Tenże dziennik umieścił list cesarza Napoleona do hr. Walewskiego, ministra stanu, potwierdzający obraz skarbowości francuzkiéj przedstawiony przez p. Foulda, tudzież przypominający, że cesarz oddawna już pragnął zamknąć budżet w obrębach, które pod żadnym względem przekraczane być nie powinny. Najskuteczniejszym do tego środkiem jest wyrzeczenie się prawa otwierania kredytów dodatkowych w przerwie między jedném a drugiem posiedzeniem prawodawczem. Budżety rozmaitych ministerstw będą podzielone na wielkie oddziały i tak przedstawiane izbom do zagłosowania.

Cesarz oświadcza w swym liście, że wierny swemu początkowi, nie poczytuje prerogatyw korony za święty i nietykalny zakład i że nie jest obowiązany do złożenia go swojemu synowi bez uszczerbku, jako dziedzictwo po przodkach otrzymane. Jako wybraniec ludu, jako przedstawiciel potrzeb ludowych, cesarz zrzeka się dla dobra kraju wszelkiéj niepożytecznéj prerogatywy; przeciwnie utrzyma niezachwianemi wszystkie władze niezbędne do zachowania pomyślności i spokojności w kraju.

P. Fould w programmacie swoim wykazał, że dług ruchomy wynosi miljard franków; wynurza nadzieję, że za zrzeczeniem się prawa bezpośredniego rozporządzania zasobami Francji, rząd uspokoi przez to Europę i odejmie wszelkie pozory do nieprzyjaznych knowań przeciw Francji.

RAGUZA, czwartek 14 listopada. Zawczoraj Turcy zajęli bez oporu klasztor Duzi. Mahmud-pasza stracił dowództwo Trebinji, gdzie zmienił go Taib-pasza, który wyciągnął wczoraj z rana ze wszystkiemi siłami tureckiemi przeciw powstańcom.

PRZEGLĄD ROLNICZY.

LIST LIEBIGA.

Stosunek współczesnego rolnictwa z historją. Pojęcia o rolnictwie, znajdujące się u pisarzów sławnego Rzymu.

„Historja ludzkości, powiedział Thaer, jest razem i historją rolnictwa." Jest to fałsz wierutny. Każda gałęź przemysłu, mająca związek z znajomością praw natury ma swoją oddzielną historją, jedno tylko współczesne rolnictwo nie ma historji, dla tego, że narodziny jego jeśli nie od dziś, to zaledwie od wczoraj datujemy. Ono nie wie co się działo tygodniem uprzednio a jeśli i wie, to rolnik przez to ani na włos niestanie się mędrszym.

Miljony faktów niemogą przechodzić od pokolenia do pokolenia, jedne tylko zasady nauki, w których te fakta są postawione, przechodzą spadkowo do odległéj przyszłości dla tego, że one są niewzruszone.

Gospodarstwo rolne co do obfitości faktów jest bogatsze od każdéj innéj gałęzi ogólnego przemysłu, lecz jeśli porównamy tę ilość faktów ze stopniem należytego ich pojmowania, to ujrzemy dopiero prawdziwą jego nędzę. Fakta, to są lecące piaski co chwila rozwiewane przez wiatr, lub nanoszone przezeń.

Fakt tylko świadczy o swojém istnieniu, a doświadczenie i badanie powinno wypowiedzieć, dla czego ten fakt istnieje. Nauka według swéj natury jest siłą ochraniającą ale nie burzącą. Prawdy zdobyte na drodze praktyki, nauka nigdy nieodrzuca, ale je przyjmuje. Ona nigdy niezaprzecza faktom, ale stawia je na właściwém miejscu i stara się je objaśnić, dla tego nauka nigdy niemoże odosobnić się od praktyki, lecz musi iść z nią ręka w rękę, objaśniać jéj fakta i nadawać im tém większą doniosłość.

Współczesne rolnictwo ma wiele systematów produkcyjnych, ale niema zasadniczych prawideł, ono niema *nauki*..

Po upływie tylu tysięcy lat najzawołańszy gospodarz niewie który nawoz najlepszy, i w jakich warunkach należy dać pierwszeństwo jednemu przed drugim.

Nówsze rolnictwo niema nic wspólnego z historją postępu i rozwoju ludzkości. Jeżeli historja ludzkości jest zwierciadłem, w którém wiernie odbijają się ludzkie omyłki i błędy, to jednocześnie w témże zwierciadle widzimy odbite stopnie przechodowe i postęp.

Nówsze nasze rolnictwo niema swych błędów a zatém niema i postępu.

Jeżeliby postęp ludzkości miał się odbijać w historji gospodarstwa wiejskiego, czyli jeśliby nauczyciele rolnictwa chcieli się uczyć historji ludzkości, to gospodarz wiedziałby, że już przed dwiestu tysiącami lat światli mężowie Rzymu widzieli już owoczesne swoje rolnictwo w tym samym kłopotliwym i zatrważającym stanie, w jakim ono znajduje się obecnie u nas, i że ów system *intensywny*, który teraz tak wszedł w użycie i protegowany jest przez wszystkie niemal katedry agronomiczne, był już znany i probowany u Rzymian, lecz bezkorzystnie.

Następne uwagi o rolnictwie wyjęte z dzieł Kolumelli, Katona, Wirgiljusza, Warrona, Paladjusza i Plinjusza może otworzą oczy nie jednemu gospodarzowi w praktycznym jego poglądzie, i pokażą, że wszystko to, czego uczą obecnie professorowie agronomji są to takie rzeczy, które tak, a może i lepiéj znane były przed 2,000 lat. Gdy czytam dwanaście ksiąg Kolumelli i porównywam je z naszemi dziełami podręcznemi gospodarskiemi, doznaję takiego urojenia, jakbym przeszedł z nagiéj pustyni do rozkosznego ogrodu, w którym wszystko oddycha świeżością i barwą.

Kolumella w swojéj przedmowie do Publjusza Sylwjusza mówi: „mieszkańcy kraju skarżą się ciągle to na nieurodzajność ziemi, to na stan atmosfery zmienny, która już teraz okazuje się szkodliwą produkcji roślinnéj, inni są tego przekonania, że grunt się wycieńczył skutkiem nadzwyczajnéj roślinności w dawniejszych czasach, lecz nieda się przekonać żaden, że ziemia starzeje jak i ludzie, nieurodzajność ziemi prędzéj pochodzi od naszego z nią postępowania, szczególniéj źeśmy rolnictwo oddali wyłącznie w ręce ludzi ciemnych, którzy postępują z niém jak im się podoba."

„Jedno powinien umieć rolnik, drugie hodowca zwierząt. Pierwszy powinien umieć korzystać z roli, drugi ze zwierząt. Ale jedno i drugie ściśle się z sobą łączy, dla tego, że bardzo często daleko korzystniéj karm zbierany z pol skarmiać na miejscu, jak tenże przedawać. O ile nawóz podwyższa siłę gruntu o tyle i innwentarz należy utrzymywać choćby dla samego nawozu. Ztąd i rolnik winien posiadać naukę chowu zwierząt i obchodzenia się z nawozem" (Kolumella). „Na czém polega dobry byt rolnika? Najprzód na staranniéj uprawie, na dobréj orce, i na obfitości nawozu." (Katon).

„Kolor niemoże służyć pewnym znakiem przymiotów gruntu, tak jak bydło ma niezliczone odcienia maści, tak i najlepszy grunt ma różne kolory" (Kolumella).

„Grunta są różne, wapienne, piaskowe, gliniaste i t. p. jedne wilgotne, drugie suche, trzecie zajmują pośrednie miejsce między pierwszemi, t. j. tłuste i chude, pulchne i ciężkie, a z mięszania ich wynikają nieskończone różnice, ciężko gliniasty grunt nawozi się marglem, piasczysty gliną (Plinjusz i Palladjusz)

Zbytek wilgoci należy odprowadzać za pośrednictwem rowów zwyczajnych, lub *krytych*. W ciężkich i iłowatych gruntach należy dawać pierwszeństwo rowom odkrytym, które powinny być u wierzchu szersze, u spodu węższe, bo jeśli ściany będą pod kątem prostym to one będą się obrywać, woda będzie podmywać brzegi i rów się prędko zepsuje.

Kryte rowy kopią się na 3 stopy głęboko i napełniają się do połowy drobnemi kamieniami i grubym piaskiem: lub pęczkami chróstu, na to sypie się ziemia wydobyta przy kopaniu rowów, u ujścia rowów stawią się szluzy dla odprowadzenia zbytniéj wody lub jéj zatrzymania. (Kolum.)

„Grunt rodzajny winien być przedewszystkiém pulchny, co otrzymujemy za pomocą orania." (Wirgiljusz).

„Orać ziemię, jest to robić ją pulchną, przez co ona staje się urodzajniejszą." (Katon).

„Czas orki należy wybierać wtenczas, kiedy grunt nie jest ani zbyt suchy, ani wilgotny, skiby brać równo i wązko i dobrze ich odwracać, a potém każdą grudę starannie rozbijać.

„Nasiona winny być starannie wybierane, a strączkowe winny przed rozsiewem rozbrzęknąć w wodzie, w któréj rozpuszczona jest saletra.“ (Katon).

W większych majątkach należy dla zbogacenia ziemi ustawiać rolę na przemian pod ugorem. (Plinjusz).

Jeżeli tego nie dozwala przestrzeń ziemi, to należy na przemian zasiewać rośliny pastewne i zboże, i nagradzać nawozem gruntowi to cośmy u niego wzięli produkcją (Kollum).

Wiele jest roślin mogących być dzielnym nawozem dla gruntu, w strączkowych ja daję pierwszeństwo Lupinom, które rosną na chudym gruncie i zaorane stanowią wyborny nawóz, tylko należy ich zielono skosić i zaraz zaorać (Kolumella).

Mamy trzy rodzaje nawozu, najlepszy ptasi, daléj idzie ludzki, następnie zwierzęcy, ten ostatni jest także różnéj dobroci, odchody ośle są najlepsze, daléj idą owcze, kozie, końskie i bydlęce, najmniéj warte odchody trzody chlewnéj. Każdy rodzaj tych nawozów (jeśli w gospodarstwie uprawiają się nie tylko zboża, ale i inne rośliny), winien być właściwie dla każdéj użyty. (Kolumella).

Pomiot gołębi (guano) najlepiéj używać na łąki w ogrodach i zaprawiać niemi nasiona. Na łąki najlepszy gnój koński i wszystkich zwierząt pociągowych, zwierzęta bowiem te dobrze ziarnem karmione, dają nawóz silnie pobudzający wzrost traw. (Warro).

Nawożenie pól popiołem coraz więcéj wchodzi w użycie, popioł nawet wielu przekłada nad nawóz, działanie jego jest najsilniejsze na łąkach, które mchem zarosły, które od razu poprawia. (Plinjusz).

Warro wylicza wszystkie rośliny pastewne wcześnie uprawiane i daje pierwszeństwo lucernie i mięszance wyki i jęczmienia.

„Koś trawę wcześnie, pierwiéj nim nasiona zaczną dojrzewać, takie siano najodżywniejsze. (Katon),

Na tém się kończy wyciąg z dzieł pisarzy rzymskich o gospodarstwie. Słusznie mówi Liebig: „że z niego widzieć można, że wiadomości na drodze rolnictwa przed dwóma tysiącami lat były te same, do jakich dziś przyszliśmy, że systemata te w ogóle intensywne nieochroniły pól państwa rzymskiego od zupełnego wycieńczenia, drobni posiadacze najprzód upadli *), więksi ich następcy przy pracy niewolniczéj jeszcze jakiś czas podtrzymywali produkcję, t. j. do ostatka wyczerpywali grunta, aż nareszcie i ci nie mieli z czego opłacić podatków, nastał brak produkcji, głód. Kiedy całe państwo wołało chleba i wybiła owa straszna godzina dla Rzymu, którą mimo innych znanych przyczyn i zupełny upadek rolnictwa, t. j. zupełne wyniszczenie gruntow przyśpieszyło.“

Tu się kończą słowa Liebiga. Każdy rolnik głębiéj wtajemniczony w prawa nauki przyzna, że jesteśmy w zupełnym chaosie, że mamy tysiące faktów, wiadomostek, ale zupełnie nieodgadniętych, które ani na krok drogi naszego postępowania nie oświetlają. Nieznamy jeszcze dokładnie części składowych gruntu, potrzebnych do życia i wzrostu roślin, a szczególniéj owego stosunku, w jakim najkorzystniéj dla każdéj rośliny te części składowe względem siebie zostawać powinny. Błąkamy się więc po ciemku, dla tego też nawożenie pól tak drogo nam przychodzi, bo niewiedząc czego i ile naszemu gruntowi brakuje, dajemy mu w nawozie niby wynagrodzenie, lecz dajemy mu w nim wiele części, których ten kawał ziemi zupełnie nie potrzebuje, a inne ich łakną, więc je marnujemy, któż nas upewni, że jeszcze w tym nawozie dajemy gruntowi i te części jakich on istotnie potrzebuje? i czy w należytym stosunku? robimy więc wszystko na oślep, ryzykujemy i stąd tak często mamy zawody, grunt nawieziony i uprawiony nie rodzi, zboże wylega, pole dziczeje i t. p.

Analiza dokładna gruntu i fizjologja roślinna, to obecnie alfa i omega rolnictwa, to dwie odwieczne zagadki, które pchną rolnictwo nieobliczoną siłą i nieobliczone dla ludzkości przyniosą korzyści. Liebig pierwszy wstąpił na tę drogę, za nim poszli i inni, praca ich to wielkie, zadanie człowieczeństwa, którego rozwiązanie większe może sprowadzić zmiany w życiu społecznem ludzkości niż tysiące bitew wygranych, miljony wojsk i kul armatnich. *T. S.*

*) Już za czasów Kollumeli w Rzymie zbierano plonu zaledwie cztery ziarna.

PRZEGLĄD PISM CZASOWYCH.

Gazeta Polska (do 261):

Wedle doniesienia wyczerpniętego z Kurjera wileńskiego, Gazeta Polska donosi, „że w dniu 23 września, (5 paźd.) odbyło się *w Wilnie* pochowanie zwlok Ignacego Chodźki,“ rzecz osobliwsza, że Kurjer Wileński o téj nowinie dowiedział się dopiéro z Warszawy. Widocznie, że redakcji Gazety Polskiéj cytaty z naszego pisma są nie na rękę: ile razy przedrukowuje całe artykuły z Kurjera bez wymienienia miejsca skąd są wzięte, tyle razy czyni to najdokładniéj; gdy zaś raz jeden przyszło do zacytowania Knrjera nie obeszło się bez wtłoczenia na jego barki błędu którego żadną miarą dopuścić się niemógł. A jednak coby zdawało się być niewinniejszém nad cytowanie, skąd się wiadomość bierze!

— Czytamy w artykule wstępnym Gaz. Polskiéj z d. 3 listopada.

„Nie ma może trudniejszego dla społeczności zadania, jak w danéj epoce pod naciskiem okoliczności, przeprowadzić nieodzowne zmiany w sposobie posiadania ziemi, bez wstrząśnień, któreby obyczajowy postęp kraju narażały, i bez obarczenia przyszłości zarodem zgubnych zawikłań.

W każdym układzie społeczeńskim, przywiązane są do własności ziemskiéj pewne warunki i obowiązki, a zarazem pewne korzyści społeczne, odpowiednie do potrzeb i pojęć epoki.

Gdy się wyczerpną zadania tego porządku rzeczy, w którym urządzenie własności początek swój wzięło, występują w układzie społeczeńskim sprzeczności, które nietylko tamują wzrost pomyślności materjalnéj, ale, co ważniejsza, zniżają skalę moralnych wymagań, nie uwidoczniając już dla indywiduów celu, dla którego urządzenie społeczności postawiło ich w téj a nie innéj pozycji.

Odkąd stosunek własności ziemskiéj do zadań historycznych stanowczéj uległ zmianie, odtąd zależność ogółu rolników, utrzymująca ich w koniecznéj małoletności, musiała ubożyć żywotność krajową o całą summę czynności moralnéj i produkcyjnéj, jakiéj w miarę nowych potrzeb społeczności, możnaby od nich oczekiwać.

Téj szkodzie bynajmniéj zaradzić nie mogły środki z dawnego układu własności czerpane, choćby takowe były nacechowane korzyściami dobroczynnego patronatu, wspólności użytków, bezkosztowności patrymonialnego sądu i t. p., bo przy zmianie moralnego i historycznego powołania do własności ziemskiéj przywiązanego, nie było już siły wewnętrznéj, którąby podobnym środkom skuteczność zapewnić mogła.

Własność ziemska zwolniona w znakomitéj części od odpowiedzialności, która na niéj ciążyła, ale za to podlegająca trudniejszym warunkom bytu pod względem technicznym, kredytowym i podatkowym, nie na innéj drodze może zachować znaczenie dla społeczności użyteczne, jak tylko na drodze wpływu cywilnego, wywieranego przez przodkowanie w uobyczajeniu moralnem, ukształceniu umysłowem i ulepszonem stosowaniu sił produkcyjnych.

Ażeby ta korzyść społeczna mogła być osiągniętą, powinien przedewszystkiem egzystować przedmiot powyżéj wskazanego wpływu, powinno obok większéj własności znaleźć się miejsce dla własności mniejszéj, do którejby powołanemi być mogły klassy, zostające na najbliższym szczeblu do osiągnięcia takowéj, a dla których własność ma zostać szkołą ukształcenia cywilnego i zaręczeniem niezmarnowanéj pracy.

Przy powołaniu do własności gospodarzy rolnych, nie z wyrobku lecz z roli żyjących, wzgląd na konieczność rychłego przeprowadzenia téj ważnéj reformy, a zarazem uniknienia szkodliwych wstrząśnień, ukazuje na stosowność jednostajnego wykonania téj czynności pod tymczasową postacią wieczystego oczynszowania, z wyraźném postawieniem zasady ułatwiającéj nieodkładane przejście z takowego oczynszowania do zupełnéj własności.

Bezpośrednie za pomocą kredytowéj operacji doprowadzenie gospodarzy rolnych do zupełnéj własności, dla tego mniéj mogłoby być przydatném, iż ze względu na stan kredytu krajowego samo powoływanie do uwłaszczenia za pośrednictwem instytucji kredytowéj, musiałoby się zapewne odbywać częściowo i być rozłożoném na pewien okres czasu, a w każdym razie czynności przygotowawcze musiałyby być te same, które do kontraktu o czynsz wieczysty doprowadzić mają.

Oczynszowanie czasowe, chociażby długoletnie, nie ustala bezpiecznego posiadania, a dojście do zupełnéj własności czyni wątpliwém i zależném od nowych warunków.

Oczynszowanie wieczyste od razu czyni włościanina właścicielem użytkowym, a różnica między określeniem własności użytkowéj i własności zupełnéj, obok przyznanego prawa dostąpienia téj ostatniéj przez skapitalizowanie czynszu, powinna włościaninowi służyć za silną zachętę do korzystania z ułatwień, jakie przynieść może zastosowanie zasad kredytu ziemskiego do rozwiązania téj sprawy.

Uważając więc formę oczynszowania wieczystego jako przejście do rychłego, ile możności, i zupełnego uwłaszczenia, do zadań prawodawczych przedewszystkiém zaliczamy:

1) Określenie stosunków własności podzielnéj, w któréj własność główna do właściciela dóbr, a własność użytkowa do osadnika należy.

2) Wyrzeczenie zasady spłacalności czynszu wieczystego.

3) Określenie udziału kredytu ziemskiego w sprawie uwłaszczenia.

Dwa pierwsze punkta uważamy jako już teoretycznie rozwiązane;—co do trzeciego, nie wątpimy, iż w właściwéj chwili rezultat sumiennego zbadania téj kwestji, powszechnemu oczekiwaniu zadosyć uczyni.

— Piszą ze Lwowa:

W ostatnich czasach nie raz mieliśmy sposobność pisać o pocieszających objawach naszego społeczeństwa, o widocznych dążeniach do poprawy stanu moralnego, o zgodzie, jedności, poświęceniu, poskromieniu zbytków, o oszczędności i t. p. radowaliśmy się nad wzrostem cnót i zalet—ta jednak poprawa obyczajowa nie powinnaby z drugiéj strony czynić nas ślepemi na wady, które wolemy raczéj uważać za przemijające symptoma chorobliwe, niżeli za złe jakieś chroniczne usposobienie. Wady te wszelako zbyt stają się powszechne i dotykalne, dla tego wypadałoby nam otrząsnąć się z nich prędzéj, aby uchronić się od ich szkodliwych następstw.

Na pierwszem tu miejscu kładziemy gadatliwość i żądzę nowinek. Wychodziemy na miasto, aby dowiedzieć się co słychać nowego, chwytamy pierwszą lepszą wieść, ustrajamy ją w szaty odpowiednie naszym widokom i usposobieniom, i puszczamy daléj w świat pochwyconą byle od kogo nowinkę, a czasem podług przypuszczeń, nadziei lub obaw snujemy w miarę bujności naszéj wyobraźni, sami jaką bądź bajeczkę i tę w obieg rzucamy. Bajeczka przez jednego wymyślona, przez dziesięciu przeistoczona, tysiącami ust powtarzana obiega miasto, dostaje się bez pasportu za rogatki, a opatrzona komentarzami wystarcza wiejskim politykom za przedmiot do gawędy na całe wieczory. Dobrze jeżeli posłuży tylko za przedmiot do gawędy i bezpłodnych rozumowań; ale nie raz bajka taka pozbawić może dobréj sławy tego, co niewinnie dostał się plotkarzom na zęby. Opowiadający zwykle się zaklina pod słowem honoru, że patrzał sam, albo słyszał od naocznego świadka, i t. d., a gdy przyjdzie do sprawdzenia owéj arcy prawdziwéj powieści, pokazuje się, że fakt był zmyślony, lub przeistoczony, opowiadacz nie znał nawet tego co mu tajemnicę miał powierzyć. Są uprzywilejowani opowiadacze bajek, którzy codzień do bióra, czy cukierni przychodzą z gotowym zapasem plotek, i dziesięciu osobom, a każdéj pod sekretem z miną najuroczystszą wyjawiają owe tajemnice stanu; te znowu wyszedłszy na ulicę udzielają ważnych nowin każdemu kogo spotkają. I natychmiast dowiadujemy się, że X. wyjechał niezawodnie ze Lwowa, gdyż obstalował u krawca ubiór podróżny z warunkiem, żeby w ciągu pół dnia był zrobiony—Y otrzymał spodziewany urząd, kucharz jego bowiem brał 30 funtów mięsa na wielki obiad proszony—X. pojednał się z Q. bo karetę jego widziano na ulicy gdzie mieszka Z. przyjaciel Q—I, dostał dymissją bo widziano go z nosem mniéj zadartym jak zwykle i t. d. Cóż dopiéro gdy do plotkarstwa przyłączy się prywata i niechęć osobista. X. powiedział to lub owo, ale że miał nieszczęście dać zły stopień panu Z. kiedy był jego nauczycielem, lub za opinjami, że podanie pana Y. pozbawione jest prawnéj zasady, panowie ci nie wahają się powiedzieć, że X. jest przedajnym, nieprzychylnym dla kraju, i zamieszczają go na listach, jakie z wiosną tego roku w obieg były puszczone, ze zgorszeniem powszechnem. Zarzucaliśmy dotąd niewiastom skłonność do rozsiewania bajek, dziś wyszliśmy sami na gorszych plotkarzy. Co dzień nowe klecone baśnie szerzą popłoch w ludziach słabego ducha, niechęć i zwątpienie w silniejszych umysłach. Dobrzeby było, żeby każdy w swem kółku zdobył się na tyle rozsądku i uwagi, aby zgromił bajarzy, wykazał niedorzeczność lub szkodliwość plotek, a sam nie rozgłaszał wieści podkopujących spokojność publiczną.

Kiedy tak rozgawędziłem się nad niepowściągliwością języka, wpadły mi w rękę notaty mojego dziada rotmistrza ziemi Sanockiéj Jacentego Grzymały z r. 1773. Na karcie 20 czytam: „Jagusia siostrzenica za paplarstwo skazana na milczenie przez dni trzy – za każde słowo w ciągu tych dni milczenia wymówione odmówi siedm Ojcze nasz, tyleż Zdrowaś Marja klęcząc na grochowinach.“

Na karcie 27.

„Maciek kucharz za bajarstwo głupie a szkodliwe plag ośm.“

„Item Klemens wyrostek a siostrzan mój za uwierzenie bajarstwom i paplarstwo odwiedzi kozę o chlebie i wodzie 24 godzin, a drugie 24 godzin chodzić będzie w spodnicy i czepku niewieścim. W razie powtórzenia sprawić plaster na gębę, i przylepić tak, żeby mógł jeść drugą połową.“

Inne czasy, inne obyczaje, plagi, koza i plaster nic tu nie wskórają, ale pono nie szkodzi przypomnieć: „Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo.“

— W z. m. w czytelni bezpłatnéj przy ochronie pod wezwaniem ks. Baudouina 621 czytelników, przeczytało 1067 książek; w kassie groszowéj przy tejże ochronie 455 uczestników po 527 wnioskach złożyło złp. 589 gr. 9. Od początku istnienia tejże kassy wpłynęło złp. 1770 gr. 29, z których część powrócono na żądanie uczęstników, a większą połowę, przelano do głównéj kassy oszczędności. W liczbie uczestników mieści się czterdzieści kilka dziatek z ochrony przy ulicy Browarnéj, które przystąpiły za pośrednictwem opiekuna tejże ochrony.

— Wyjątek z „Dziennika Powszechnego“ z dnia 2 listopada:

„Czas“ w numerze swym 249 z dnia 29 z. m. października, zawiera co następuje:

„Być może, że margrabia teraz odejdzie od władzy, ażeby żyć w narodzie, który zdeptał, znieważył, niczém nie zdoławszy zmyć krwawego piętna, jakie strasznem wspomnieniem ciążyć będzie na jego imieniu.“

Z powodu obelżywych artykułów i kłamliwych wiadomości w „Czasie,“ przeciwko niemu uporczywie ogłaszanych, zaniesioną zostaje od margrabiego Wielopolskiego, do właściwego sądu w Krakowie, przeciwko Antoniemu Kłobukowskiemu, redaktorowi, oraz Maurycemu Mannowi, Leonowi Chrzanowskiemu i Aleksandrowi Szukiewiczowi, współ-redaktorom, skarga o obrazę czci, które to przestępstwo przewidziane jest w §§ 488, 491 i 493 kodeksu karnego austryjackiego z roku 1852.

— D. 31 z. m. p. Witte, wice-konsul angielski w Warszawie, wraz z p. Blackwood, kapitanem wojsk angielskich, wyjechali z Warszawy za granicę.

— Piszą z Krakowa pod dniem 28 października:

Mowa rektora uniwersytetu Jagiellońskiego dr. Dietla miana w d. 10 b. m. przy rozpoczęciu roku szkolnego, wyszła w osobném odbiciu i sprzedaje się na fundusz wsparcia potrzebnych uczniów po 50 centów. Dostać jéj można w kancellarji uniwersyteckiéj w „Collegium Juridicum“ naprzeciw kościoła św. Piotra, jako też w księgarni D. E. Friedleina, która się podjęła téj przedaży bez żadnéj księgarskiéj korzyści. Nadpłata nad tę ustanowioną cenę z wdzięcznością przyjętą będzie, tak w kancellarji uniwersyteckiéj jak i w pomienionéj księgarni.

— W dniu 25 zmarła we Lwowie p. Leokadja Smołkowa, żona posła Franciszka Smołki w 46 roku życia. Pogrzeb odbyć się miał wczoraj.

— Z Torun a piszą do „Gazety Gdańskiéj“ pod d. 26 z. m. b. r. od czwartku przestrzeń drogi żelaznéj Bydgosko Toruńskiéj oddaną jest do publicznego użytku. Że pociągi osobowe nie były licznie obsadzone, pora roku tłumaczy. Przewóz przez wodę z uwzględnieniem na kommunikację drogi żelaznéj, urządzony został odpowiednio przez pomnożenie ilości statków wodnych, ale powszechnem tutejszem zdaniem jest, że ani zwyczajny przewóz, ani projektowane promy parowe nie zaspokoją ogólnéj potrzeby kommunikacyjnéj tutejszego przemysłu; jedynie to tylko sprawić może most stały przez rzekę wzniesiony. Życzenia onego są powszechne i zapewne wkrótce władza miejska, obmyśli środki do wybudowania znowu trwałego mostu na palach.

— Droga żelazna Galicyjska, która istnienie swoje zawdzięcza, szczególnie energicznym usiłowaniom księcia Leona Sapiehy, dochodzi obecnie aż do Lwowa i wkrótce połączy Wiedeń z Czerniowcami stolicą Bukowiny i byleby tylko towarzystwo angielsko-mołdawsko-wołoskie, (którego celem jest pokryć Księstwa Naddunajskie obszerną siecią dróg), rozwinęło swoją czynność, można będzie niezatrzymując się, udać się prosto z Ostendy na brzegi morza Czarnego.

— W d. 10 b. m. i r. w Brodach, odbyło się zgromadzenie publiczną odezwą zwołane, w celu narady nad projektem zbudowania drogi żelaznéj z Brodów do Lwowa. Przedsięwzięcie to obudziło żywe zajęcie tamtejszych kapitalistów. Uradzono postarać się o przyzwolenie, lub też w razie korzystania z przywileju drogi Karola Ludwika, wesprzeć towarzystwo znacznemi podpisami. Komitet w tym celu wybrany, podejmuje się zatrudnić tém przedsięwzięciem i zbieraniem subskrypcji.

KRYTYKA.

HISTORJA LITERATURY POLSKIEJ

przez Juljana Bartoszewicza.

Pożytki z gruntownéj znajomości pisarzów krajowych blizko nas dotykają i daleko się rozchodzą. Z nich się uczymy czystości, mocy, toku i ozdób narodowego języka, tak istotnie każdemu potrzebnego i do porządnego myślenia i do właściwego wyłożenia swych myśli.

Jan Śniadecki.

Wiadomo, że książki mają swój los, tak samo jak i ludzie. Po wyjściu z druku spotyka je sympatja lub niechęć, uprzejmość lub obojętność społecznego tłumu: jedne są czytane, chwalone i uwielbiane, gdy tym czasem inne, ledwie kilku zdobywszy czytelników, spoczywają snem nieświadomości na opylonych półkach księgarskich.

Nierówność taka przeznaczeń nie jest jednak wynikiem ślepego trafu. Przeciwnie, treść i zalety książki z jednéj strony, i stopień umysłowego wykształcenia społeczeństwa z drugiéj, rozstrzygają losy utworów literackich; bo bądźmy sprawiedliwi: nie zawsze winna książka gdy nie jest czytaną; bardzo często wina to społeczeństwa, które, nieposiadając gruntownie wyrobionego smaku, stroni od dzieł poważniejszéj treści i pozwala gnić w zapomnieniu pracom genjalnych myślicieli.

W Anglji, w Niemczech, a nawet i we Francji książki naukowe i ściśle specjalne znajdują odbyt rozległy i w krótkim przeciągu czasu uzyskują kilka edycij. Dowodzi to, że nietylko zalety wspomnianych dzieł są rzeczywiście wielkie, ale oraz, że społeczeństwo w tych krajach jest już dotyla ukształconem, iż może się poznać i należycie ocenić takowe zalety.

Niestety, nie możemy tego powiedzieć o sobie. Jakiż to smutny los spotyka prace naszych uczonych rodaków! Zaledwie wiadome z nazwiska, czytane one są wyłącznie przez szczupłą ilość tych wybranych, którzy, szukając pożywnego pokarmu dla ducha, nie umieją się nudzić nad książką poważnéj naukowéj treści.

Winaż-to Wiszniewskiego, Maciejowskiego, Helcla, Szajnochy i wielu innych uczonych naszych, że dzieła ich nie znajdują należnego spółczucia, że po dziś dzień jeszcze nie posiadają drugiego wydania? Winaż to p. Roszera, że znakomita naukowa praca jego, przełożona na nasz język ojczysty, liczy zaledwie sto sprzedanych egzemplarzy na całą przestrzeń tak rozległego kraju, jak są tutejsze trzy gubernje? Nie; wina to raczéj naszego społeczeństwa.

Wiemy, że ludzie słodziutkiéj dobroduszności, co w pokorze ducha zdolni są tolerować wszelkie wady; oburzą się i zarzucą nam zbytnią zarozumiałość, a co gorsza zbytnią śmiałość—mówienia prawdy w żywe oczy.

Na usprawiedliwienie swoje powiemy, że czas uprzejmych komplementów mija, a w postępowych krajach Europy oddawna już przeminął. Narody potężne, stojące dziś na czele ucywilizowanéj ludzkości, nie skrywają wad swoich, otwarcie spowiadają się z dawnych i teraźniejszych grzechów—i ot jakoś nie źle na tém wychodzą.

Czy nie poraby i nam pójść za ich zbawiennym przykładem, i usunąwszy zbyteczną drażliwość miłości własnéj, stopniowo, po kolei wyprowadzić na jaw wszystkie wady i śmiesznostki naszego licznego i niegdyś potężnego słowiańskiego szczepu. Sprobujmy przecie. Co do nas, głęboko jesteśmy przekonani, że spowiedź takowa niezawodnie wyszłaby na pożytek nam i następnym pokoleniom naszym.

Mówmy przeto prawdę o nas samych i wyznajmy, iż nasza to wina, że uczone prace rodaków nie wywarły na nasz ogół takiego zbawiennego wpływu, jakiegoby się po nich spodziewać należało.

Słuszność wszakże nakazuje powiedzieć, że kupowaliśmy dzieła w ojczystym języku (i księgarze nasi nie źle na tém wyszli), że czytaliśmy je nawet; ale taż słuszność każe wyznać, że kupowaliśmy i czytaliśmy najczęściéj to, co nas raczéj bawić, niż uczyć i kształcić mogło.

Księgarnie są najdoskonalszym barometrem umysłowego stanu społeczności. Zajdźmy naprzykład do sklepów pp. Zawadzkiego, Glücksberga, Wolfa i etc., i zapytajmy jaka ilość ksiąg w ciągu roku była sprzedaną i jakiéj mianowicie treści dzieła miały największy pokup? Odpowiedź—byle sumienna i ścisła—da nam matematycznie wierny wyraz umysłowo-moralnego usposobienia nasze o społeczeństwa.

„Powiedz mi, kto są twoi przyjaciele, a ja ci powiem kim jesteś“ mówi odwieczne przysłowie. Dziś możemy je odmienić w następujący sposób: „powiedź mi czy czytasz? i co mianowicie czytasz? a ja ci powiem kim jesteś.“

Przykro to, ale musimy wyznać, że podobne poszukiwania nie wieleby schlebiły naszéj miłości własnéj, pokazałoby się bowiem, że od lat trzydziestu najwięcéj czytaliśmy mało znaczące „powiastki,“ a jeszcze mniéj znaczące „poezyjki.“

Nie jesteśmy nieprzyjacielem żadnéj formy literackiéj; wiemy, że dobra powieść, z rozwagą czytana, może wywrzeć zbawienny wpływ na moralne usposobienie człowieka i dać mu wiele do myślenia;—wiemy, że utwory wielkich poetów, są właśnie tym balsamem, co podtrzymuje rzezkość i młodość człowieczego ducha; ale z tém wszystkiem nie możemy zaprzeczyć, że jedna jakakolwiek forma literacka nie w stanie jest zadowolnić wielostronnych potrzeb duszy i nie może sama wyłącznie wystarczyć dla prawidłowego jéj rozwoju.

Na nieszczęście zbyt długo nie pamiętaliśmy o istnieniu téj prawdy i dla tego dziś, gdy okoliczności zmuszają nas do rzeczywistéj pracy, z boleścią czujemy, że brakuje nam wiele i bardzo wiele.

Jest to wada, raczéj ciężka moralna choroba nasza: musimy się z niéj wyleczyć; jeżeli chcemy pozyskać siły do dalszego życia, i jeżeli wreszcie chcemy, aby sąd późniejszych pokoleń z uśmiechem pogardy nie wyrzekł o naszym czasie: „był to wiek ucywilizowanych nieuków.“

Zapewne przykra i mozolna to rzecz dla człowieka fizycznie dojrzałego brać się do książki i szukać w niéj początkowych podstaw nauki—chociaż dla chcącego nie ma nic trudnego, ale niechże ta przykrość zwróci uwagę naszą na ukształcenie tych, co z prawa natury wezmą po nas spuściznę życia; niech przynajmniéj oni, oparłszy się o świeżą mogiłę ojców, zaszczytniéj i szlachetniéj będą mogli dźwigać ważne brzemię obowiązków społecznych.

Z prawdziwą przyjemnością ujrzeliśmy, że kwestja o wychowaniu podjętą została w dziennikarstwie naszém. Czytaliśmy w tym przedmiocie kilka pobieżnych rozprawek i widzimy, że zdania znacznie się różnią. Jedni, hołdując ukształceniu naukowo-specjalnemu, zalecają nauki przyrodzone, jako konieczną podstawę gruntownego wychowania, i twierdzą, że nam potrzeba fachowych pracowników zdolnych odpowiedzieć praktycznym wymaganiom rzeczywistego życia; drudzy, wychwalając ukształcenie klassyczne, zalecają tak zwane humaniora i wołają: „nam trzeba ludzi z uczuciem, sumieniem, duchem etc.“

Nie bierzemy na się rozstrzygać po czyjéj stronie słuszność i prawda, bo to nie jest celem niniejszego artykułu; powiemy tylko, że jeden i drugi pogląd posiada wiele pięknych rzeczy na poparcie swoje, chociaż jeden i drugi widocznie jest stronnym i ciasnym. Bo najprzód społeczeństwo składa się z ludzi, więc oczywista, że mu *ludzi* potrzeba; człowiek zaś bez uczucia i sumienia jest tylko zwierzem w postaci ludzkiéj. Powtóre, kardynalne podstawy społeczeństwa nie opierają się wyłącznie na specjalnéj wiedzy, lecz spoczywają zarówno na sumieniu i uczuciu mass. Uczucie jest węzłem rodzinnego życia, a sumienie jest jedyną zasadą dobréj wiary i kredytu. Możeż ostać się społeczeństwo bez rodziny i wzajemnego zaufania? Możemyż zaniechać kształcenie uczucia i sumienia, nie narażając na zgubę najważniejszych interesów ludzkości? Zdaje się, że nie.

Ale z drugiéj strony w społeczeństwie istnieje nieuniknioný i konieczny *podział pracy:* na każdem stanowisku, najwyższém czy najniższém, cięży na człowieku brzemię obowiązków społecznych. A nie możemy zaprzeczyć, że w XIX wieku niepodobna już sumiennie i zacnie zadość uczynić obowiązkom swoim bez specjalnéj wiedzy.

Wreszcie, człowiek najlepszego uczucia, i najszlachetniejszego sumienia, lecz nie posiadający umysłu, zbogaconego nauką, jest zawsze tylko człowiekiem *in crudo*, a co gorsza, jest niedołężnym i chorobliwym członkiem społeczeństwa. To pasożyt—niepotrzebna klęska. Możemyż utrzymywać, że nam przedewszystkiem potrzeba tak zwanych „ludzi ducha“? Możemyż bez widocznego absurdu, twierdzić, że ci ludzie dokładniéj i lepiéj odpowiedzą wymaganiom społecznym, niż specjalnie ukształceni mechanicy, architekci, agronomowie, adwokaci, ekonomiści, historycy, medycy i etc? Czy nie znaczy to podtrzymywać i uniewinniać ten opłakany stan „ucywilizowanego nieuctwa,“ którego zgubne skutki teraz wszyscy widzimy?

Odrzuciwszy przeto niepotrzebne exaltacje i dziwaczne mrzonki, przekonamy się, że dla prawidłowego rozwoju ludzkości, państwa i małego nawet społeczeństwa zarówno są potrzebni *ludzie* i *specjaliści*, czyli innemi słowy, potrzebni są ludzie-specjaliści.

Takie jest, zdaniem naszem, jedyne prawdziwe zadanie domowego, a tém ci bardziéj publicznego wychowania. Nie taimy, że trudne i mozolne to zadanie, ale możebne do rozwiązania. Bo przecie, cóż nazywamy specjalizmem, jeżeli nie gruntowne i wszechstronne oznajomienie się, z jakąkolwiek gałęzią wiedzy ludzkiéj? A czy jest nauka, któraby sama sobie wystarczyć mogła, któraby nie szukała wsparcia w innych gałęziach naukowych? Dla przykładu weźmy astronomję, która na pozór zdaje się nie ma nic spólnego z naszą biedną i maluczką ziemią; lecz to tylko na pozór, bo w istocie rzeczy astronom-specjalista z konieczności musi być gruntownym matematykiem i fizykiem. Gdy zaś patrząc przez teleskop, oko jego ujrzy niezgłębiony obszar utworu Bożego, a umysł zagłębi się w tajemnice i prawa wszechświatowéj harmonji—czy wtedy lotna myśl nie rozbudzi w duszy tego człowieka wiele poglądów nowych, wiele potrzeb nieznanych? Czy wyrachowawszy bieg planet, wzajemną odległość ich od siebie, gatunkowy ciężar każdéj, słowem zgłębiwszy prawdy gwiaździstego świata—pytamy, czy wtedy specjalista ten nie zrozumié, że ruch i harmonja są niezbędnemi warunkami postępu i doskonałości—koniecznemi podstawami wszelkiego życia—i czy nie zechce szukać téj harmonji w sferze, w któréj jako człowiek, żyć i działać musi?

Niezawodnie zechce, byleby tylko był prawdziwym specjalistą. Wszak wiemy, że znakomity Franciszek Arago

był specjalnie astronomem, lecz jednocześnie był także ministrem, professorem, a co ważniejsza, szczerym przyjacielem oświaty i rozwoju. Dla tego, kończąc doczesną pielgrzymkę, słusznie mógł powiedzieć o sobie, że „spokojnie umiera, gdyż całe życie pracował dla dobra ludzkości.“

(Dalszy ciąg nastąpi).

KORESPONDENCJA KURJERA WILEŃSKIEGO.

Paryż, *5 listopada.*

(Dokończenie ob. N. 86.)

W teatrze Wielkiéj Opery przedstawiono wspaniale *Alcestę*, tragedję Eurypidesa z muzyką Glucka. Powiedziec trzeba na pochwałę Paryżanów, że przyjęli z uniesieniem surowe dzieło Greka; dowiedli tém, że mimo przeważnego pociągu do widowisk feerycznych, są jeszcze zdolni ocenić wzniosłe akordy lirycznéj deklamacji. Sam Gluck byłby zadowolony, gdyby mógł widziec jak publicznośc wstrzymując oddech, słuchała natchnionego śpiewu pani Viardot. Zgromadzenie nie było zapewne tak świetne jak w 1776 roku, kiedy *Alcesta* pod opieką królowéj francuzkiéj, uczennicy Glucka, została przedstawioną w obec dworu— ale dzisiejsza społecznośc myśląca i poważna, lepiéj podobno od owéj lekkomyśnéj, intencje dwóch wielkich mistrzów zrozumiała.

Młode pokolenie po raz pierwszy widziało takie przedstawienie. Mówiono nam wiele o deklamacji lirycznéj Greków, ale pierwszy raz usłyszeliśmy ją taką, jaką była podczas uroczystości Ateńskich: wspaniale poetyczną i wysoko podnoszącą ducha.

W Ambigu grają pięcio-aktowy dramat naśladowany z Angielskiego pod tytułem.... *Jezioro Glenarton*“. Cała sztuka redukuje się do jednego obrazu, dla którego pięc nudnych aktów wysłuchac warto.

Wyobraźcie sobie jezioro uśpione pod sklepieniem kamiennéj groty. W głębi, na burzliwem niebie, wschodzi księżyc.... Na tem tle, scena taka: Z boku wysuwa się łódź niosąca mężczyznę i kobietę. Wypłynąwszy na środek, wioślarz porywa towarzyszkę i rzuca do wody.... Ona wydaje krzyk— fala otwiera się, zamyka, wre i wzdyma — z głębi wód wybija znów na wierzch tonąca dziewczyna, pasuje się chwilę ze śmiercią z gestami Dantejskich potępieńców, chwyta brzeg łodzi, ale napróżno: mężczyzna ją odpycha, ona jeszcze na powierzchnią powraca rozczochrana i sina— zbójca po raz trzeci ją topi, po czém ofiara znika w odchłani.— W chwilę po tém, widać ją znowu, ale już nieruchomie płynącą na wodzie posrebrzanéj światłem księżyca....

Jestto żywe odbicie *Męczennicy* Delarocha, najpiękniejszego z mnogich dzieł tego artysty. Młoda dziewica z rękoma skrzyżowanemi na piersiach, płynie z prądem ciemnych wód Tybru. Aureola krążąca nad jéj czołem, oświeca niebiańskim blaskiem zatopione ciało; jasne włosy wloką się w świetléj smudze— głowa zwieszona na ramię, tchnie świeżością snu młodocianego; przez zamknięte powieki przegląda spokój, na ustach igra błogi uśmiech spełnionéj ofiary.... *In pace! Dulcior mele! Locus turturis!* Wszystkie rzewne napisy Katakumb, wyrywają się z ust, niby posłane ręką pocałunki, patrzącemu na tę białą postac, którą ziemska fala niesie do morza wiecznéj światłości.

Otoż dekoracja Ambigu w czarowny sposób odtwarza tę cudną figurę. Jestto jeden z najdziwniejszych widoków jakie stworzyła potężna sztuka maszynerji.

Co do dramatu, ten około dekoracji krążąc, gra rolę textu wyjaśniającego obrazki w illustrowanéj książce. Bohaterem jest oszust rozbojnik, który zabiwszy w Ameryce bogatego krewnego, przybywa do Europy z zamiarem wydarcia spadku córce zamordowanego. Utopienie jest jego dziełem. Ale mimo to, zdrajca nie dziedziczy, gdyż pomoc przybywa na czas i przywołuje do życia prawą dziedziczkę.

Treśc, jak widzicie, nie nowa, jednak sztuka dzięki obrazowi jeziora i utopionéj, jest celem ciekawości powszechnéj.

Pogłoska o rozdawaniu nowych tytułów, zaciekawiła, także wielu. Minister spraw wewnętrznych, Persigny ma dostać nazwę księcia Chamaraud, od niedawno nabytéj wioski. Minister stanu, Walewski od herbu swego, zwać się będzie księciem Colonna; pan Morny po prostu księciem Morny. Ilu hrabiów, ilu margrabiów i baronów wyjdzie prócz tego z urny łask cesarskich— nikt niewie ale każden z wielmożnych kandydatem się czuje i ma nadzieję.

Krążą już listy nowo uszlachconych, ale coraz to inne, tak, że dotąd rzecz cała grubą pokryta tajemnicą.

Mimo swéj wątpliwości, pogłoska dobre wywarła skutki w tak zwanem wyższem towarzystwie francuzkiem. Stare tradycje wykwintnego obejścia i dworszczyzny, nagle ożyły. Dwaj spotykający się Ichmościowie, kłaniają sobie układnie, bo Jan spostrzegłszy Pawła, myśli: a nuż on ma dyplom barońskí w kieszeni? Pokażę mu, że i ja umiem w potrzebie przybrać barońskie maniery, że więc nowy tytuł nie upoważnia go do zamknięcia mi drzwi przed nosem. Paweł znowu, nie będąc pewien czy Jan nie jest mianowany księciem, czyni sobie podobneż uwagi i na wszelki przypadek małpuje dworskie komplementa.

Co większa, zauważano nawet, że odźwierni—owe cerbery domów paryzkich— daleko teraz grzeczniejsi dla lokatorów; nadzieja znalezienia w ich liczbie kilku margrabiów, a choćby tylko kawalera, umiliła ich obejście tak, że wydają się jak dobrze wychowani portierowie z przedmieścia Saint-Germain. Nawet garsony po kawiarniach w niepewności, na chybi trafi rozdają gościom tytuły hrabiów i książąt.

Wszystko to dowodzi, że stworzenie nowéj szlachty, z któréj niby to się naśmiewają pewne dzienniki, może tylko wywrzeć najlepsze skutki— że zatém, należy śpieszyć z ogłoszeniem uszlachetnionych, bo jeżeli taki stan niepewności potrwa, ludzie poczną się domyślać nominacji w kieszeni u byle kogo— co byłoby przeciwne szacunkowi należnemu arystokracji.

Smutna dola kobiet zupełnie odsuniętych we Francji od wszelkiego sposobu uczciwego zarobku, któryby na utrzymanie życia wystarczał, natchnęła tu myśl zawiązania Towarzystwa ku niesieniu pomocy istotom chcącym żyć uczciwie z pracy. W tym celu Towarzystwo wspólnemi siłami złoży niebawem radę opiekuńczą pod nazwą *Institution d'Arts et Métiers des Femmes.*

Towarzystwo szczególniéj zajmować się będzie losem młodych kobiet,które mniemając iż gruntowne wykształcenie najlepiej byt zapewnia, poświęciły prawie całe mienie, na nabycie onegoż — a w końcu przekonały się z rozpaczą, że nauka bardzo rzadko chleb daje.

Zważywszy, że jest w Paryżu około sześćdziesiąt kandydatek do jednéj posady guwernantki, nasuwa się pytanie co się dzieje z pięćdziesięciu dziewięcioma nie umieszczonemi.

Pomiędzy rozlicznemi kategorjami kobiet bez majątku, położenie nauczycielek jest niezawodnie najgodniejsze względów— choćby dla tego, że dola ich najcięższa, bo sytuacja najfałszywsza. We Francji mniéj wprawdzie niż u nas walczą z przesądami, ale muszą znowu walczyć z Angielkami, które chociaż nierównie lepiéj uposażone we własnym kraju, przybywają tu wydzierać kawałek chleba Francuzkom. Na afiszach porozlepianych po murach Paryża, masz zawsze pełno obwieszczeń zwiastujących przybycie jakiegoś albiońskiego professora płci żeńskiéj, podejmującego się uczyć za bezcen. Tu jakaś uczennica Liszta, wynalazczyni nowéj metody, obiecuje nauczyć muzyki w ciągu 24 godzin; ówdzie wychowanica Herca daje lekcje po franku. Reklama na wszystkie strony otrębuje mierność i głupotę—szarlatan zawsze zrobi sobie drogę— a skromna zasługa zawsze pozostaje w cieniu. W celu uwydatnienia jéj zawiązuje się Towarzystwo sztuk i rzemiosł kobiecych. Zamierza pomagać najpierwiéj najpotrzebniejszym i najzdolniejszym niewiastom, umieszczając je w zakładach edukacyjnych i domach prywatnych, zanim, jak w Anglji, otworzą się dla pracujących kobiet posady korzystniejsze.

W Anglji służbę telegraficzną w większéj części pełnią kobiety, w drukarni zas *Victoria*, największéj w Londynie, same tylko kobiety są zecerami i korrektorami.— Towarzystwo o którem mowa, ma nadzieję, iż z jego czynną pomocą, we Francji kobieta wyjdzie rychléj z małoletności: przypuszczoną zostanie do pracy publicznéj, która jedna tylko może zapobiedz szerzeniu się hańby i zepsucia.

Σ

O BUDUJĄCEJ SIĘ KAPLICY KATOLICKIEJ W M. POW. WASYLKOWIE, GUB. KIJOWSKIEJ.

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

Miasto pow. Wasylków gub. Kij. mając wielu urzędników i mieszkańców wyznania rzymsko-katolickiego niemiało dotąd ani kościoła ani kaplicy wyznania tego; należy zaś do parafii Motowidłowskiéj, więc zostaje oddalone od kościoła i kapłana o wiorst dwadzieścia. Mieszkańcy i urzędnicy ubodzy, niemając koni, ledwo raz do roku, około Wielkiéj nocy, mogą wybrać się, z niemałym dla siebie kosztem, bo końmi najętemi dla odbycia spowiedzi paschalnéj.

Dziś z rozwiązania rządu pozwolono jest wybudować w Wasylkowie kaplicę murowaną, ze składek dobrowolnych, ludzi dbałych o dobro wiary świętéj. Mieszkańcy Wasylkowa i obywatele okoliczni złożyli już kilkaset rubli srebrem, zbierają się też składki w kilku miejscach, staraniem ludzi gorliwych, ale potrzeba na to kilka tysięcy rubli, wzywamy więc niniejszem katolików pobożnych, aby przyszli w pomoc braciom niedostatnim a to w sprawie najważniejszéj, bo w sprawie religji. Wzywamy redakcje innych pism, aby raczyły u siebie powtórzyc odezwę niniejszą i zechcieli zająć się zbieraniem kollekty.

Pieniądze nadsyłac należy do Wasylkowa na ręce ks. Proboszcza Motowidłowskiego, Józefa Piotrowskiego.

A. Nowosielski.

ROZMAITOŚCI.

— Okrzyczany linoskok Blondin, przez czas czteromiesięcznego pobytu swego w Londynie, dał w kryształowym pałacu dwadzieścia ośm przedstawień na linie, a prócz tego robił ciągle wycieczki koleją żelazną na prowincję, gdzie go dosłównie rozrywano i gdzie dał sześcdziesiąt przedstawień. Obliczono, że liczba widzów w Londynie na dwudziestu ośmiu przedstawieniach wynosiła półtora miljona, a dochód z rozprzedanych biletów 50,000 fun. szt. (315,000 rub. sr.) Smutno pomyśleć, że zręcznośc w nogach zawsze najliczniejsze ku sobie pociąga tłumy.

— Potrąciwszy o drażliwą strunę głupstwa ludzkiego, przytoczymy tutaj fakt ciekawy głupoty, kryjącéj się pod sędziowską peruką. Jeden sędzia w Texas, ferując wyrok śmierci nad więźniem Jones przekonanym o zbrodnię zabójstwa, przemówił do niego jak następuje: „Jakkolwiek sąd nie miał zamiaru spełnić nad tobą wyroku śmierci przed nadejściem wiosny, ale sam widzisz, powietrze jest zbyt chłodne; więzienie nasze, ze smutkiem to wyznać potrzeba, znajduje się w złym bardzo stanie: wiele szyb w oknach potłuczonych; kominy rozwalone, tak, że nie podobna rozniecić ognia, ażeby ogrzać jakkolwiek wasze izby; prócz tego dzięki wzrastającéj coraz liczbie więźniów, kilku musi dzielić się jedną kołdrą; nie może więc być zupełnie mowy o śnie zdrowym i posilnym. Zważywszy więc te wszystkie okoliczności, i pragnąc, o ile nas stać na to, zmniejszyć twoje cierpienia, sąd powodowany wysokiemi względami współczucia i ludzkości, stanowi mocą niniejszego, ażeby wyrok spełniony został nad tobą jutro, wkrótce po śniadaniu, to jest w porze najdogodniejszéj dla szeryfa i dla ciebie.“

— Powszechnie znany w Rochester inżynjer, Tomasz Aveling, wynalazł parowy lokomobil, który z łatwością może krążyć bez pomocy szyn po bruku również jak po oraném polu i najgorszych drogach. Wynalazca odbył już kilka świetnych prób z lokomobilem swego wynalazku i przejechał nawet, w towarzystwie kilku wezwanych specjalistów, kilka ludnych ulic w Londynie z zupełném powodzeniem. Zbudował już 30 takich lokomobilów, które niezawodnie znajdą w codzienném życiu a szczególniéj w gospodarstwie szerokie zastosowanie.

— W *Comptes rendus* paryzkiéj akademji nauk, znajdujemy podany przez p. Dumeril ciekawy opis żarłoczności węża-dusiciela znajdującego się w Jardin desPlantes. Boa-dusiciel, o którym mowa pochodzi z wyspy Trinidad, jest 11 stóp długi i pędzi już od lat pięciu życie w więzieniu. Dnia 22 sierpnia bieżącego roku, dano mu na pożarcie ogromnego królika, którego połknął z chciwością. Po takiej uczcie zwykł następować długi odpoczynek i pewna odrętwiałość, nim znowu uczucie głodu w żywszych zacznie się objawiać ruchach. Tym razem jednak pożarty królik nie zaspokoił głodu dusiciela, gdyż dnia 25 z rana spostrzeżono, że z klatki węża zniknęła nowa jeszcze zupełnie kołdra wełniana 7 stóp długa i 5 stóp szeroka, służąca mu za posłanie. Sądząc z nabrzmiałéj objętości boa, nie było żadnej wątpliwosci, że połknął w nocy ten ogromny kawał flaneli, pomimo zawad, jakie to obce ciało zrazu napotkać musiało w kanałach pokarmowych. Tymczasem nie zauważano w ruchach płazu nic szczególnego. Dopiero po upływie 26 dni dozórca zauważał, że wąż zaczyna się wić i wyprężać niezwykle, jak gdyby usiłował wyrzucić cóś z paszczy. Jakoż w otworze paszczy pokazało się obce ciało; dozórca chwycił za wystający koniec, i trzymając go w ręku czekał spokojnie co daléj będzie. Wówczas Boa opasawszy silnemi sploty drzewo stojące w klatce, ściągnął z całem wytężeniem wszystkie muskuły i po wysiłku trwającym prawie 8 minut wyrzucił zupełnie zgniłoną kołdrę, która w skutek działania organów trawienia ukazała się w kształcie cylindra długiego na 4 stopy i 10 cali i trzymającego w średnicy 5 ¼ cala w najgrubszém miejscu. Zachowano tę kołdrę jako dokładny odcisk wnętrza płazu w spirytusie i wystawiono ją na widok publiczny w menażerji. Dusiciel zdawał się być przez trzy dni trochę osłabiony, ale potém wrócił znowu do zwykłego stanu zdrowia, które w innym organizmie mocnoby przez taką nierówną walkę z niestrawną flanelową kołdrą zachwiane zostało.

— *New-Plan* posiadłość Szekspira w Strafford-on-Avon została nabytą przez subskrypcję na własność narodową.

— Patryotyczne towarzystwo w Hamburgu, ofiarowało odważnemu furmanowi Rundshagen (a nie Grund jak mylnić wymieniono w pierwszym opisie), ktory z takiém narażeniem własnego życia zadusił liną lwa zbiegłego z menażerji Kreutzberga, złoty medal na znak wdzięczności.

OFIARY:

Na kościoł Częstochowski: Pani Antonina Podborska 15 rub., Adela S. 3 r. sr.—Na kościoł w Wilejce: NN. 3 rub., Pani J. F. z Mińska na salę ochrony dla dzieci Rrzymsko-Katolickiego wyznania, założoną w m. Irkucku przez ks. Szwermickiego 5 r. sr.

CENY TARGOWE W WILNIE.

od dnia 2 do 6 listopada.

Żyta beczka 16 r. 50 k, pszenicy beczka 25 rub., Jęczmienia beczka 12 rub., owsa beczka 9 rub., grochu beczka 18 rub., gryki 10 r., siana pud 55 kop., słomy pud 28 kop., szabelbonu beczka 28 rub., kartofli beczka 6 r. masła pud 9 rub.

КАЗЕННЫЯ ОБЪЯВЛЕНІЯ.

1. Отъ Виленскаго губернскаго правленія объявляется, что въ слѣдствіе постановленія его 10 августа сего 1861 г. состоявшагося, на удовлетвореніе безспорныхъ долговъ дворянъ Станислава и Франца Хомскихъ: а) наслѣдникамъ дворянки Александры Шкленниковой по заемному письму 21 р. съ процентами; б) дворянину Казимиру Ближеевичу по роспискѣ 20 р. и в) дворянину Григорію Закржевскому остальныхъ отъ уплоченнаго капитала 150 р. процентовъ 34 руб. 50 к., подвержены въ публичную продажу принадлежащія имъ, Хомскимъ, 6/8 частей фольварка Новополе, Ошмянскаго уѣзда въ 1-мъ станѣ состоящаго, заключающаго земли 10 десят., оцѣненнаго по десяти-лѣтней сложности средняго чистаго годоваго дохода 90 руб. сер., и для произведенія таковой продажи, назначенъ въ присутствіи Ошмянскаго уѣзднаго суда срокъ торгамъ 17 числа ноября мѣсяца сего 1861 г., съ 11 часовъ утра, съ узаконенною послѣ оныхъ чрезъ три дня переторжкою; желающіе разсматривать бумаги, относящіяся къ этой публикаціи и продажѣ, могутъ найти оныя въ упомянутомъ уѣздномъ судѣ. Октября 16 дня 1861 года.

Совѣтникъ *Гецолдъ*.
Секретарь *Комаръ*.
Столоначальникъ *Кодзь*. (704)

2. Хозяйственный комитетъ Александровскаго кадетскаго корпуса, назначивъ изустные торги на очистку отхожихъ мѣстъ, дымныхъ трубъ и помойныхъ ямъ въ зданіяхъ корпуса съ 1 января 1862 г. по 1 января 1863 года, вызываетъ желающихъ промышленниковъ взять этотъ подрядъ, къ торгу 6 и переторжкѣ 10 ноября мѣсяца, въ канцелярію корпуса въ Посапежинскій дворецъ въ 10 часовъ утра, съ законнымъ свидѣтельствомъ и благонадежными залогами. (715)

2. Хозяйственный комитетъ Александровскаго кадетскаго корпуса вызываетъ промышленниковъ на поставку съ 1 января 1862 г. по 1-е января 1863 г. до 1,600 паръ сапоговъ для господъ воспитанниковъ корпуса, къ торгу 3-го и переторжкѣ 7-го числа ноября мѣсяца; съ тѣмъ, чтобы желающіе торговаться являлись къ торгамъ въ 10 часовъ утра въ канцелярію корпуса, въ Посапежинскій дворецъ, съ законными на право торговли свидѣтельствами и благонадежнымъ залогамъ. (716)

3. Въ конторѣ Виленскаго еврейскаго госпиталя будетъ производиться торгъ 9 числа ноября мѣсяца сего года, а переторжка чрезъ три дня, на доставку въ наступающемъ 1862 году медикаментовъ и прочихъ припасовъ, входящихъ въ составъ лекарствъ для аптеки сего заведенія. Почему желающіе участвовать въ торгахъ благоволятъ явиться въ присутствіе конторы на означенный срокъ съ достаточными залогами. Октября 12 дня 1861 года. (690)

2. Отъ Виленскаго губернскаго правленія объявляется, что въ слѣдствіе постановленія его, 31 августа 1861 г. состоявшагося, на удовлетвореніе признанной подлежащею безспорному взысканію вошедшимъ въ законную силу постановленіемъ Вилейскаго земскаго суда претензіи дворянина Адама Снѣшки къ евреямъ Лейбѣ Мовшовичу и женѣ его Гиндѣ Конторовичамъ по сохранной роспискѣ въ 100 р. сер. простираемой, подверженъ въ публичную продажу деревянный одно-этажный домъ упомянутаго Контровича Вилейскаго уѣзда, въ м. Крайскѣ, на вотчинной землѣ состоящій, оцѣненный по трехъ-лѣтней сложности чистаго годоваго дохода 105 р. сер., и для произведенія таковой продажи, назначенъ въ присутствіи Вилейскаго уѣзднаго суда срокъ торгамъ 17 числа ноября мѣсяца сего 1861 г., съ 11 часовъ утра, съ узаконенною чрезъ три дня переторжкою; желающіе разсматривать бумаги, относящіяся къ этой публикаціи и продажѣ, могутъ найти оныя въ упомянутомъ уѣздномъ судѣ. Октября 12 дня 1861 г.

Совѣтникъ *Гецолдъ*.
Секретарь *Комаръ*.
Столоначальникъ *Кодзь*. (693)

OGŁOSZENIA SKARBOWE.

1. Wileński rząd gubernjalny ogłasza, iż w skutek jego postanowienia d. 10 sierpnia 1861 r. nastałego, na zaspokojenie długów niezaprzeczonych szlachty Stanisława i Franciszka Chomskich: a) spadkobiercom szlachcianki Aleksandry Szklennikowéj za obligiem 21 rubli z procentami, b) szlachcicowi Kazimierzowi Bliżejewiczowi za rewersem 20 rub. i c) szlachcicowi Grzegorzowi Zakrzewskiemu pozostałych po spłaceniu kapitału 150 rub. procentów 34 rub. 50 kop., wystawiona zostaje na publiczną przedaż należąca do tychże Chomskich 6/8 części folw. Nowopole, w Oszmiańskim powiecie w 1-m stanie położonego, zawierającego ziemi 10 dziesięcin, ocenionego w stosunku dziesięcioletnim średniego czystego rocznego dochodu 90 rub. sr., i dla uskutecznienia téj przedaży, w Oszmiańskim sądzie powiatowym będzie się odbywał targ d. 17 listopada ter. 1861 r., od godz. 11 z rana, ze zwykłym we trzy dni przetargiem; życzący rozpatrywac papiery tej przedaży i publikacji tyczące się, mogą je widzieć w owym sądzie powiatowym. Dnia 16 października 1861 r.

Radzca *Giecołd*.
Sekretarz *Komar*.
Nacz. Stołu *Kodź*. (704)

2. Komitet gospodarski Aleksandrowskiego korpusu kadeckiego, naznaczywszy targi na wywózkę wychodków, śmietników i na wycieranie kominów w gmachach korpusu, od 1 stycznia 1862 do 1-go stycznia 1863 roku, wzywa życzących podjąć się tego przedsięwzięcia, na targ 6 i przetarg 10 listopada, do kancellarji w pałacu po-Sapieżyńskim, na godzinę 10 zrana, z prawnemi świadectwami i pewnemi zastawami. (715)

2. Komitet gospodarski Aleksandrowskiego korpusu kadetow wzywa przemysłowców na dostarczenie od 1 stycznia 1862 do 1 stycznia 1863 r., do 1,600 par butów dla wychowanców korpusu, na targ dnia 3 i przetarg d. 7 listopada, z zastrzeżeniem, by życzący uczęstniczyć w targach, przybyli na nie o godz. 10 zrana do kancellarji korpusu w pałacu po-Sapieżyńskim, z prawnemi na prawo uczęstniczenia w przedsiębierstwach handlowych świadectwami i pewnemi zastawami. (716)

3. W kantorze Wileńskiego szpitala żydowskiego, będzie się odbywał targ d. 9 nast. listopada, z przetargiem we trzy dni, na dostarczenie w nast. 1862 roku medykamentów i innych zapasów do składu lekarstw wchodzących, dla apteki tego zakładu; przeto życzący uczestniczyć w targach, zechcą przybyć do kantoru na zakreślony termiu z dostateeznemi zastawami. Dnia 12 października 1861 roku. (690)

2. Wileński rząd gubernjalny ogłasza, iż w skutek postanowienia swego w dniu 31 sierpnia roku ter. 1861 nastałego, na zaspokojenie przyznanéj za należącą do bezspornego uzyskania przez weszłe w moc prawną postanowienie Wilejskiego sądu ziemskiego pretensji szlachcica Adama Snieszki do żydów Lejby Mowszowicza i jego żony Hindy Kantorowiczów, za rewersem schowczym na 100 rub. sr. roszczonéj, wystawiony zostaje na publiczną przedaż drewniany dom jednopiątrowy rzeczonego Kantorowicza, w Wilejskim powiecie w miasteczku Krajsku na dziedzicznéj ziemi położony, oceniony w stosunku trzyletnim czystego rocznego dochodu 105 rubli sr, i dla uskutecznienia téj przedaży w Wilejskim sądzie powiatowym naznaczony został targ d. 17 listopada ter. 1861 r., od godz. 11 z rana, ze zwykłym we trzy dni przetargiem; przeto życzący rozpatrywać papiery téj przedaży i publikacji tyczące się, mogą je należć w rzeczonym sądzie powiatowym. Dnia 12 października 1861 roku.

Radca *Giecold*.
Sekretarz *Komar*.
Nacz. Stołu *Kodź*. (693)

ВИЛЕНСКІЙ ДНЕВНИКЪ.

Пріѣхавшіе въ Вильно, съ 2-го ноября по 6-ое ноября.

ГОСТИННИЦА НИШКОВСКІЙ. Пом: Сальмоновичъ. Домбровски. Блюмъ. Миладовски. инж. Вильярдъ. Рексъ. Мински. Фихтнеръ. подполк. Житковъ. Крживицки.

Въ разныхъ домахъ:

Въ д. Монтвиллы: пом. А. Монтвилло. Г-жа Юзефа Гейшторъ. А. Бѣлински. губ. секр. Самохваловъ.—Въ д. Пузыны: Желиговски. Гр. А. Бржостовски. А. Лопацински. б. студенты С. Петербургск. Унив.: К. Вихровски. В. Дыбовски. К. Мурашко.—Въ д. Таньскаго: пом. В. Таньски.—Въ д. Крассовскаго: пом. К. Махвицъ.—Въ собств. д.: пом. С. Ромеръ.—Въ д. Пясецкаго: подпор. Лещински.—Въ д. Гауштейна: пом. А. Лембичъ.—Въ д. Мицевичовой: тит. сов. В. Малиновски. кол. асс. Милевскій.

Выѣхавшіе изъ Вильна, съ 2-го ноября по 6-ое ноября.

Пом. Сальмоновичъ. Миладовски. Вильярдъ. Домбровски. Гр. Холоневски. Зайковски. Варшавчикъ. Ретеръ. Залевски. К. Монгинъ отст. полк. Стржелецки. г-жа Софія Адамовичова. кол. асс. К. Вашкевичъ. Самохваловъ. ст. ротм. Клингенбергъ. К. Миллеръ.

DZIENNIK WILEŃSKI.

Przyjechali do Wilna od 2-go do 6-go listopada.

HOTEL NISZKOWSKI. Ob.: Salmonowicz. Dombrowski. Blum. Miładowski. inżyn. Willard. Reks. Miński. Fichtner. podpół. Żytkow. Krzywicki.

W różnych domach:

W d. Montwiłły: ob. A. Montwiłło. pani Józefa Giejsztorowa. A. Bieliński. sekr. guber. Samochwałow.—W d. Puzyny: Żeligowski. hr. Ad. Brzostowski. A. Łopaciński. byli studenci Peterburg. uniwer. K. Wichrowski. W. Dybowski. K. Muraszko.—W d. Tańskiego: ob. W. Tański.—W d. Krassowskiego: ob. K. Machwic.— W d. własnym: ob. S. Romer.—W d. Piaseckiego: podporucz. Leszczyński.—W domu Hausztejna: ob. A. Lembicz.—W d. Micewiczowej: radca hon. W. Malinowski. ass. koll. J. Milewski.

Wyjechali z Wilna, od 2-go do 6-go listopada.

Ob.: Salmonowicz. Miładowski. Willard. Dombrowski. hr. Chołoniewski. Zajkowski. Warszawczyk. Roeter. Zalewski. K. Mongin. dym. półk. Strzelecki. pani Zofja Adamowiczowa. ass. koll. K. Waszkiewicz. Samochwałow. sztab-rotm. Klingenberg. K. Miller.

Печатать позволяется. Вильно, 6 Ноября 1861 г. — Ценсоръ статскій совѣтникъ и кавалеръ А. *Мухинъ*.

W drukarni A. H. Kirkora.